

A LELKI BÉKE

PSYCHOLOGIÁJA

ÍRTA

DR. VÉRTESI FRIGYES
THEOLOGIAI TANÁR

1928

DUNÁNTÚL EGYETEMI NYOMDA KIADÁSA

Nihil obstat.

Dr. Ladislaus Dóry m. p.
censor.

Nr. 3301/1927.

Imprimatur.

Quinque-Ecclesiis, 21. Novembris 1927.

Dr. Josephus Wurster m. p.
vicarius eppalis.

ÚTRAVALÓ.

Bár az élet legjellemzőbb vonása a liktetés, mégis az élet királyának, az embernek nagy igénye a béke is. Nem abban az értelemben, hogy tevékeny erejét kikapcsolja a nagy törvények egyeteméből, még abban az elgondolásban sem, hogy belső világának elcsendesülését, elernyedését eredményezze. Az első próbálkozás meddő kísérlet lenne az élet minden porcikáját átjáró törvényszerűséggel szemben, a másik pedig az élet elposványosodását, szertehullását, szellemi kialvását létesítené.

A hittudomány az egek Uráról is azt tanítja, hogy „actus purus“ tiszta tevékenység. Az Isten képmása, az ember is ehhez az ősi valósághoz van méretezve. Az élet kezdetétől kiindulva — az örök élet végnélküli távlatait is belekapcsolva — a tevékenység jellemzi az embert. Aki az örök életet a végnélküli semmittevésnek, vagy a megfeszült testi és szellemi munka pihenésének gondolná, az Prohászka Ottokár szerint nem keresztény, de hindusztán...

Ennek dacára mégis érezzük, hogy úgy az anyagi életünk, mint a szellemi világunk béke után áhítozik. Imádságos lelkünk igen gyakran sóhajt az Istenhez: dona nobis pacem, teremts békét bennünk.

Előszó.

1. Az emberek élete örömnak és szenvedésnek a keveréke. Nehéz volna eldönteni, hogy melyik elemből van benne több. Mindenesetre a szenvedés jobban érinti a kívülállókat és felébreszti bennük a segítség vágyát.

A szerző, hivatásából kifolyólag, éveken keresztül sok-sok szenvedővel érintkezett és próbálta őket vigasztalni, megnyugtatni. A természetfeletti motívumok és eszközök mellett, amelyeknek a hatása hívő lelkeknél meglepően nagy, felhasználta a természetes erőket is, amelyek az emberi lélekben gyökereznek és úgy találta, hogy ezekben is nagy vigasztaló momentum rejlik. A lélek *természetes* képességeinek a felhasználásában a következő motívumok vezették az író.

2. Az Úr Isten cselekvő képességekkel látta el teremtményeit, ebből kifolyólag csak a legritkább esetben hoz létre *közvetlenül* olyan okozatokat, amelyek létrehozására a természetes okok elegendők. Ezt a gondolatot fejezi ki a magyar közmondás is: „Segíts magadon és az Isten is megsegít“, azaz: használd fel bajaidban, szenvedéseidben természetes erőit és akkor az Úr Isten megteszi a magáét. Az most már a kérdés, *melyek* azok az emberi ké-

pességek, amelyeknek a természetes tevékenysége szenvedéseinket *leginkább* tudja enyhíteni, vagy esetleg megszüntetni és milyen *módszer* szerint kell működniök, hogy a kívánt eredményt elérjük?

3. Minthogy minden bajunkban az a legnagyobb, hogy eltűnt a lélek békéje, viszont a boldogság és öröm — legalább is ideiglenes — lelki-béke nélkül nem képzelhető el, a fájdalom megszüntetésének és a boldogság megszerzésének *közös*, főproblémája a lelki-béke. Ha a kedveseit elvesztő, betegyán kínlódó, ember megtalálta lelki-békéjét, a fájdalom alig fáj. Átala viszont a kis öröm nagygyá lesz. Minden fáradságot megér tehát ennek a fájdalom megszüntetésre és örömsre egyaránt beváltható kincsnek a megszerzése. A fenti kérdés tehát a lelki-béke kérdésévé alakul és így szól: *mely* képességek, *milyen természetes* működése, hoz a lélekbe békét?

A szerző tehát nem foglalkozik a természetfeletti eszközök *természetfeletti hatásával*, hanem csak az emberi lélek *természetes tevékenységének* a békefüggvényét kutatja. Amennyiben pedig átlép a természetfeletti világba, csak azokat a hatásokat vizsgálja, amelyeket a természetfeletti tárggyal foglalkozó, a tudat által ellenőrizhető, lélek *természetes* működése vált ki.

4. Az embernek, értékben a többivel össze sem hasonlítható, legnagyobb képességei az *értelem* és *akarát*. Nagyságukat hirdeti a tudományok, kultúra, technika és nagyrészt a művészet is. Vájjon

nem volna bennük lelki-béke-termelő energia is, ha az ember egyáltalán képes magának természetes úton békét szerezni?! Az bizonyos, hogy, *ha* van az emberben ilyen képesség, akkor ez csak az értelem és akarat lehet, hisz az ember minden belső és külső működése a többi képességeket messze felülmúló fölényes erejüket hirdeti. Semmi esetre sem lesz a lelki-béke megszerzésében más képességeknek aránylagosan nagyobb ható-erejük. Ezt a tényt akarja a szerző munkájának általános részében (I—V. f.) minden oldalról megvilágítani és az érzéki örömeikben békét, megnyugvást, vagy esetleg csak feledést, kereső embernek kézzelfoghatóan megmutatni, hogy *a béke csak az értelem és akarat intenzív munkájának lehet az eredménye.*

Miután az említett tevékenység akadályainak a leküzdéséről is szó volt (VI. f.), bemutatja a szerző azokat a tevékenység-csoportokat, amelyek az óhajtott békét, természetüknél fogva, megadják a léleknek.

Módszere mindenütt *lélektani*, a lelki tények természetének az elemzésén nyugvó.

5. A munka művelt laikusok számára készült, tehát filozófiai előképzettség nélkül is olvasható. Az általános rész kissé elvontabb. Olvasása a többi fejezetek megértésére igen hasznos, de nem feltétlenül szükséges.

A szerző bízik abban, hogy művének figyelmes olvasói es megszívlelői, megtalálják az élet minden körülményei közt a lelki-békét, ha az általa muta-

tott természetes békeeszközöket komolyan felhasználva, mintegy természetes alapot teremtve, a béke Urától kérik a betetőzést.

Ezt a békét egész lelkéből kívánja minden embertársának

Pécsett, 1927. Árpádházi Szent Erzsébet ünnepén

a Szerző.

I.

Bevezetés.

1. Az emberi természet földi javakkal való kielégíthetetlen-sége. — 2. A meglevő javakat megunja, újabbak szerzése mindig nehezebb. — 3. A lelki béke szükségessége.

1. „Hol a boldogság mostanában?“ A bölcsek kövének keresőit nem érdekelte jobban a csodás kő megtalálása, mint a boldogság forrása, lelőhelye, minden embert.

A mankóján kocogó koldus, az autón, expresszvonaton, repülőgépen száguldó kereskedő, a bányák mélyén dolgozó munkás, az observatoriumok magasságaiban a világűr csodáit kémlelő tudós, az ágyában kínlódó gyógyíthatlan beteg, az erejének teljes frissességében, jó cimborák közt, víg zene mellett mulató ifjú, a meg nem fékezett szenvedély hevében gyilkoló ember, az életét felebarátaiért feláldozni kész emberbarát, az alig gondolkozni képes kised, a megtört agg, a gonosz, a szent, az örült és a bölcs egyaránt minden tetteivel — közvetlenül vagy közvetve — örömet, boldogságot keres, a fájdalom, szenvedés elől fut. Ebben nincs különbség ember és ember közt, ez a törekvés az ember természetének alapvágából ered.

„Hol a boldogság mostanában?“ „Barátságos meleg szobában?“ Könnyű volna minden embert boldoggá tenni, ha ahhoz csak meleg szoba kellene. Ha úgy kérdeznők: hol a boldogtalanság mostanában, — épúgy felelhetnénk: barátságos, meleg szobában! A nagy hidegben didergő ember *uralkodó* vágya a meleg szoba. Vezesd be a fázót a meleg kandalló mellé, már egy másik vágy kielégítését gondolja boldogságnak. Lásd a vágyakat és légy oly hatalmas és jó, mint a mesék tündérei, adj neki házat, mely szép, mint egy királyi palota, meleg, mint a legjobb baráti szív, kincsekkel teli, mint a leggazdagabb múzeum, tedd őt bölccsé, egészségessé, fiatalá, adj neki hírt, dicsőséget, uralmat, szólaljon meg a zene, amely szebb, mint a szférák hatalmas világakkordja,¹ add neki a mesebeli tündérek és varázslók hatalmát és figyeld meg, hány pillanatnak fogja mondani a Faust-i szót: „Verweile doch! du bist so schön!“² Talán hallod, talán nem, de egy biztos: a tündérek és varázslók gyorsaságát felülmúlja a vágyak keletkezésének az üteme. Ahol pedig kielégítetlen vágy van — egy, vagy millió — ott még nincs boldogság. „A teremtetett lények hiábavalósága, értéktelensége felvillan előttünk. Ígérnek, de ígéretüket nem váltják be, vagy, ha beváltják, nem jutottunk általuk előbbre. Továbbra is éhezünk *valamire*, hogy mire, magunk sem tudjuk. Abban azonban bizonyosak vagyunk,

¹ Pythagoras beszél a szférák zenéjéről.

² Goethe: Faust, I.

hogy ezt a valamit a világ még nem adta meg nekünk.“ így a híres konvertita *Nervmann* bíboros.³

2. A legtöbb boldogságot még a szeretet adhat: a szülők és testvéreké, a jóbarátoké. „Mi vigasztal meg (leginkább) bennünket a tévedésekkel és nyomorúsággal teli emberi társadalomban úgy, mint az igazi jóbarátoknak őszinte hűsége és kölcsönös szeretete?“⁴ (Szent Ágoston.) Azonban bármilyen sok örömet is adjon a szeretet, nincs fájdalom, félelem, szomorúság nélkül. Ha nem is helyes a Buddha—Schopenhauer-i pessimizmus, azt mindnyájan érezzük, hogy a szeretet adta boldogságba belevájja a fogát a mulandóság százféle változata és a harapása nekünk fáj. Ha szereteteink egészségesek, féltjük a betegségtől őket. Ha jelen vannak, jelenlétük élvezetébe belejátszik bekövetkezendő távozásuk feletti szomorúságunk. Ha távol vannak és írnak, ha szeretetük szimbólumaként kis virág hullik ki a levélből, amelyen szívük melegé-

³ „La vanité, la faiblesse des choses créées éclate à nos yeux. Elles promettent, sans tenir, où, quand elles exécutent leurs promesses, nous n'en sommes pas plus avancés. Nous continuons à avoir faim de quelque chose. De quoi nous ne savons, mais nous sommes sûrs, que ce quelque chose, le monde ne nous l'e. pas donné.“

Newman: *Paroch. serm.*, I, II, p. 19—21. Id. Henri Bremond: *Newmann*,⁶ p. 235. (Bloud et Cie., Paris, 1913.)

⁴ ... „quid nos consolatur in hac humana societate erroribus aerumnisque plenissima, nisi fides non ficta et mutua dilectio verorum et bonorum amicorum?“ *S. Augustinus: De Civitate Dei*, I. 19. c. 8.

nek egy lehelletét érezzük és feledve a távollétet örülünk, — a kis virág figyelmeztet bennünket arra, hogy szerettünk *messze* van tőlünk és a pillanatnyi örömet erős vágy követi a jóbarát után.

Ha kevés a jóbarát, több után vágyunk, ha sok, többet aggódunk. Ha élnek, haláluktól félünk, ha meghaltak, sírdombjukra tett virágunk élő és égő, sokszor kínzó vágyunkat, de — egy időre — meghalt reményünket hirdeti. Gyűjtsünk, vagy kapjunk külső javakat, sokat, amennyit a világ csak adni tud, lassan megunjuk, örömkiváltó képességük elvész, de azért lehetségesnek látszó elvesztésük gondolata nyugtalanít bennünket. Ha sok javunk van, amelyek megszokottságuknál fogva örömet nem okoznak, hogy újabb örömünk legyen, az *új* javak *aránylagosan* nagy tömegére van szükségünk. A gazdag gyermek, akinek játékszobája tele van játékszerekkel, nem örül egy igénytelen kis falovacskának, amely egy szegény gyermek álmainak a teljesülését jelenti. A milliárdos észre sem veszi, ha pazarul berendezett lakásába egy új bútor-darab vagy szőnyeg stb. kerül, míg a szegényes házikó lakójának az arcán az öröm derűje látszik, ha a falára egy ócska kis képet akaszthat. Az éhezőnek kincs az a darab száraz kenyér, amelyet a gazdag eldob. Amint érzetkülönbség csak úgy jön létre, ha az ingerkülönbözlet eléri a megfelelő érzékszerv különbség-küszöbének az értékét, úgy van a boldogság-, öröm-érzésnek is érzés-különbség-küszöbe, amely annál nagyobb, minél több olyan ja-

vünk van, amelynek örültünk, Ha tehát sokunk is van, azt megszokva nem örülünk, csak elvesztésüktől félünk, azaz: inkább terhünk, mint örömünk. Hogy ismét örülhessünk, sokat kell elérnünk, megszereznünk. Keresünk, hogy örülhessünk — és a keresés még nem öröm — ha megtaláltuk rövidebb-hosszabb öröm után megunjuk — és ismét nem örülünk. Az a törvényszerűség pedig, hogy sok öröm-ok birtokában, *aránylagosan nagy* öröm-ok többlet szükséges, hogy a meglévők okozta kisebb-nagyobb boldogság megszűnése után (a megszokás folytán) újabb örömünk legyen, az öröm megszerzését mindig nehezebbé teszi. Ha mindazokat az örömforrásokat, amelyek az egyeden kívül létező transcendens világ valaha produkált és adni tud, akár egyszerre, akár aránylagos dóziszokban *egy* embernek adnók, az élet megfelelő hosszúsága mellett ép úgy megunná és elvesztésétől ép úgy félne, mint akár a kis gyermek egykor kedves játékszerét — és kielégítetlen vágyakozás — tehát boldogtalanság — ütne tanyát a lelkében. Ennek az analízisnek a legjobb próbája a tapasztalat: *Rotschildok palotáiban sincs több boldogság, mint a cigányputrikban.*

Tehát a boldogsághoz nem elég akár az *egész* transcendens világnak a bírása sem — *immanens*, az ember énjében lévő, értékekre van szükség, hogy a javak bírása boldogítson.⁵

⁵ L. Boëthius: *De Consolatione Philosophiae*, 1. 3, prosa és metrum 2—7. Boëthiusnak ez a munkája, amelyet börtön-

3. Ilyen — a legfőbb — benső érték a *béke*. Hogy mi a béke, tudja minden ember: a békétlen *érzi*, hogy *ez* hiányzik neki, a béke boldog birtokosa tapasztalatból ismeri. Ha azonban a meghatározását keressük, majdnem úgy járunk vele, mint Szent Ágoston az idővel: „Mi az idő? Ha senki nem kérdezi tőlem, tudom; ha a kérdezőnek meg akarom magyarázni, nem tudom.“⁶ *Coriolanust* hazája elleni diadalmas útjában belső békétlensége állítja meg és teszi szenvedélyének áldozatává. *Jurand*, Szpichow grófja, a keresztes lovagok által szemévilágától, egyik kezétől, nyelvétől megfosztva lassan megszerzi a lelki békét. Amit a nagyon is érthető, sokszorosan kielégítést nyerő, bosszúsomj az ép, hatalmas erejű, hősnek megadni nem tudott, azt eléri a világtalan, beszélni képtelen, mindennél drágább leányának elvesztését is csak hörgéssel siratni tudó, nyomorék. Mekkora lett ez a béke! Amint az óceán csendes tükrének a nyugalmát csak alig érezhetően és csak pillanatokra tudja megzavarni a behulló meteor, úgy a nyomorék békés lelkében is oly nagy volt a csend, az egyensúly, hogy csak egy pillanatra remeg, mikor elébe

nében, nem sokkal kivégzése előtt (524) írt, magyarul is megjelent 1838-ban, Székesfehérváron, Horváth Dániel ciszt. r. tanár fordításában „A' bölcsesség vigasztalásai“ címen. Mély, értékes munka, Aq. Szent Tamás is sokat merít belőle, gyakran idézi.

⁶ S. *Augustinus: Confessiones*, 1. 11. c. 14. „Quid ergo est tempus? Si nemo ex me quaerat, scio; si quaerenti explicare velim, nescio.“

hozzák azt a lovagot, aki őt megcsónkította, már azelőtt leányát elraboltatta és tönkretette. Kétség, kitapogatja a sokszoros gonosztevő összekötött kezét és a béke mosolyával elvágja a köteleket és szabadon engedi legnagyobb ellenségét. *Ez a béke. Siegfried* lovag nem akarja hinni szabadságát, majd erről megbizonyosodva lóra pattan és a fantázia szülte fúriához hasonlóan rohan bele a korom-sötét éjszakába. Valami úzi, hajtja, féktelen, belső erők rohannak egymásra és a nyomorult nem bírja: felköti magát.⁷ *Ez a békétlenség. Pusztító erő.* Az egyik egyensúlyban tartja a lelket akkor is, ha a vágyak és remények, borzalmak és félelmek tömege rohanja is meg, a másik még akkor is pusztít, ha megszűnt a félelem; ha valóra válik a remény. A béke boldogítói kincské teszi a porszemet, hiánya pedig kínzókamrává a királyi palotát. Mi hát ez a csodás varázsszer, a boldogság-bölcsek-köve és hol van? Kísérreljük megmondani, hogy mi, tán akkor rátalálunk!

⁷ Sienkievicz H.: *Keresztes Lovagok* című regényében. (VII. r. 5. f.)

II.

A béke.

1. Külső béke. — 2. A belső béke. — 3. Tudat-egység. — 4. A megismerés és vágyakozás viszonya. — 5. A vágyak harca. — 6. A béke végleges meghatározása. — 7. Buddha béketana. — 8. A békéi hozó vágytárgy kutatása. — 9. Teljes békét csak a végtelen jó örök, tökéletes bírása ad. — 10. A lehető legnagyobb földi béke. — 11. A feltételek és a tárgyalás menetének vázolója.

I. *Aq. Szent Tamás* szerint a béke két lényeges elemből tevődik össze: egy *külsőből* és egy *belsőből*. A béke szerinte nem más, mint a *külső zavarástól való mentesség mellett a vágyaknak egy valamiben való találkozása*,⁸ A külső zavarástól való mentességet a vágyakozó egyedek egyetértése hozza létre. Ez az egyetértés (concordia) nem más, mint a különböző egyedek vágyainak a *találkozása*, vagy *egyesülése* egy tárgyban.⁹ Ezt a meg-

⁸ „Haec autem duo importat pax: scilicet ut neque ab exterioribus perturbemur, et ut desideria nostra conquiescant in uno...”

S. Theol. 1, 2, q. 70., a. 3. c.

⁹ ... concordia importat unionem appetituum diversorum appetentium: pax autem supra banc unionem importat etiam appetituum imius appetentis unionem.”

S. Theol. 2, 2, q. 29., a. i. c.

egyezeit látjuk pld. a családban, ha valamelyik tagja beteg. A beteg *akarja a saját* egészségét, vágyik utána. Ugyanezt az egészséget akarja a család minden tagja, *ugyanazon-egy* egészség után vágyódik valamennyi és tevékenységével is azt az *egy*et óhajtja előmozdítani. Itt tehát megvan a különböző vágyakozó egyedek vágyainak *egy* tárgyban való találkozása. Ez a *külső* béke, amely feltétele (de nem *conditio sine qua non*-ja) a belsőnek. Ennek a vágy-tárgyban való megegyezésnek a hiánya az oka a *külső* békétlenségnek, harcoknak, úgy az egyedek, mint társaságok, nemzetek, államok közt, különösen akkor, ha ez a vágy-tárgy *egy*, *azonos*, de a személy, akinek az egyes vágyakozók az *egy* jót megszerezni óhajtják, különböző. (A *finis obiectivus* azonos, a *finis cui* különböző.) Anglia acélipara számára akarja megszerezni a világpiacot; *ugyanazt* a világpiacot akarja Németország is magának. A vágy-tárgy *egy*, *azonos*: világpiac. Két vágyakozó van. Ez még nem volna baj, ha ezek megegyeznének a jelzett tárgy leendő birtokosában. De mert ebben megegyezni nem tudnak és mert mind a kettő fenntartja vágyát, mind-egyik törekszik a másik vágyakozót távoltartani az óhajtott jótól — ha másként nem sikerül, akár annak elpusztításával is. Itt van az igazi *casus belli* és maga a háború is, amely a külső békétlenségnek legmagasabb foka. Minél nagyobb az *azonos* vágyott jó, minél több és erősebb a meg nem egyező vágyakozó, annál hatalmasabb és ke-

gyetlenebb a jóért való küzdelem, a *discordia*. A vágytárgyak ilyen azonossága, az azt elérni akarók különbözősége mellett, *érdekösszeütközés* néven is ismeretes. Tehát, ha különböző vágyakozók mindegyike *azonos* vágytárgyat magának akar megszerezni, harc. külső békétlenség keletkezik, Béke (külső!) pedig akkor jön létre, ha a vágytárgyak egymástól *különböznek, függetlenek*.

2. A belső béke, Aq. Szent Tamás meghatározása szerint *egy egyed különböző vágyainak* a találkozása *egy* jóban. Amint a meghatározás mutatja, a belső béke feltételei a külsőével ellentétben állanak. Hogy ezt a meghatározást megérthessük, vessünk egy pillantást az elérhető javak *sokféleségére* és az emberben lévő *vágyó képességekre*.

3. A javakat két nagy csoportba oszthatjuk: *Anyagi* és *nem anyagi* javakra. Az előbbi csoportba mindazok a javak tartoznak, amelyek a kiterjedt anyaghoz fűződnek: így nemcsak az arany, a föld, stb., hanem ezek minden tulajdonsága is, amennyiben azok külön vágy tárgyát képezhetik, mint pl. az íz, a szag, alak, fény.

A nem anyagi javakhoz tartoznak a szorosan vett szellemi javakon kívül azok, amelyek az anyagtól függetlenek, de nem szellemiek. Ilyenek: a jó hírnév, a megbecsülés, stb., az előbbieket pedig vagy az értelmi megismerés és az akarat produktumai, vagy pedig önálló szellemi valóságok, mint

Isten, stb., vagy ezek működései az emberi lélekben, (kegyelem)

Az Úr Isten úgy rendezte be az emberi természetet, hogy mindezeket a javakat képes valamilyen módon *megismerni* és azokra *vágyakozni*. A vágyakozás köre egyenlő a megismerés körével. Amennyi és amilyen természetű a megismerő képesség, olyan és annyi a vágyóképesség is, amellet, hogy mindezen képességeknek *egy az alanya*, amely emellett minden ténykedést egy tudategységbe foglal össze. Az alany- és tudategységnek messze-kiható következményei vannak.

4. Egy lévén a tudatunk, egyszerre csak egy megismerés, egy vágyakozás, egy öröm, egy fájdalom lehet *egészen* jelen, egészen tudatos, — vagy legfeljebb kettő-három.¹⁰ Természetesen nem a legelemibb figyelem-funkciókról van szó, hanem azokról, amelyek összetettebbek és az élet-tevékenységeknek egy, — többé-kevésbé önálló, — részét alkotják. Ilyen pld. az embertársainkkal való beszélgetés, vagy az írás, stb. Beszélgetés közben látunk, hallunk, tapintunk, ízlelünk, szagolunk, gondolkozunk, beszélő szerveinket mozgatjuk, stb. és mindezen érzetünk tudatos és — úgy látszik — egyszerre van jelen tudatunkban.¹¹ Ha

¹⁰ L. Fröbes J.: Lehrbuch der experimentellen Psychologie² II k. 78. o. k. (Freiburg in Breisgau, 1922., Herder).

¹¹ Vanaiak pszichológusok, akik gyors egymásután állapítanak meg az egyes érzetek közt az együttlét helyett. L. Fröbes, id. m. u. o.

ezek közül azonban egyik vagy másik érzet nagyobb élénkséghez jut, ez a többi rovására megy és többet közülük a tudat alá süllyeszt. Ha azonban a beszélgetést *egységes* élettevékenységnek vesszük, akkor áll fenti megállapításunk a tudat (vagy mások szerint: figyelem) szűk-voltáról, mert mellette még egy hasonló módon összetett, de egységes tevékenységet *egyszerre* nem tudunk végezni, pld. írni a beszélgetés tárgyától eltérő dologról.

5. A tudatnak ilyen szűk voltát látjuk azokban az élményeinkben is, amelyek kizárólag csak megismerések. Ha pld. figyelmesen nézünk valamit, a halló érzékünkre gyakorolt hatások kevés, vagy semmi megismerést sem váltanak ki, ha csak a látás érzetében nem-tudatos figyelem-pauzák ezt meg nem engedik. Ha egy gondolat erősen foglalkoztatja lelkünket, alig lesz észre\evésünk, más gondolat számára pedig annyira hozzáférhetetlen lesz a tudatunk, hogy sokszor nagy erőfeszítésre van szükségünk, hogy más gondolattal egyáltalán foglalkozni tudjunk. A tudat ilyen természete a beteges figyelem-concentrationak, a fixa idea-nak, is az alapja, hisz ez nem más, mint a tudatot *elfoglaló* és más gondolat-elemeket onnét kimaró fogalom. Ez pedig csak az egységes és szűk tudat mellett lehetséges.

6. A tudat-mező gyors ütemű változásait nyomon követi vágyóképesseégeinknek a tevékenysége. A megismert — érzéki, vagy értelmi megismeréssel — tárgyak nagy része valami relatív jót vagy

rosszat, tehát *nekünk* jót, vagy rosszat rejteget magában. Ezek a javak a lét-, faj-fenntartás ösztönét, a tevékenységi ösztönt vagy vágy-csoportot. stb. képesek kielégíteni. A vágyaknak a viszonya a tudathoz ugyanaz, mint az ismereteké és ezért *egyszerre, egészen*, csak egy — egységet alkotó — komplexum lehet ott jelen. Megindul tehát a harc a tudatmező uralmáért, majd pedig a végrehajító szervek feletti rendelkezésért. Az erőszakos vágyak nem tűnnek vetélytársakat. Favorizálják a nekik megfelelő ismeret-elemeket — érzet, képzet, gondolat és következtetés formájában — minden mást pedig igyekeznek kiszorítani a tudatból sőt leszállanak a tudatalatti mélységekbe is és az ott rejtőző vágy-kisdedeknek sem kegyelmeznek. A megtámadott megismerések és vágyak sokszor brigantik, máskor nyíltan küzdő hősök módjára, harcba szállanak. A lélek tudatmezeje csataterre válik, amelyen egyszer a jobbik én, máskor a Mephisto, fekszik súlyos sebesülten. A harc folyamán, mint ahogy a nyíltmezei harctereken szokott történni, mindkét fél számára érkezik segítség. Az érzéki megismerő képességek, a fantázia, az emlékezőtehetség, az értelem, szállítja az újabb és újabb megismeréseket, amelyekben a vágyóképességek felfedezik saját javaikat, — érzéki örömök, v. szellemi értékek — átölelik azokat és a tudat centrumába törekeshetnek velük, hogy ott uralomra kerülve az egész természet feletti parancsnokságot átvegyék, a mozgató idegeket működésbe hozzák

és a vágytárgy birtokbavételével kielégüljenek. Az emberi természet végrehajtó szerveinek a megszerzése azért szükséges, mert azok is egyszerre csak *egy egységes* tevékenység komplexum végrehajtására képesek. Nem tudunk egyszerre többfelé menni, különböző irányban lévő tárgyakat szemlélni, tapintani, ellentétes szellemi valóságokat szolgálni, stb. Így tehát csak egy vágycsoport *kielégítése* lehetséges *egyszerre*. Ezért szükséges a végrehajtó szervek feletti uralom. Az uralomra jutott vágy igyekszik megsebesült ellenfeleit megölni, vagy, ha lehetségesnek látszik, *neki* dolgozó rabszolgáivá tenni, mert tudja, hogy uralma más-ként csak ideig-óráig tartó, alapja az erőszakos béke, és ezért fenntartója csak a zsarnokság lehet.

7. Ez a harc a végső alany és tudat *egységének* a következménye. Ha ugyanis minden megismerő és vágyó képességnek (pld. a látó idegeknek) külön végső alanya volna külön tudattal, úgy, ha lenne is harc, az sokkal enyhébben folyna le. (Ugyanazon speciesű különböző tárgyak körül.) Ugyancsak, ha tágabb lenne a tudatunk, kevesebb lenne a küzködés, mert *egyszerre* több megismerés és vágy is elférne benne.

Az itt leírt harc az, amelynek hiányoznia kell abból a lelkiállapotból, amelyet belső békének nevezünk és amelyet *Aq. Szent Tamás*, mint az egy vágyakozó összes vágyainak egy vágy-tárgyban való találkozását, megegyezését, határozza meg.

8. Ez a vágy-egység háromféle módon lehetséges. Az első módja az, hogy egy állandó, egységes, vágy-csoport a többit mind kipusztítja és így, ha nem is megegyezést, de a széthúzásnélküliséget biztosítja. Ilyenforma lehet a „Kraft-mensch“-ek békéje. A másik mód az, hogy egy vágy, a neki megfelelő ismeretelemmel együtt annyira kitölti a tudatot, hogy más vágyak a tudatig el sem jutnak. Ez történik pld. akkor, amikor valamely, a közönséges associatiokat is megzavaró, szenvedély kielégülést nyer és kulminál. Mikor pld. az iszákos a rég sóvárgott italhoz jut hosszú nélkülözése után, benne elpihen egy időre minden más vágy. Végül — absolute véve — az is lehetséges, hogy a megismerés olyan tárgyat fedez fel, amely valamilyen formában *mindegyik* vágyóképesség számára tartogat valamilyen *neki* megfelelő *jót*. A két első mód inkább subiectiv, a harmadik obiectiv színezetű. A három módnak arányos keveréke lenne a béke megszerzésének legbiztosabb útja.

9. Az már most a további kérdés, hogy vájjon *Aq. Szent Tamás* meghatározása szerinti lelkiállapot *valóban béke-e*? Ha az egységessé vált vágyak olyan tárgyban találkoznak, amelynek az elérése nehézségnélküli és közel van, vagy még inkább, ha már megtörtént, akkor ez a lelkiállapot megérdemli a teljes értelemben vett béke nevét. Tehát a meghatározást így állapíthatnók meg: *a béke az egyed különböző vágyóképességeinek külső*

zavartalanság melletti egysége, találkozása, könnyen és hamar elérhető, vagy már elért, tárgyban.

10. Ezzel a meghatározással szembehelyezkedik *Buddha* békéje, amely csak *tárgy* és *vágy* nélküli nyugalmat ismer. *Buddha* alaptétele — az első „szent igazsága“ — ugyanis kimondja, hogy, minden tárgy mulandó lévén, minden vágy szükségképen szenvedést okoz, még akkor is, ha teljesül.

Ha t. i. az, ami örömet okoz, a vágy kielégítése által a lelket megnyugtatja, mulandósága miatt számunkra *megszűnik létezni*, — ha másként nem, hát saját létezésünk megszűnése miatt, — akkor minden örömforrás szükségképen fájdalmat idéz elő. A szenvedés ugyanis nem más, mint valamely jó elvesztése, vagy elvesztésétől való félelem által kiváltott, fájó érzés, amelyet az emberi természet ösztönszerűleg kerül. Ha azonban *minden* mulandó, — magunkat sem véve ki — egyszer minden elvész a számunkra. Azt pedig, hogy minden mulandó, *Buddha* inductive igyekszik bizonyítani, úgy az immanens, mint a transzcendens világról.

Ebből az alaptételből csodálatosan éles logikával levezeti további három „szent igazságát“, amelyek a fájdalom keletkezéséről és megszüntetéséről szólnak. Ezekkel az „igazságokkal“ *Buddha* alkotta meg elsőnek a pessimismus *rendszerét* és vas következetességével minden idők pessimistái-

nak legkiválóbb gondolkozójaként áll előttünk. Ha valaki elfogadja első tételét, következetlenség nélkül nem tagadhatja a továbbiakat.

Minthogy tehát minden vágy — Buddha szerint — végül csak fájdalmat okoz, ezt pedig minden áron kerülni, megszüntetni akarjuk, ezért meg kell ragadnunk a fájdalom megszüntetésének *egyetlen* lehetséges eszközét: a vágyak teljes kiirtását. Hogy ez az egyetlen eszköz, abból következik, hogy *minden* vágy végül is *szenvedést* okoz és így *teljes* szenvedésnélküliség csak az abszolút vágy-nélküliségből remélhető. Minthogy pedig a vágyak a megismerések nyomán keletkeznek, ki kell ölnünk magunkból *minden* gondolatot, még azt is, amellyel saját gondolatnélküliségünkről vennénk tudomást. Ez a Buddha-i életnek a végső célja, az abszolút fájdalom-nélküliség, felépítve minden megismerés és vágy abszolút hiányára. Ez a *Nibbanam*, (Nirwana) amely tehát *nem* lét-megsemmisülést, — mint sokan tévesen felfogták — hanem, a vegetatív életműködések kivételével (a földön, t. i.; a halál után a léleknek erre sincs szüksége), *minden* tevékenység megszüntetését jelenti. Buddha a tapasztalati lélektan elsőrangú mestere. Ezt mutatja a megismerés és vágy megszüntetésére vezető „nyolc-tagozatú útnak“ a konstrukciója is.

Ha a Nibbanam a földön lehetséges volna, ezt pszichológiai eszközökkel csak a Buddha által megjelölt úton lehetne elérni. Ez a béke tehát a harc

teljes hiánya az összes lehetséges harcosok, a vágyak radikális kipusztulása árán.¹²

Nem célunk Buddha rendszerének a cáfolása, csak megemlítjük, hogy az első tételében van az ajaptévedés. t. i. hogy minden mulandó, a második az, hogy ami mulandó, csak fájdalmat tud okozni. Az elsővel szemben áll az Isten, lélek örökkévalósága, a másodikat cáfolja a mindennapi tapasztalat. Vájjon a szomjas embernek, a jó pohár friss víz szomorúságot okoz azért, mert nem tart örökké? A vágyak nagy részének az a természete, hogy *pillanatnyi* kielégülést — és nem mást — keres, amely után megnyugszik, tehát nem lesz szenvedés okozója. Persze ez a megnyugvás nem örök, de még sem mondható az öröm szenvedésnek azért, mert megszűnik, hanem csak tökéletlenné. A vágyak *teljes* megszüntetését *fizikai* lehetetlenségnek tartjuk, annak a megkísérlését pedig bátran nevezhetjük a kétségbeejtő pessimism us (I. tétel) mentő próbaszalmazálának, amelyet azonban mégis meg kellene ragadnunk, ha *minden* csak fájdalom volna. Ha nem is érnők el a Nibbanamot, mert az lehetetlenség, de elviselhetővé tudnók talán tenni a fájdalomteli életet, ha t. i. — ezt hangsúlyozzuk — minden csak szenvedés volna.

11. Buddha és epigonjai kivételével — a modernek közül különösen *Schopenhauer* — teljes megegyezés van a béke fentebb adott meghatáro-

¹² L. *Georg Grimm: Die Lehre des Buddha.*⁹⁻¹¹ (R. Piper, München 1922) Az első „szent igazságról 1. 39. o. és köv.

zását illetőleg.¹³ Abban is teljes az összhang, hogy a boldogságnak egyik főkélléke a béke és pedig azon az alapon, hogy a vágyóképeségek *egy* elérhető jóban, vagyis vágytárgyban, a fentebb említett módok egyikén, találkoznak. Vájjon milyen jóban találkozhatnak, *meddig* kell tartania az egységes vágyak tárgyukhoz való tapadásának, kielégülésének, hogy olyan boldogságról beszélhessünk, amey *egészen* zavartalan, úgy objective, mint subjective?

12. A vágyóképeségeknek a találkozása *egy* tárgyban akkor lesz a legtermészetesebb és így a legtartósabb, ha minél több, változatosabb jót foglal magában. Minden belső erőszak nélkül — azaz természetes, az emberi természetet leginkább kielégítő ,megnyugtató módon — csak akkor lesz meg a vágyóképeségeknek *egy* vágytárgyban való megnyugvása, ha az *összes* megismerő-képeségek tevékenysége, rajta *kívül* nem *fedezhet* fel már olyan *jót*, amely erősebb vágyak ébresztése által a létrejött benső egyensúlyt meg tudná bolygatni. Ha ugyanis a megismerés a vágyakat egyesítő vágytárgyon kívül, amelyet az ember elért, javakat vesz észre, amelyek vágy-tárgyában nincsenek meg, rögtön jelentkezik a vágyóképeségek tendenciája a nem bírt jó elérésére, megindul a harc a tudat és végrehajtó eszközök birtokáért, eltűnt a

¹³ *Schopenhauer* hajlandó egy kissé a közfelfogás kedvéért alkudni is. L.: *A. Schopenhauer: Aphorismen zur Lebensweisheit*, Einleitung.

béke, nincs tökéletes boldogság. „Addig az ember nem lehet tökéletesen boldog, amíg valami után sóvárogna, valamint keresnie kell.“¹⁴ „A boldogság minden rosszat kizár és minden vágyat kielégít.“¹⁵

Fentebb említettük, hogy a vágyak köre egyenlő a megismerésével. Kérdésünkre tehát, hogy melyik, mekkora, jóban fognak a benne található vágyóképességek végleges, tökéletes békét találni, az fogja megadni a feleletet, hogy meghatározzuk a *megismerhető* jó nagyságát.

Bizonyos az, hogy az emberi megismerés felülmúlja a *létező* teremtet javak körét, úgy a maguk egészében, mint részleteiben. Megismerésünk ugyanis a *lehetséges* világok egész sorának a képét juttathatja a lelkünkbe, amelyekben a kombináló képzelet segítségével a megkívánni való javak egész tömege áll, a sokszor meglepett vágyóképességek előtt, amelyek — tekintet nélkül a javak létezése, vagy nem létezésére — rögtön sóvárgással felelnek. Egyedül a *minden* elgondolható és elképzelhető, lehetséges *jót* magában foglaló tárgy *tökéletes* áttekintése meríti ki úgy megismerésünket, hogy rajta kívül *nincs* már oly megismerhető *érték*, amelyet az kielégítő módon *magában* ne

¹⁴ ... „Homo non est perfecte beatus, quamdiu restât sibi aliquid desiderandum, et quaerendum.“

S. Theol. 1, 2, q. 3. a. 8. c.

¹⁵ „... beatitudo ..... omne malum excludit et omne desiderium implet“ ...

S. Theol. 1, 2. q. 5. a. 3. c.

foglalna. Minthogy pedig a vágyóképességek csak annak a tárgynak a bírásában érik el stabil nyugalumukat, tehát a tökéletes békét, amelyen kívül a megismerés újabb megkívánni valót fel nem fedezhet, — a vágyak körének a megismerésével való egyenlősége miatt — így a *vágyóképességek csak a minden lehetséges jót magában foglaló vágytárgy tökéletes bírásában találkozva tudnak megnyugodni*, a tökéletes benső békét megszerezni. Ez a vágytárgy véges nem lehet, mert minden végesnél nagyobb, jobb, szebb, ellenmondás nélkül elgondolható, tehát semmi, ami véges, *minden létező és lehetséges jót magában nem foglalhat*. Tehát *csak a végtelen* — és pedig absolute ilyen — tudja a megismerő képesség egész befogadó képességét teljesen kitölteni és így a vágyó-képességek egész kapacitását úgy kielégíteni, hogy másra irányuló, újabb vágy keletkezése *lehetetlenné* válik. Csak így jöhet létre az egészen stabil béke. „Ki tetszik tehát, hogy az igazi boldogság *minden javakból* össze szerkezeit tekéletes állapot.“ (Boëthius-Horváth)¹⁶ Ilyen abszolúte végtelen jó csak az Isten, tehát csak az Ő tökéletes bírása adhat hiánynélküli boldogságot, stabil békét.

13. Meddig kell tartania ennek az állapotnak, hogy a boldogság tökéletes legyen? A megismerhető javak közt helyet foglal az *örökkévalóság* is.

¹⁶ „Liquet igitur, beatitudinem esse statum bonorum omnium congregatione perfectum.“

Boëthius: De Consolatione Philosophiiae, 1. 3. prosa 2.

Amint ugyanis a fájdalomból sok egy pillanat, úgy az öröm, a boldogság, ha tartama véges, mindig rövid. Így, ha boldogságról van szó, a tartam végtelensége jó, érték, szükségképen vágy tárgya. Ezért a tökéletes boldogság meghatározása a következő lehet: *a végtelen jónak tökéletes örök bírása*. Mivel a tökéletes benső béke *csak* a Végtelen jó tökéletes-örök bírásával érhető el és annak szükségképeni következménye, azért azt is mondhatjuk, hogy ahol tökéletes benső béke van, ott a tökéletes boldogság. Ezért, a tökéletes boldogságnak, mint *subiectiv* lelkiállapotnak — tekintet nélkül annak obiectiv előfeltételére — rövid meghatározása ez: *tökéletesen zavartalan béke*.

14. A végtelen jó tökéletes bírása a földi életben, a tapasztalat tanúsága szerint nincs meg, azért nincs is tökéletes békénk.¹⁷ Szellemesen mutatja ki Szent Ágoston a tökéletes boldogság lehetetlenségét a földi életben. ... „Csak a boldog él úgy, ahogy akar és senki sem boldog, csak az igaz. De addig az igaz sem él úgy, ahogy akar, amíg oda el nem jutott, ahol *nem lehet már meghalni, csalódn*, ahol

¹⁷ ... est *duplex* pax vera: *una* quidem perfecta, quae consistit in perfecta fruitione summi boni, per quam omnes appetitus uniuntur quietati in uno: et hic est ultimus finis creaturae rationalis, secundum illud Ps. 147: *Qui posuit fines tuos pacem; alia* vero est pax imperfecta, quae habetur in hoc mundo: quia etsi principalis animae motus quiescat in Deo, sunt tamen aliqua repugnantia et intra et extra, quae perturbant hanc pacem.“

S. Theol 2, 2, q. 29. a. 2., ad 4.

sértés nem érheti és ha nem biztos abban, hogy ez az állapot *örökké tart...* Most azonban ki tud úgy élni, ahogy akar, hiszen csak élni sem áll hatalmában? *Élni akar és meghalni kényszerül.* Hogyan élne tehát úgy, ahogy akar az, aki nem élhet addig, ameddig akar? Ha pedig meg akar halni, hogy is élne úgy, ahogy akar, aki még élni sem akar? És ha nem azért akar meghalni, mert nem akar élni, hanem azért, hogy a halál után jobban élhessen: ime, még nem él úgy, ahogy akar, hanem majd csak akkor, ha halálával elérte azt, amit akar. De tegyük fel, hogy valaki úgy él, ahogy akar, mert kierőszakolta önmagában, hogy semmit se akarjon azon kívül, amit elérni képes, (amint Terentius mondja: Mivel nem lehetséges az, amit akarsz, azt akard, ami lehetséges!) *vájjon azáltal már boldog, mert türelmesen nyomorult?*^{18*}

15. Ezek szerint tehát meddő fáradság lenne kutatni azokat az eszközöket, amelyeknek a segítségével *itt* a földön akarnók elérni a *tökéletes* boldogságot, azért ezt nem is tesszük. A természet rendje szerint ugyanis nem valósítható meg a Végtelen Jó tökéletes bírása, sem pedig az állapot vál-

¹⁸ S. Augustinus: De Civitate Dei, 1. 14. c. 25. („Verum ecce vivat ut vult, quoniam sibi extorsit sibique imperavit non velle quod non potest, atque hoc velle quod potest (sicut ait Terentius: Quoniam non potest id fieri quod vis Id velis quod possis): num ideo beatus est, quia patienter miser est?“) Ez egyik legszebb fejezete a De Civitate Dei-nek, azért is adtuk majdnem az egészét magyar fordításban. (Aláhúzás tőlünk.)

tozhatatlansága, örökkévalósága. Ehelyett meg akarjuk mutatni azt az utat, amelyen a földön elérhető maximális boldogsághoz el lehet jutni. Mivel a boldogság és béke együtt járnak, egymástól elválaszthatatlanok, azért a béke útja egyben a boldogságé is. Tehát, mert kutatásunk *lélektani* alapon akarja az utat megjelölni, inkább a *békével*, mint pszichikai állapottal, az emberi tevékenységekkel, mint amelyek ezt az állapotot létrehozzák, fogunk foglalkozni.¹⁹ A boldogság tárgyi feltételeit, — a vágyakat egyesíteni képes javakat — csak annyiban érintjük, amennyiben a velük való foglalkozás a béke lélektanának a megértéséhez szükséges. Tárgyalásunk folyamán nem teszünk különbséget a természet- és a természetfeletti-rendbe tartozó javak közt. Azt sem keressük, hogy kutatásunk tárgyát képező cselekvéseket természetes erővel, vagy természetfeletti segítséggel végezzük-e? Ez nem lehet lélektani fejtegetésnek a problémája. Azt sem bizonyítjuk, hogy vájjon a cselekvések tárgyai léteznek-e; ezek bizonyítását az illetékes szaktudományból feltételezzük. Nekünk elég tudnunk, hogy az illető tárgyakra vonatkozó *cselekvések vannak* és békét, vagy békétlenséget teremtenek a lelkünkben. Bár az is lehetséges, hogy légvárák ideig-óráig örömet, békét okoznak, tartós

¹⁹ Az alapfeltevés helytelensége mellett is — az obiectivum teljes lebecsülése — sok idevágó találó gondolatot ad *Schopenhauer* az „*Aphorismen zur Lebensweisheit*“ című munkájában.

boldogságot azonban nem hozhatnak létre, mert előbb-utóbb kiderül légvár természetük és keserű csalódás lesz a következmény. Ezért csak a valószínűségi vágytárgyakat vonjuk bele fejtegetésünkbe, vagyis azokat, amelyeknek a létezéséről meg vagyunk győződve. Ha valaki azonban azt, amit mi valósnak tételezünk fel, fantomnak gondolná, mégis megpróbálhatja azt vágyainak a tárgyává tenni, hiszen — amint fentebb megjegyeztük — elmélkedéseink elsősorban pszichikai cselekvésekről és azoknak a következményéről szólnak, amely béke, vagy békétlenség lehet. És ha azt tapasztalnánk, hogy ezek a cselekvések *tartós, igazi* békét nyújtanak, talán a cselekvések tárgyainak az igazsága is, a béke mint értékes, *valóságos*, következmény által imperált, *obiectív* kutatás nyomán bevilágít a lélekbe.

16. Hogy lélektani fejtegetésünkhöz meglegyen a szükséges bázis, először is az emberi természetnek pszichikai metszetét adjuk, rámutatva az egyes képességek és működéseiknek a békére vonatkozó relációira. (III. f.)

Az emberi természet erőinek azon egymáshoz való viszonyának a vizsgálata megengedi nekünk már azt, hogy megállapítsuk az embernek a helyét, létsíkját, a nagy világrendben és megjelölhessük *általában* azokat a javakat és cselekvéseket, amelyek az emberi természetnek, a világrendben elfoglalt helyét tekintve, megfelelnek, azt. kiegészítik — tehát boldogítják. (IV. f.)

Kutatni fogjuk továbbá az emberi képességeknek *egymáshoz* és tárgyaikhoz való helyes és pedig olyan módon való helyes viszonyát, hogy a benső béke biztosítására a legalkalmasabb legyen. Azt fogjuk találni, hogy ez az általános-helyes attitude a *jellemesség*. (V. f.)

Mínt hogy jellem önmehtagadás nélkül nem lehetséges, megvizsgáljuk az önmehtagadás szerepét az emberi béke biztosításában és látni fogjuk, hogy az *előfeltétele* a békének. (VI. f.)

Miután így a tevékenységek vizsgálatához a szükséges bázist megadtuk, rámutatunk azokra a cselekvés-csoportokra, amelyek *leginkább* alkalmasak a vágyak egyesítésére. Ilyen cselekvés-csoport kettő van: *munka* és *hit*. (VII. és VIII. f.)

Fentebb említettük, hogy a tökéletes béke csak a végtelen vágytárgyban való megnyugvás által lehetséges akkor, ha, tudjuk, hogy ez az állapot örökké tart. Ezért lehetetlen a földön a tökéletes boldogság. Mivel mi az elérhető legnagyobb *földi* boldogság, béke után kutatunk, keresnünk kell azt a tárgyat, amely vágy-kielégítés szempontjából legjobban megközelíti a tökéletes boldogság tárgyát. *Ez az Eucharistia*. Itt is inkább a vele foglalkozó *lelki-tevékenységet* és annak békeszerző hatását, mint magát a tárgyat kívánjuk ismertetni. (IX. f.)

Befejezésül a minden földi-békének teljesezését, az Isten tökéletes bírásában való tökéletes békét, fogjuk lélektani alapon ismertetni. (X. f.)

III.

Az emberi képességek és a béke.

1. Az emberi természet, mint monarchia. — 2. A megismerés és létfenntartás viszonya. — 3. A táplálkozási ösztön megnyilvánulásai, természetes rendje, szükséges cselekvéseinek egyenlete. — 4. A nem szükséges cselekvések motívumai, békebontó hatása.

A) Az érzéki képességek.

1. Az ember benső világa hasonlít egy abszolutisztikus monarchiához. Született királya az *akarat*, természeténél fogva örökös tanácsadója az *értelem*, alattvalók az érzéki megismerő- és vágyóképességek. Mint ahogy az abszolutisztikus birodalom helyes kormányzása, jóléte, három tényezőtől függ, úgy az ember benső világáé, a mikrokosmosé is. Ez a három tényező: az *uralkodó erélye*, a *tanácsadó bölcsesége* és *megvesztegethetetlensége* és az *alattvalók engedelmissége*, amely utóbbi nagyrészt az első kettőtől ered. Ha ez a három megvan, akkor van belső béke és ellenálló képessége a külső ellenségekkel szemben is. Ha azonban a három kellék akármelyiké is hiányzik, kész a békétlenség. Ha gyenge az uralkodó, az alattvalók

kényük-kedvük szerint cselekesznek, egymással harcba szállanak, sőt sokszor detronizálnak is. Ha rossz, megvesztegethető a tanácsadó, ha az alattvalók egyike-másika, vagy egyes csoportjai irányítják, részrehajlók, vagy igazságtalanok lesznek az uralkodó intézkedései is és a mellőzött, jogai-ban sértett, alattvalók lázonganak. Végül az alattvalók engedetlensége nyilvánvalóan megszünteti a harmóniát, békét. Ugyanígy történik az emberben is, ha az akarat gyenge vagy az értelem nem tárgyilagos, vagy pedig, ha az alsóbb rendű megismerő- és vágyóképessegek felmondják az engedelmességet. Ez a belső rendetlenség, békétlenség annál inkább aggasztó, mert, míg a birodalmak belső békéjét külső erő is helyre tudja állítani, (hogy tartósan-e, más kérdés) addig a lélek békéje kizárólag az emberi képességek *helyes* együttműködésének a függvénye. Azért *szükséges mindegyik képesség-csoport természetének, működésének, a pontos megismerése, hogy a harmonikus összetevékenységnek a szabályait felállíthassuk.* Lásuk először a megismerést.

2. Az emberben kétféle megismerést és így kétféle megismerő-képességet szoktunk megkülönböztetni: az alacsonyabb rendű, vagy érzéki és a magasabb rendű, vagy értelmi megismerést, illetőleg képességet. Az előbbi a testfelület különböző helyein, vagy a test bensejében helyezi el szerveit, az utóbbinak tulajdonképeni *szerve* nincs, székhelye maga a lélek, működését kísérik, vagy ahhoz

anyagot szolgáltatnak az érzéki-megismerő-képességek.

3. Minden működésnek alapfeltétele a létezés, tehát az emberi működésnek az élet. Minden létező igyekszik a maga módján a létezésben megmaradni, a pusztulásnak ellenállani. Az élettelen világ fennmaradását fizikai és kémiai sajátságok (cohaesio, keménység, az elemek kémiai rokonsága, affinitása, stb.) biztosítják. Az élők létezése — élete — labilisabb, minthogy az élet állandó fejlődést mutat, de ugyanakkor állandó pusztulást is jelent. Ezért az élők létfenntartása a legfontosabb és egyben — igen sokszor — legnehezebb funkciójuk is. Ennek a funkciójuknak a végzésére ellátta a Teremtő az élőlényeket csodálatos célszerűségű szervekkel, amelyek azonban az egyedi lét fennmaradását csak bizonyos ideig képesek munkálni, pusztulását nem tudják megakadályozni. Bár az egyedi-lét végleges fennmaradása nem is lehetséges, az élők más formában mégis dacolnak a végleges pusztulással s fenntartják a fajt, magukhoz hasonló egyedek létrehozása által. A fajfenntartás tehát nem más, mint az egyedi-lét megtartásának a pótlása, a pusztulásra kárhozottat egyedi-életnek az átmentése az új egyedbe. így mondhatjuk azt, hogy az élet főfunkciója az egyedi-ül, a faji-létnek a megőrzése.

Ami áll általában az élőkről, áll — bizonyos megszorításokkal — az emberről is. Az embernél a lét- és faj-fenntartás-tevékenységet ösztönök,

v. ösztön-csoportok irányítják, az értelem és akarat ellenőrzése mellett.

Minthogy az egyedi- és faji-lét fennmaradásához leginkább a táplálkozás és a két nem kapcsolódása szükséges, azért az emberi természetet az Úr Isten e kétféle tevékenységet garantáló *ösztönnel* és olyan képességekkel látta el, amelyek ezeknek az ösztönöknek *célszerű* kielégítését munkálják.

4. Az egyedi- és faji-lét fenntartása az egyeden kívül létező lények segítségével történik, amelyekben ezt a célt bizonyos tulajdonságok szolgálják. Ezek a tulajdonságok sokfélék lévén, szükséges, hogy az emberben *olyan megismerő-képességek* legyenek, amelyek a nevezett célnak megfelelő tulajdonságokat megismerve, a vágyakozást felkeltik és ezek révén a végrehajtó szerveket működésbe hozva, a szükséges tárgyak (pld. táplálék) megszerzését lehetővé teszik. Ezért az érzékek megismerésének elsődleges tárgya és funkciója azok a tulajdonságok, ill. azoknak az érzéklete, amelyek *jelei* az emberi-lét fenntartására való alkalmasságnak, így a tápláléknak, az anyagi világ többi tárgyaihoz hasonlóan, van színe, alakja, kiterjedése, keménysége, illata, íze, amelyeknek az *együttese a megfelelő*, táplálékként használható, tárgyra jellemző. Ezért az ember megfelelő érzékszervei úgy vannak berendezve, hogy ezeket a sajátságokat könnyen észleli.

A létfenntartásnak van ezenkívül negatív része is, t. i. a létet fenyegető veszélyek távoltartása

az ellenük való védekezés. Ezeknek a megismerése is, amennyiben azokat nem az értelem gyártotta, (pld. robbantószerke) az érzékek működési körébe tartoznak (az embernél — természetesen — az értelem közreműködése mellett).

Az ember érzékei, mivel az értelemmel a lélek egysége miatt összeköttetésben vannak, említett funkciójukon kívül még mint az értelem ablakai, anyaghordó szolgálói és kísérő társai is szerepelnek a megismerésben.

Amint megtörtént a létfenntartásra alkalmas tárgy megismerése, a megismerő-képességgel kapcsolatos törekvés) képességek vágyai felébrednek és az egységes tudat megszerzésére törekszenek, hogy így a végrehajtó szervek igénybevételével a kielégülést és ennek folytán a létfenntartást biztosítsák — feltéve persze, ha a megelőző kielégítés nem hagyott hátra túltelítettséget. Ebben az esetben ugyanis vágy helyett undor keletkezik (normális körülmények közt). A vágy-kielégülésnek, azaz a vágy-tárgy felhasználásának kísérő jelensége az *élvezet*, amelyet a megismerés és vágy — a tapasztalati ismeretek alapján — már első megmozdulásukkor beígértek.

5. Azt lehet mondani, hogy az, ami a létfenntartást szolgálja, általában élvezetet is okoz. Bizonyos megszorítással áll ez fordítva is: ami élvezetet okoz, a létfenntartást is szolgálja.²⁰ Bölcsen

²⁰ Vannak ez alól a törvény alól kivételek is. így a fájdalmas operáció, a keserű orvosság, a létfenntartás szem-

rendezte ezt így el a Teremtő, mert az élvezet kísérő jelensége nélkül — különösen persze akkor, ha a hiányt kellemetlen érzés sem kísérné — a létfenntartás, főként a fajfenntartás, biztosítva nem volna.

Mivel az érzéki vágyóképessegek természetének és így megnyugvásuknak, a megismerését működésük módjának a feltárása biztosítja, vizsgáljuk meg pld. a táplálkozási ösztönnek a megnyilvánulásait, kielégítését és annak következményeit.

6. A szervezetnek munkájához égési folyamatra van szüksége. Ez pusztulással jár. A pusztulás, a kémiai elválkozás, a test szövetanyagában megy végbe, amelyet a szervezet bizonyos mértékig önmagából pótol. Mikor azonban az elválzott szövetnedvet már nem képes normális összetételében megtartani, jelentést küld a tudatba a hiányról, a szervezetet pusztulással fenyegető veszedelemről, ha t. i. a szervezet központi rak-tára, *a gyomor* is üres. Ez a jelentés az *éhség érzete*. Az éhség tehát nem más, mint a physiologiai hiánynak psychikai áttétele. Az éhség érzete erősen kellemetlen, azért annak a megszüntetésére törekszünk. (Ugyanez áll a szomjúságról, amelyet

pontjából hasznos, az édes méreg káros. Mindkét esetben azt mondhatjuk, hogy nem az érzéki, ösztönös megismerés által szolgáltatott eszközökről van szó; az értelem pedig tudatosan választhat olyan eszközöket, amelyek eredménye jó, jobb, mint az a stádium, amelyben az eszközök használata kezdődött.

főként az idéz elő, hogy a szövetnedvnek a kelle-ténél nagyobb a só, v. cukortartalma.) Ezért jelent-kezik a vágyóképeség is a hiánnyal arányos heve-sséggel.

A vágyóképeséget azonban — bizonyos ta-pszatalati ismeretek után — nemcsak a kellemet-ten érzés megszüntetése mozgatja, hanem a kielé-gítést rendszerint kísérő *kellemes* érzés reménye is. Ezért a vágy elég könnyen elfoglalja a tudat-centrumot, az érzéki megismerő-képességeket, a végrehajtó-szerveket pedig a megfelelő táplálék megszerzésére készíti. Az elégséges táplálék fel-vételének első következménye a pszichikai kielé-gülés, amely a physiologiait — igen célszerűen — megelőzi, azaz előbb megszűnik az éhség *tudata*, mint a szövetnedvek hiánya. A kielégülést a vágyak lecsendesedése és az érzéki megismerő-képességek, valamint a végrehajtó szervek elernyedése, további tevékenységtől való húzódozása követi. Ez utób-binak az az oka, hogy az érzéseknek és szervek-nek *elsődleges célja* a létfenntartás lévén, annak időleges biztosítása után — a legközelebbi szük-ség fellépéséig — a célt elért lény nyugalmi hely-zete, a tevékenység megszűnésének természetszerű állapota, következik. A tevékenységnek ugyanis — a célszerű cselekvőképességű lényeknél — min-denkor valamely cél elérése az alapja; követke-zőleg, ha valamely cselekvés *sajátos* célját meg-valósította, vagy elérte, folytatása fölöslegessé válik, hiszen „a természet semmit nem tesz hiába“,

azaz megfelelő cél nélkül. (Natura non agit frustra.) Talán ebben leli a „plenus venter non studet libenter“ (tele has nem tanul szívesen) végső magyarázatát. A tanuláshoz, vagy általában minden szellemi munkához, az emberi szervezet többkevesebb együttműködése szükséges: a nézés, hallgatás, képzetkíséret, stb. Azok az érzékek azonban, amelyek a szükséges megindító, vagy kísérő cselekvéseket szolgáltatnák, céltelérten pihenni vágnak és így csak erőszakkal („non libenter!“) kaphatók a munkára. Ez az erőszak pedig, mivel bizonyos értelemben a természet rendjét bolygatja meg, sokszor okoz kárt a szervezetben, nagyságának és ismétlődésének az arányában akadályozza az egyedi-lét fennmaradását.

Ugyanez a természetszerű nyugalmi-helyzetre való törekvés okozója lehet a benső békétlenségnek is olyan lényben, amelynek a létfenntartást biztosító tárgyak körén felülemelkedő, megismerő és vágyóképesége is van, így tehát az értelemmel és az akarattal bíró *emberben*. Ez a békétlenség még akkor is felütheti a fejét, ha a létfenntartás ösztönének a kielégítése a fent-vázolt — mondhatnók legtermészetesebb és legszabályosabb — módon indul meg és fejeződik be. Hogy röviden ismételjük, ennek a módnak az egymásutánja a következő: a *physiologiai* hiánynak a jelentkezése a tudatban, (éhség-érzet) a velejáró *kellemetlen* érzés, ennek a megszüntetésére és a kielégítésből eredő *kellemes* érzés megszerzésére irányuló *vágy*,

a vágy által működésbe hozott megismerő-képességek *keresése*, az alkalmas táplálék *megtalálása*, *felvétele*, *élvezet*, *kielégülés*, *pihenésre való tendencia*. Talán ez a sorrend legtöbbször megvan az állatoknál, de vajjon megvan-e az embernél?

7. Vájjon nincs-e a létfenntartáshoz tartozó történéseknek olyan *sorrendje*, azok egyike-másikának a hiánya mellett a többinek olyan *jelenléte*, hogy már nem a létfenntartás a cél? Ebben az esetben — ezért fontos a kérdés feltevése — más lesz a megindulás, más természetű a kielégülés, a nyugalmi helyzet. Egészen más lesz a magasabb rendű képességek viszonya az érzésekhez, mivel azok kielégülési lehetősége ezek előtérbe-nyomulása következtében kisebb, gyakoribbak, szomorúbbak a konfliktusok, nagyobb a békétlenség.

Ez, az ember két fele közti egyensúly eltolódás az alacsonyabb fél javára, már a priori is látható abban az esetben, ha a létfenntartás cselekvéseinek a körébe tartozók közül némelyek a mondott célra való tekintet nélkül — tehát anélkül, hogy a létfenntartást akarnák szolgálni — létrejöhetnek, így ugyanis a szorosán vett célszerű cselekvéseken kívül, amelyekkel pld. a физиологические hiányt akarjuk pótolni és pótoljuk is, *ugyanilyen* természetű, de más célú, tehát nem *szükséges* cselekvések is fellépnek énkben, ami által a szükségesnél *többször* foglalják el tudatunkat, távol tartva attól jobbik, magasabb rendű énk meg-

mozdulásait ép úgy, mint ahogy ezt a létfenntartásra szükséges cselekvések is teszik.

8. Ha azoknak az érzéki megismeréseknek és vágyaknak stb. a számát, amelyek a létfenntartásra szükséges — pld. — táplálék felvételére irányulnak, X -nek vesszük, akkor a magasabb rendű képességek X esetben, X_t időre (ahol t az egyes cselekvések lefolyásának az ideje) vannak kizárva a *tudatból*, tehát többé-kevésbé tétlenségre kárhóztatva. A tudatot ugyanis összehasonlíthatjuk a világossággal. Amint egy házban, ha *csak* egy szobában van világosság, *csak* azok tudnak olvasni, általában világosságot feltételező működést kifejtteni, akik *ebben* az egy szobában tartózkodnak, úgy az ember képességei is — kivéve a vegetatív életműködést — csak úgy tudnak működni pszichikai értelemben, ha a cselekvések az egyetlen tudatban folynak le. Ezért mondhatjuk azt, hogy az értelem és akarat X esetben, X_1 ideig tulajdonképpen nem működhetik abban az értelemben, hogy *sajátos* vágyait kielégíthetné, sajátos tárgyai után mehetne. Ezt az én tökéletesebb fele a mondott X esetben elég könnyen túri, hisz ugyanannak az egyednek a része, amelynek a fennmaradását az X tevékenység munkálja. Mi történik azonban akkor, ha az X , ill. X_1 -hez még a nem szükséges y , ill. y_{tx} járul? (y a nem szükséges cselekvések száma, t_i az egyes cselekv. ideje.) Nagyon valószínű, hogy elkeseredett harc indul meg az alacsonyabb és magasabb rendű megismerő- és vágyó-

képességek közt. Mielőtt azonban ezt a harcot, annak okát vizsgálónk, nézzük meg, vajjon van-e az emberben valóban az x mellett még y számú, nem szükséges, nem a létfenntartásra, hanem csak élvezetre irányuló cselekvés és hogyan jönnek ezek létre?

9. Láttuk fent, hogy a táplálék utáni vágynak két tárgya és így a meginduló cselekvéseknek két mozgatója van: egy meglévő *kellemetlen* érzésnek a megszüntetése és a kielégítéssel együttjáró, a tapasztalásból már ismert, *jövő* élvezetnek a megszerzése. Tehát a vágyat és az utána következő cselekvés-sorozatot két *jó* kelti fel, ül. indítja meg: a meglévő rossznak a megszüntetése és egy könnyen elérhető jónak a megszerzése. Minthogy a jelenlévő rossznak az eltávolítása, az attól való szabadulás, van legalább akkora jó, mint valamely lehetséges élvezetnek a megkapása, vegyük a kettőt egyenlőnek és akkor mondhatjuk, hogy a létfenntartáshoz tartozó cselekvéseket két jó, — jelöljük $2b$ -vel, — indítja meg, amelynek a fele hiányt pótol, a másik fél pedig pozitív élvezetet ad. Tehát az adaequat, arányos, *motivum = 2b* és *így csak 2b -nyi jó lesz képes az embert táplálkozásra, következőleg a vele kapcsolatos vágyakozásra, megismerésre, stb. rábírní, azaz a vegetatív apparátust mozgásba hozni.* (Itt *nem* vesszük tekintetbe az észnek és az akaratnak a létfenntartást előmozdító hatását. Így pld. ehetik valaki étvágy nélkül is, ha tudja, hogy ez szükséges szervezetének a normális

erőben való megtartására, stb. és ha elég erős az akarata a megismert hasznosat tenni.) Az már most a kérdés, vajjon lehetséges-e — és hogyan — a kellemetlen érzést okozó *hiány*, azaz: *az éhség érzete, nélkül*, más szóval 2b-nyi erő helyett 1b-vel ugyanezt az apparátust ugyanúgy megindítani, cselekvésre bírni? Hogy egy hasonlattal megvilágítsuk kérdésünket: lehetséges-e egy gépet, amelynek a munkájához 2HP-re van szükség, 1HP felhasználásával ugyanakkora munka elvégzésére alkalmassá tenni? Úgy hisszük, hogy ez lehetetlen gépnél, mint embernél — most kikapcsoljuk a szabad akaratot — egyaránt. Máshol kell tehát a megoldást keresnünk.

10. Említettük már, hogy a Teremtő azáltal biztosította a létfenntartást, hogy az arra irányuló cselekvéseket élvezettel kötötte össze, úgy, hogy mondhatjuk, hogy ami erre a célra *hasznos, általában kellemes* is. Ebből következőleg az is feltehető, hogy sokszor arányos lesz a táplálékként felveendő anyag létfenntartó-, vagy tápértéke és az élvezet-coefficiense, azaz: minél nagyobb valamely anyagnak a tápértéke, annál nagyobb lesz — éhség esetén — az általa okozott élvezet is. Mint-hogy pedig a tápérték nagysága attól függ, hogy milyen fontosságú és mekkora szervezeti-szövetanyag pótlására alkalmas, az okozott élvezet is a pótolta hiány nagyságával áll egyenes arányban. Másrészt pedig a szövet-nedvnek a hiány-érzete — az éhség — annál erősebb, kielégítést követ-

lőbb, minél fontosabb, nagyobb a hiány. Következően a hiány-érzet *kellemetlensége*, ebből kifolyólag a megszüntetésben *rejlő jó* is arányos a tápértékkel együtt járó élvezet-értékkel. Ezek azok a tápesszközök, amelyeknél áll az egyenletünk: élvezet = megszüntetett kellemetlen érzésben rejlő jóval, ezeknél tehát a 2b-nyi motívum feltételezi a hiány-érzetet, az éhséget és megkívánásuk csak éhség esetén és arányában fordul elő. (Ilyen táplálék talán a kenyér.) Nincs kizárva, hogy az ember ős-állapotában *minden* tápanyagnak ez volt a tulajdonsága, egyenlete és — nagyon valószínűleg — az állatoknál valami hasonló *általában* áll.

11. Vannak azonban tápanyagok, amelyeknek a létfenntartó értékét és így hiány-pótló alkalmasságát felülmúlja a benne levő, ill. általa megszerzhető élvezet-érték. Hogy melyek azok — majdnem egyéneként változik. Általában pld. a gyermeknél az édes ízű táplálék sokkal nagyobb kellemes érzést vált ki, mint amekkora a tápértéke, vagy pld. a vele egyenlő tápértékű — mondjuk — savanyú ízű anyag. Következően, vannak anyagok, amelyek 26-nyi motívum erejével hatnak a vágyóképességre akkor is, ha nincs is éhség, azaz, ha az *Ib-évték* nem is a hiány kellemetlen érzésének megszüntetésében rejlő jó. Ebben az esetben az ilyen ételeket, a nem éhes is megkívánhatja és így létrejöhetnek az *y* számú fölös tudat-elfoglalások. Ilyenkor tehát nem a hiány-érzet kellemetlensége kelti fel a vágyat, hanem a *megismerés*, amely —

amint láttuk — a létfenntartás célszerűsége szempontjából, szükségképen *könnyen* felfedezi azokat a tulajdonságokat, amelyek megfelelő és így az élvezetet is kiváltó, tápanyagot jellemzik.

Ez a megismerés lehet érzet, vagy képzet; az előbbi rendszerint erősebb vágyat ébreszt, mint az utóbbi. Így az ingyenc-falat meglátása, vagy akár elképzelése is, felébreszti azt a vágyat, — mivel megvan benne, hiányérzet nélkül is a *2b-nyi* motívum-erő — amely képes a tudatot elfoglalni, a végrehajtó szerveket mozgásba hozni, hogy a remélt élvezet birtokába jusson. Az ilyen módon megszerzett élvezet nem ritkán a szervezet, tehát az egyedi-lét fennmaradásának a rovására megy, amelyet a túltömöttség ép úgy veszélyeztet, mint az idejében nem pótolta hiány. Annál is inkább áll ez, mert a legtöbb esetben a tápértéket csak a *raffinait* emberi értelem közreműködése, a „szakácsművészet“, által múlja felül az élvezet-érték.²¹ Ez az oka annak, hogy a „szakács-művészet“ segítségével a tápértéket felülmúló nagy élvezet-velejárójú táplálék megkívánása és a kielégülés, nem egészen természetes, hanem kierőszakolt, a létfenntartástól elvonatkozó.

Levezetésünk abban az esetben is helytállana, ha a szövetnedv-hiány pótlására felhasznált táp-

²¹ A tisztán élvezetet kereső étkezésnek szomorú iskola-példáját adták — különösen az első keresztény századokban — a pogány rómaiak. A szervezet túltelítettségét pávatollal próbálták megelőzni.

anyagoknak nem volna arányos *pozitív* élvezet-értékük, hanem kizárólag csak az által váltanának ki kellemes érzést, hogy egy kellemetlentől megszabadítanak. Ebben az esetben ugyanis a tápanyagok második faja *pozitív* élvezet-kiváltó hatású lenne, a motívum ereje pedig mindkét esetben = 1b-vel.

12. A mondottak alapján, még mielőtt az értelem természetét megvizsgáltuk volna, levonhatunk egy következményt. Ha nem akarjuk azt, hogy az értelem és az akarat a szükségesnél többször ki legyen zárva a tudatból, azaz tétlenségre legyen kárhóztatva a maga speciális tárgyait illetőleg, akkor meg kell akadályoznunk a tápértékhez viszonyítva aránytalanul nagy élvezet-velejárójú tárgyak aktuális megismerését, érzet (pld. látás), vagy képzet (elképzelés) által. Ha azonban ez nem sikerül, fel kell használnunk az *egyetlen* másik lehetőséget: annyira edzetté kell tennünk az akaratot, hogy a megismerésre következő, nem a létfenntartást szolgáló vágyat már csírájában, minden nagyobb harc nélkül elfojtsa. (Erről bővebben alább, a VI. fej.-ben.)

Amit az egyedi-lét fenntartására vonatkozó cselekvésekről, azoknak a tudathoz való viszonyáról mondtunk, több-kevesebb változtatással állíthatjuk a fajfenntartás ösztönének a kielégítéséről is. Ismételten hangsúlyozzuk, hogy levezetésünkben elvonatkoztatunk az értelemnek és az akaratnak a befolyásától, valamint a normálistól

eltérő tünetektől is. A kétféle megismerő- és vágyóképességnek a kölcsönhatásait alább ismertetjük. Az érzéki-képességeknek azok a functioi, amelyek nincsenek szoros összefüggésben a létfenntartással, szintén ennek a kölcsönhatásnak köszönik eredetüket; (pld. a szép-érzete és élvezése), ezekről is alább lesz szó.

13. összegezzük az érzékek működéséről adott leírásunkat. Az érzéki megismerő- és vágyóképességeknek az állatnál kizárólagos, az embernél pedig főcélja a kettős létfenntartás biztosítása. Ennek megfelelőleg ezek a képességek olyan természetűek, hogy ennek a célnak az elérésére nagyon alkalmasak. Az állatnál az ösztön pontosan szabályozza a mondott cél elérésére szükséges működést. Az embernél ugyanezt a szabályozást részben az ösztön, amely az állaténál sokkal gyengébb, másrésztől pedig az értelem végzi. Míg azonban az ösztön működése szükségszerű és így mindig a Teremtő által megszabott célszerűség határain belül mozog, tehát a létfenntartást kiválóan biztosítja, addig az embernél az értelem, a *szabad-akarattal* karöltve, az érzékek működésének elsődleges célját, t. i. a létfenntartást, mással, pld. az élvezettel is, helyettesítheti. Mindkétféle törekvés, vágy esetén, a kielégülést a vágyóképességek (érzéki) megnyugvását, tehát — mondjuk így — az érzékek békéjét, eredményezik. Vájjon azonban ez a béke értékes-e? Nem lesz-e mindig nagyobb és hevesebb harcoknak, tehát békétlenségnek, a kez-

dete, nem akadályoz-e meg egy értékesebb, tökéletesebb békét? Valószínűleg — amint a következő fejezetben látni fogjuk.

B) Magasabb rendű képességek és a béke.

1. Az értelem és akarat tárgya. — 2. Célja? Bergson tévedése. — 3. A két képesség éhsége. — 4. A ki-nem-elégített éhség hatásai. — 5. A kielégítés módja, a belőle származó élvezet.

14. Ha az emberben nem volna más törekvés, — ami csak úgy lehetne, ha természetében nem volnának a létfenntartás képességein kívül más képességek — mint a létezésben való megmaradás, akkor a benső béke biztosítása igen egyszerű lenne. Nem kellene mást tenni, mint a létfenntartás szükségseit jelző hiányokat kielégíteni. Ebben a kielégítésben a vágyak találkozának és megnyugodnának. Van azonban az emberben két képesség, az *értelem* és az *akarat*, amelyek örvénylő mélységeket mutatnak és ezek betöltésére éhesek. Vizsgáljuk meg ezeket is közelebbről, tekintsük meg *tárgyukat, céljukat, éhségüket és kielégítésüket*.

15. Mi az értelem? Nem akarunk lényegi meghatározást adni, azt sem akarjuk eldönteni, hogy vajjon melyik képességgel azonos, melyiktől különbözik, inkább csak röviden leírjuk a működését.

Értelemnek nevezzük azt a képességünket, amellyel elvont fogalmainkat alkotjuk, (pld. alma,

ház, erény, amelyek tehát nem *egy*, meghatározott, egyedet jelentenek), amellyel a nem érzékelhető dolgokat megismerjük, (Isten, lélek, anyagtalan, stb.), amellyel két fogalmat ítéletben összekapcsolunk, vagy szétválasztunk, (a ház (1) magas (2), a szél (1) *nem* fúj (2), következtetünk. Ez a képesség az, amely minden tudományt, művészetet, általában: kultúrát és technikát, végső elemzésben, létrehozott.

16. Tárnya a *minden*: a porszem elektronja és a mérhetetlen távolságban levő, óriási nagyságú égitestek, az egysejtű lények és az Isten, a pozitív semmi (a végtelen kicsi) és a végtelen, a durva anyag és a tiszta szellem, a pillanat és az örökkévalóság, mindennek a kezdete és vége, az érintkező közel és a csak sok millió *fényében* kifejezhető távolság, a történet előtti *múlt* és a bizonytalan, távoli jövő. Minden.

Ez a minden pedig úgy tárgy, hogy megismerésük nem csak felváltva, egymásután, lehetséges, hanem a nagy Mindenség egyszerre is elfér az értelemben. A régi bölcselek az embert „mikrokosmos“-nak, kisvilágnak nevezték, mert úgy vélték, hogy a világot alkotó mind a négy elem (ill. később öt, t. i. az aether is) megvan benne. A skolasztikusoknál megmaradt a név, de más tartalmat is kapott az említetten kívül: az ember „mikrokosmos“, mert megismerésével az egész világot magába tudja zárni. Az értelem, tárgyának ebben az általánosságában, különbözik leginkább nem

csak az egyes érzékektől, (pld. a szemtől), amelyek csak az anyagi világnak *egészen meghatározott egyes* tulajdonságait képesek felfogni, hanem az összes érzékektől, mert ezek együttvéve is csak az anyagi világ megnyilvánulásaiából vett szűk tárgykörrel rendelkeznek.

17. Az akarat tárgya is *minden*, ami jó és rossz. Mivel pedig *mindenben*, ami csak létezik, vagy létezhetik, lehet az ember számára valami jó, vagy rossz, megkívánni, szeretni való, vagy valami olyan, amit utál, tőle fél, azért az akarat tárgyának a köre egyenlő az értelemével.

18. Már most vizsgáljuk meg az értelem működésének a *célját*. A cél az lesz, aminek az elérésére a legalkalmasabb, amit spontán, minden egyedben a legkönnyebben munkál. | Ez a megállapításunk abból következik, hogy a végtelen bölcs Teremtő alkotta az emberi értelmet is valamely meghatározott cél elérésére. Hogy az Úr Isten egy meghatározott cél elérésére alkotta értelmünket, következik az Isten értelmi lény voltából, hiszen minden eszes lény minden cselekvése *valamely* célból történik, annál inkább az Istené. Ha pedig az Isten végtelenül bölcs és valamely cél elérésére eszközt alkot, akkor ennek az eszköznek kiválóképpen *ennek* a célnak az elérésére kell alkalmasnak lennie. Ha ugyanis más, nem az Isten által intendált, célnak a munkálására alkalmasabb, mint az Isten által kitűzöttére, akkor ez a nagyobb alkalmasság *hiábavaló*, mert az Isten nem *azt* a célt akarja,

amelynek az elérésére az eszköz inkább alkalmas. Ez pedig lehetetlen, mert még egy okos ember sem tesz hiábavalót, még kevésbé az Isten. így tehát az az értelem célja, amelynek elérésére a legalkalmasabb, amelynek a munkálása a legspontánabb. Melyik ez a cél?

19. Mikor a kis gyermek játékszereit szétrombolja, hogy megismerje azok belsejét, (kíváncsi pld. arra, hogy *mi szól* a játék-hegedűben), a törpe-pygmaeus és eszkimó a természet jelenségei o kául valamely emberfeletti személyes lény erejét állapítja meg, az értelem természetes, parancsoló erővel megnyilvánuló ösztönét elégti ki. Mikor az emberek — akár művelt, akár egyszerű — egymásnak embertársaikról mesélnek („pletykálnak“) és feszült figyelemmel hallgatják az elbeszéléseket, eljárásuk hasonlít a játékát szétromboló, mert annak a *bensejére* kíváncsi, gyermekéhez. Ők is valamely megjelenési-forma-mögötti tartalmat keresnek és kapnak. Az értelemnek ezek — és ehhez hasonlók — a spontán megnyilvánulásai, hisz minden nevelése előtt már megvannak, leggyakoribb munkája, következőleg ezek *mélyén* levő közös valami lesz az értelem sajátos célja. Ez a közös valami a lények benseje, lényege, a kevésbé stabil dolgoknál, azok előidéző *oka*.

20. Nincs tehát igaza *Bergsonnak*,²² aki azt ál-

²² „En définitive, l'intelligence envisagée dans ce qui en paraît être le démarche originelle, est la faculté de fabriquer des objets artificiels, en particulier des outils à faire

lítja, hogy az értelem *elsősorban gyártani* (eszközöket t. i., amelyek a létfenntartást megkönnyítik) igyekszik, hiszen ennek a törekvésnek az alapja csak a lényeg-megismerés, azaz concrete a gyártási *lehetőség* lehet, amely megismerést csak valamely ösztönszerű lényeg-kutatás segítségével lehet megszerezni. Azonkívül pedig a történelem is megcáfolja Bergson felfogását. Még *mielőtt* az emberiség a legszükségesebb eszközök gyártásán túl lett volna, már gazdagon kiépített filozófiai és vallásbölcseleti rendszereket alkotott, ezzel is mutatva azt, hogy az érzékfölötti benső összefüggések világa sokkal jobban érdekelte az értelmet, mint a kenyér megszerzésének jobb, tökéletesebb eszközei. Az a tény pedig, hogy ma inkább a technika, mint a kultúra kell, az értelemnek — ezt mondják az emberiség legjobb gondolkozói — sajnálatos *dekadenciája*. Persze Bergson is érzi feltevésének gyengéit és azért az értelem mellett még egy másik megismerő-képességet is talál az emberben, amely az állatok ösztönével rokon, amelynek kizárólagos feladata a lényeg-megismerés. Így, bár detronizálta az értelmet és ismeretlen lényt ültetett a helyére, ő sem tagadja az emberiség lényeg-megismerésre törekvő képességét. Mi ezt értelemnek mondjuk és addig jogunk van kitartani állításunk mellett, míg az újítók meg nem cáfolnak bennünket.

des outils, et d'en varier indéfiniment la fabrication.“ — H. Bergson: *L'Evolution Créatrice*²⁶ (Paris, F. Alcan, 1923) 151. 1.

Így tehát az értelemnek az elsődleges, lényegből következő, célja a *lényeg-viszony- és okkutatás és megismerés*.

21. Az akarat működésének a célja a megismert *jó megszerzése*. A megszerzés módja a javak természete szerint különböző. Az *anyagi* javak egyrésztére vonatkozó vágy csak az élvezetet, kényelmet stb. nyújtó felhasználással, másik részére vonatkozólag pedig a tulajdonjogban kifejeződő *bírással* nyer kielégítést. Az anyagi javakon kívül van még az anyagtól független értékek mérhetetlen nagy tömege, mint: hír, hatalom, dicsőség, tudás, erény, Isten, általában mindaz, ami az ember bármely szükségletét kielégíti, vagy valamely befogadó képességét kitölti.

Úgy kell gondolnunk a dolgot, hogy az ember — különösen a lelkét tekintve — egy végtelenségig tágítható tartály, amely rekeszekre van osztva és befelé nyíló szelepekkel van ellátva. A szelepek az egyes képességek, amelyek a különböző, nem egyforma nagyságú, rekeszekbe nyílnak. Az értelemé — amint láttuk — összehasonlíthatatlanul nagyobb, mint a többié együttvéve. Az akaratot pedig úgy képzeljük, mint valami finom háló-szerkezetet, amely az egész hatalmas tartályt átszövi és a szelepeken keresztül, mint valami tapogató, fogókar, kinyúlik. Ez a háló-szerkezet egy, a tartály közepén lévő, nagy göcbből ágazik szét. Magából a göcbből indul ki *egy nagy* fogókar, amely az értelem szelepe közelében tör elő. Más

szóval, az akarat az a képesség, amely az ember sokféle befogadó képessége szerinti különböző hasznos és élvezetes jóra *törekszik*, azokat megfogni igyekszik. Ez lenne hasonlatunkban az egyes szelepekkel összekapcsolt tapogatóknak a szerepe.

A különálló, szelephez nem kötött tapogató nem a hasznos, vagy élvezetes jót, tehát valamely képesség szükségletének a kielégítését keresi, hanem a jót, amely ilyen tekintetek nélkül is tetszik, amelynek már a létezése is öröm. Ezt a jót, amelyben, hogy minden személyes hasznossági- és élvezet-vonatkozás nélkül tetszésünket változatlanul kiválthassa, semmiféle tökéletlenségnek sem szabad lenni-e — ezt a jót a fogó-kar nem akarja magához vonni, a tartályba süllyeszteni, hanem ellenkezőleg az egész tartályt a tapogató segítségével hozzá akarja ragasztani, rátapadni, mint a polyp-telep a sziklához.

Ez a tökéletes keret és minden emberben megvan; keresői nyugtalanok, elvesztői szerencsétlenek, megtalálói megingathatatlanok. A lélek mélyét vizsgáló könnyen meglátja azt, hogy az akaratnak minden megnyilvánulása, működése csak arra való, hogy biztosítsa a létezés-bázist, a szikla — a tökéletes jó — kereséshez és megtalálásához.

22. Miután már láttuk a két legfőbb emberi képesség célját, vizsgáljuk meg azok *éhségét*.

Amint a test éhsége a test szövetében keletkezett hiányt jelzi, úgy a lélek éhségén is ilyen hiány-

érzetet kell értenünk. Az értelem és az akarat éhsége tehát a nekik megfelelő, de belőlük hiányzó, szükséges jónak a távollétét tudatja velünk.

Ez a hiány-jelzés az értelemnél a *kíváncsiságban* és *unalomban* áll. Az unalom az értelem étvágytalansága, amely rendes körülmények között a *soká koplaltatott* értelmet jellemzi és annak állandó állapotává válhatik. Ennek az állapotnak a megszüntetése csak úgy lehetséges, ha sikerül az értelem étvágyát felgerjeszteni.

Hogy az értelem mily éhes, mutatja a kis gyermek kíváncsisága, száz kérdése, ép úgy, mint a még valamelyes szellemi frissességgel rendelkező aggnak a sokoldalú érdeklődése. A taposott por-szem, a zöldelő fűszál, a színpompás, illatos virág, az elpusztíthatatlannak látszó tölgy, a terhét zajtalanul cipelő hangya, a munkája közben muzsikáló méhecske, a levegőt fölényesen szelő fecske, az iramában és támadásában feltartóztathatatlan oroszlán, a rongyokba burkolt cigánygyerek, a felhőkarcolókat tervező és építő mérnök, a csillagok közé szárnyakon száguldó, a csillagokba messzelátóját belefűrő, a bölcsőben síró, az erejének teljében mázsát emelő, a betegen ágyhoz szegezett rothadó-roncs, a gyilkos, az életet adó, a szép, a rút *ember*, a felhőkbe fejét vető hegyóriások, a szemnek végtelen teret nyitó tenger, a szférák zenéjét eszünkbe juttató, túlvilági színekben tündöklő égzengés és villámlás, a föld kék mennyezete megszámlálhatatlan csillaglámpásával,

a levegő-tengert győztesen végighasító fény, a minden pompát eltakaró félelmes sötétség és ezek állapota, kombinációja, cselekvése, szenvedése, egymáshoz való viszonya, mind-mind kérdi: ki, mi vagyok? Az egyik kérdése halk zizegés, sutto-gás, bájos bólingatás, dallamos csicsergés, a másiké néma faszcinálás, mérhetetlen magasságú, méltóságos felfelé-törés, a velőket is átható, szemet kápráztató, szemet, szívet megnyugtató, vagy félelemmel bénító hang-orkán, vagy szín-özön — mindegy.j Mindegyikben benne van az ellenállhatatlanul csalogató csábítás: titkok rengetege, souverain birodalma vagyok, kutass, deríts fel! Minden embert megfog valamely titok-rengeteg. Egyiket a láthatatlan atomok világa, másikat a csillagoké, vagy élöké, egyiket a suttogó, másikat a zengő kérdés; érintés nélkül senki sem marad. Az egyik csak körül-járja valamelyik titok-világot, a másik bemerészkedik a sűrűbe; a távoli szemlélő szerepe senkinek sem kell.

23. Minthogy minden, ami csak van és valamilyen módon megismerhető, valamilyen értéket (élvezeti, hasznossági, vagy ezektől a szempontoktól független) rejt magában, vagy ezek megszerzését gátolja, azért az akarat vágya, szeretete, félelme, gyűlölete is ép oly gyakran ébredhet fel, mint az értelem megismerése. Éhsége az értelemével azonos erejű és terjedelmű — vagy inkább még nagyobb.. Az akarat ugyanis *megismerésre* is vágyik és talán a végtelen jó utáni tendenciája is

erősebb. A lélek megszámlálhatatlan sok szelepen tódulnak be a kérdések, becsillannak — mindig legfényesebb arculatukkal — a javak. Választ követelnek, megszerzési actiot sürgetnek, mert a lélek felette éhes, türelmetlenül várja a kielégülést.

24. Amint az egyedi-lét fenntartási ösztönénél a táplálék megkívánása kétféle módon keletkezik, (vagy a szövetnedv hiányából, vagy pedig a nagy élvezet-velejárója anyag megismeréséből, tulajdonképeni éhség nélkül) úgy a léleknél is. Két nagy különbséget azonban már most le kell szögeznünk. Az egyik az, hogy a lélek mindig éhes marad, azaz minél több lélek-táplálékot juttatok a léleknek, annál több után vágyódik. Nincs túltömöttség! A testi tápláléknál fordítva áll a dolog. A másik különbség abban áll, hogy minden tárgy okozhat élvezetet, de végleges kielégítést csak a Végtelen. Minden lélek kereső, de a végességek birodalmában kielégülést soha nem találó, *Faust*.

25. Ezt a mérhetetlen nagy éhséget ki kell elégtíteni! Lehet ugyan csitítani, a lelket ideig-óráig becsapni, de a kielégítés utáni vágyat véglegesen elnémítani — soha!

A szövetnedv-hiány okozta éhség érzetét is el lehet nyomni azáltal, hogy ha valaki a gyomrát tápérték nélküli anyaggal megtölti, az éhség azonban nem szűnik meg. Hasonlóképen jár az az ember is, aki szórakozásokkal akarja lelke vágyakozását az előtte ismeretlen x, valójában lélek-táplálék, mély megismerések, érzékfeletti javak után,

megszüntetni. Mintha kiabálna a lélek valami után; a kiáltás hangos, kellemetlen, nyugös, nyugtalanító. Elhallgattatása is csak valami hangos szórakozással sikerül. Ezért keresik ma annyian a zajos mulatozásokat,²³ amelyek hatása a narkotikumokéval azonos: a fájdalom érzetét és nem az érzet *okát* szüntetik meg. Természetük abban is megegyezik a narkotikuméval, hogy a mulatozásokból is mindig nagyobb dózusra van szükség, hogy a kívánt hatás létrejöjjön. Mindennek a vége pedig az, hogy a lélekben örvényszerű, tátongó üresség keletkezik, az igazi, *kínos unalom*. Beteg a lélek, a lélek vágyainak kielégítését akadályozó az önbecsapások mámorában tönkrement, testben! Ez a szomorú tévútrajutás a múlt század materializmusának, a lelkeséget tagadó, csak kézzelfogható lényeket elfogadó, technikát istenítő, az emberben is csak anyagot és anyagi váladékot (gondolkozás) elismerő, felfogásnak kegyetlen ajándéka. És az eredmény? Képzeljünk el egy olyan emberi szervezetet, amelynek az éhségét sohasem elégitik ki, amely emellett nem pusztulna el éven keresztül, hanem az éhségek állandóan összegződnének. Milyen elképzelhetetlenül kínzó éhség-érzet lépne fel egy-két év múlva! Ilyen, el

²³ Helyesen mondja *Ruskin*: „Überall in der Welt ist die lärmende Freude nur durch eine dünne Wand von der stummen Verzweiflung geschieden.“ — Id. P. W. von *Keppeler*: *Mehr Freude* 52. o. (Herder, Freiburg, 91—99. e.) L. az egész „Zu viel Freuden und zu wenig Freude“ c. fejezetet. (49—55. o.)

nem pusztuló, szervezet nincs, de ilyen el nem pusztítható valóság a lélek, amely csupa előretörő, tárgyait követelő energia, olyan energia, amelyet a megfelelő foglalkozás leköt, kielégít, kielégülése békét hoz, amely azonban ki nem elégítve, a nem foglalkoztatott szabad erő természete szerint, a maga egészében önmagát marja. *Ez — véleményünk szerint — a mai boldogtalanságnak a fő természete, oka.*

26. Míg ugyanis egy részről a nagyon is véges, testhez tartozó, képességeknek nemcsak minden természetes eredetű vágyait igyekszik a ma embere kielégíteni, hanem még ezek befogadó képességeit mesterségesen növeli is — tán ez a 20. sz. legnagyobb művészete — és az így megsokasított vágyak mindegyikét szinte félelmes raffinériával teljesíti, ugyanakkor a lélek igényeit alig veszi tudomásul. Már pedig a ki nem elégített vágyak békétlenséget hoznak létre. Minél több az ilyen vágy, annál nagyobb a béke-hiány. Minthogy pedig az értelem és az akarat vágy-tárgyainak a száma végtelen, amelyek *állandóan egy sereg vágyat* ébresztenek, csodálkozhatunk-e azon, hogy a békétlenség az anyagiakba merüléssel, az értelem és akarat elhanyagolásával egyenes arányban áll?

A gazdasági udvarban rend van és tisztaság, a kutyaól lakályos, a kastélyban szálnalmas a rendetlenség, üresek, komorak a szobák. Az istállóban, az ólakban, a jól kiadagolt étkezés után megelégedetten kérődznek v. szundítanak a tisztán,

tartott állatok. A kastélyban az éhségtől beesett szemű, gondozatlan külsejű ember fiókák, a kastély urának a gyermekei, sírnak, kenyeret kérnek, panaszkodnak, lázadoznak, szitkozódnak, de senki sem hallgat rájuk, nem teljesíti kívánságukat, mert az apjuk és anyjuk betegen, éhesen, gondozatlanul, vágyak-kínzottan fekszenek a kastély egy sötét zugában... íme a ma szépen öltözött, jól fésült, mosolyával benső békét hazudó, embere, typusa, aki testének minden vágyát lesi, hogy kielégítse, az emberi-lényiség ura, a szellemi lélek pedig gondozatlanul sóvároghat testzárkájában. Az értelmet *ki kell* elégíteni, az akaratnak meg kell adni a magáét!

27. Miként történik már most az értelem kielégítése? Igen egyszerűen. Az értelemnek mélyebb, a dolgok bensejét, vagy okát, feltáró megismerések kellene, azokra éheznek; ezeket kell tehát megkapnia. A tárgykör megválasztása, a legtöbb esetben, elég könnyű. Majd milicien embernek, vau valamilyen külön érdeklődési területe. Jó, hogy ez így van, mert Ka értelmünket minden *egyformán* érdekelné, még ideiglenes kielégítése is igen nehéz volna. Minnél erősebb kutatás előzte meg a felfedezést, minél mélyebb és biztosabb az igazság, annál nagyobb a kielégített lélek békéje, hogy ez bázisa lehessen egy újabb, még szebb és eredményesebb kutatásnak.²⁴ Végleges megnyugvás,

²⁴ „Sed sicut in formis sensibilibus participatur aliqua similitudo substantiarum superiorum; ita consideratio scien-

örök, minden vágy-kielégített béke, az abszolút végtelen, a *Minden* megismerése után következik be értelmünkben.

Az akarat éhsége és kielégítése hasonlóképen történik. Érzékfeletti szép és jó az étele, ezek bírása a kielégülése, az abszolút szép, a minden Jóhoz való végérvényes hozzátapadása az örök megnyugvása.

28. Mindkét képesség kielégítése *élvezettel* jár, mert a szellemi tápláléknak — megismerés és érzékfeletti javak bírása — ép úgy megvan a maga élvezet-értéke, mint a testinek. Különbség csak az, hogy a szellemi élvezet sokkal nagyobb, — akik élvezték, tapasztalatból tudják — mint a testi és soha nem csap át fájdalomba.

Ez az élvezet előkelő békét lehel, szinte azt mondanók: *békés* békét, amely mellett — legalább rövid időre — eltűnik az aktualitások világa minden lármájával, lelkünkbe süllyedő fájdalmas chaosával.

29. Röviden összegezzük az ember béke-metszetét. Kétféle, két rendhez tartozó, képesség-csoport él és vágyakozik bennünk: az érzéki és szellemi. Az előbbieket vágytárgyai korlátolt számban léteznek és elég könnyen elérhetők; az utóbbiak tárgyainak száma végtelen. Az érzéki képességek vágyakozása is véges számú és egész mélységében kielégíthető, a szellemiek vágyai végtelen

tiarum speculativarum est quaedam participatio verae, et perfectae beatitudinis.“ — S. Theol. 1, 2, q. 3. a. 6. c.

sokaságban élnek, végleges kielégítésükhöz végtelen kell.

Minthogy a lelki-béke legfontosabb eleme a vágy kielégítése, mindkét rendű vágyak teljesedése adhat csak lelki békét, vagy úgy, hogy minden vágyóképeség megkapja a *maga külön tárgyát*, vagy pedig minden vágy *egy* vágy-tárgyban található — legalább is ideiglenesen. Az előbbi mód részben a végrehajtó szervek kicsi száma, de főként — amint fent láttuk — a tudat szűk volta és egysége miatt, lehetetlen. Tehát a két félnek meg kell egyeznie vagy egy vágytárgyban, vagy pedig abban, hogy a tudatot a képességek természetes igénye és mélysége arányában, felváltva veszik igénybe, amikor is a pihenő képességek vagy kielégítetlen, vagy a kielégítés reményében, nem zavarják a másik fél kielégülése-okozta békét. Ez utóbbi módot nevezhetjük *arányos* életnek. Ez az arányosság a béke biztos záloga, mert, bár a szellemi rész igénye, befogadó képessége folytán, végtelen és így természetes nagysága szerint a tudat állandó lekötése sem haladná meg a jogos igényeit, *mivel egy természetbe olvadt össze a testtel*, az egységes természet lét- és faj-fenntartására *szükséges* tevékenység létrejötte érdekében és esetekben, békétlenség okozása nélkül, lemond a tudat bírásáról, az *érvényesülésről*. Innét van az, hogy egészen egészséges szellemi emberek is, minden belső harc nélkül, foglalkoznak a létfenntartásra szükséges étkezéssel, stb. Ha azonban a tu-

datból való kiszorítás a szükségesnél nagyobb mértékben történik, a szellemi rész már *jogos* igényeiben szenved rövidséget, amit harc nélkül nem tűr, mert természete nem engedi. Minél nagyobb a szükségesnél ez a kiszorítás, annál erősebb a harc, annál nagyobb a békétlenség.

Íme, erre a következtetésre vezet az ember lelki hosszmetszete. Látjuk az *emberi természetben* a béke és békétlenség alapfeltételeit. Ezek a belső tényezők. Állítsuk most bele — ezek ismerete alapján — az embert a nagy világ-mindenségbe, állapítsuk meg a helyét a nagy világrendben, hogy így a rangmegállapítás segítségével nagy általánosságban megjelölhessük azokat a *javakat*, amelyeknek, mint vágytárgyaknak, a bírása, mint külső tényezők, az ember békéjét létrehozzák.

IV.

Világrend és béke.

1. A két nagy világiéi. — 2. A rend fogalma. — 3. Különböző tökéletesség! fokok. — 4. A létsíkban való megmaradás elve, küzdelem az abból való kiesés ellen. — 5. Az alacsonyabb létsík szolgálja a magasabbat. — 6. A lények alacsonyabb tökéletességű képességei a legmagasabbért vannak. — 7. A világrend törvényeinek érvénye az emberben. — 8. Csak szerintük és nem ellenük lehet lelki békét szerezni.

1. Láttuk azt, hogy az embernek kétféle képességei, két különböző rendhez tartozó vágyai vannak. Az ember ilyen ismerete teszi lehetővé azt is, hogy megállapítsuk a helyét a nagy világrendben, amellett, hogy ugyanaz az ismeret már megtanít minket arra, hogy a lélek békéjét csak a képességek befogadási lehetősége szerinti *arányos* étellel lehet elérni. Ugyanezt az igazságot szemlélteti az ember beleállítása a nagy világmindenségbe. Ha ugyanis valamely lény természetét megismerve, meg tudom jelölni a helyét, koordinátáit, a természetben, akkor tudjuk azt is, hogy mi az, ami *természetszerű létét* megőrzi, vagy veszélyezteti. Minthogy azonban a természetszerű lét lehet

csak boldog, békés, mert minden lény *küzd*, — tehát nem nyugszik bele, — az ellen, ami természete ellen van — ez a küzdelem és a béke pedig kizárják egymást — a világtrendbeli létsík meghatározása a lelki békének a feltételeit adja tudunkra. A létsík körülhatárolása magával hozza ugyanis azt is, hogy kétséget kizáróan meg tudjuk jelölni a különböző cselekvéseknek természetes *béke-arányát*. Jelen fejezetünkben tehát az embert a világ-mindenség távlatában szemléljük azok alapján, amit róla az abszolút vizsgálat (a fenti fej.-ben) megállapított.

Ezt az újabb megvilágítást azért tartjuk szükségesnek, hogy az érvek tömege és ereje belealapálja a boldogságkereső emberek lelkébe azt, hogy a növény és állat kielégülése nem az ember boldogsága, hogy végre már elhagyják a szó szoros értelmében vett *dekadencia* útját, amelyen békét véltek találni. Vagy tán nem dekadencia az, ha valamely lény magasabb létsíkjából lezuhan vagy lemászik — egyre megy — az alacsonyabba? És volt már ember, aki ilyen önrontással igazi békét talált? Azt akarjuk kimutatni, hogy nem is találhatott, mert abszolút lehetetlen, mint ahogy lehetetlen, hogy élet legyen éltető táplálék, napsugár, meleg, stb. nélkül. Talán ha ezt a lehetetlenséget belátja az ember, nem törekszik lefelé, hanem él — ha kezdetben nehezen is — a maga igazán emberi légkörében, létsíkjában és békét nyer.

2. A világ két nagy, egymástól lényegesen kü-

lönböző, birodalomból, az élettelenek és élők birodalmából áll. Az életet jellemzi a bennmaradó (immanens) cselekvés-mód, amely abban áll, hogy a cselekvés magából az élőbből indul ki és cselekvésének eredményét is magába fogadja. Az élettelenek világában a cselekvés kiindulásának és az eredmény befogadásának az alanya sohasem azonos. Ezért nem képes az élettelen anyag *magát* tökéletesíteni, fejlődni, míg az élet — bizonyos fokig — csupa előretörés, tökéletesedés. Mintha a két világ közt egy láthatatlan horizontális sík volna, amelyen felül, — az élők birodalmában — felfelétörés, fejlődés, alatta pedig szétesés, bomlás folyamata észlelhető. (Rádioaktivitás!)

A felső birodalom összeköttetésben van az alsóval, mintegy az elválasztó síkon átküldi a gyökereit az alsó, élettelen, világba és onnét anyagot véve fel, részesíti azt a dicső élet fejlődésében. A kölcsönkapott anyagért bőségesen kárpótolja az alsó világot azáltal, hogy hivatását betöltött egyedeinek temetkező helyéül választja. Röviden tehát az a kapcsolat a két világ közt, hogy az élettelen világ az élőknek raktára és temetkező helye.

3. A világ a maga megszámlálhatatlan lényével nem valami chaotikusan összehányt konglomerát, hanem a létezésnek és működéseknek csodálatos *rendjét*, miriád, szinte észrevehetetlen átmenetű, *tökéletesség-iokozatait* magában foglaló, egységes egész — *Universum, kosmos*.

A rend Szent Ágoston szerint a mindennemű

lénynek megfelelő helyét nyújtó elhelyezés.²⁵ Ez a fogalom az emberiség közkinccse, amit könnyen belátunk, ha reflektálunk arra, hogy mit is nevezünk^, rendtelenségnek. A nagy Világrendező az említett „megfelelő helyre“ nem hatalmi szóval kényszerítette, hanem a különböző tökéletességek alkotásával helyezte el a lényeket. Ez az elhelyezkedés egészen spontán, olyanformán történt, mintahogy a folyadékokban a különböző testek, minden külső beavatkozás nélkül, megtalálják fajsúlyuknak megfelelő helyüket. így tehát minden lénynek a viszonylagos tökéletessége határozza meg a világrendbeli helyét.

Mi a tökéletesség? Nehézkes meghatározás helyett próbáljuk szemléletesen körülírni. Tökéleteség az, ami a létezésben való állandóságot, actio-képességet, tehát a romlásnak való ellenállást, nagyságot, keménységet, szépséget ad a lényeknek. Vannak tökéletességek, amelyek másokat ugyanabból az alanyból kizárnak, anélkül, hogy a kizártnak a funkcióját átvennék, mint pld. a keménység a szellemiséget stb., viszont vannak olyanok is, amelyek ugyan bizonyos tökéletességekkel incompatibilisek, de ezeknek a célját sokkal jobban, könnyebben és biztosabban, megvalósítják, így pld. a szellem nem lehet kemény, de a lerombolásnak egyszerűségével, azaz azáltal, hogy

²⁵ S. Augustinus: De Civitate Dei, 1. 19, c.13. „Ordo est parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio.“

nem áll részekből, sokkal jobban ellenáll, a létezésben függetlenebbül és biztosabban megmarad, mint akár a legkeményebb anyag, amely keménységének a létezés megtartása a természetes rendeltetése. Mindezekben a tökéletességekben megszámlálhatatlanul sok fokozat lehetséges és létezik is. Vegyük pld. az élettelenek világában a keménységet. Az aether (ha létezik!) megfoghatatlan lazaságától a gyémánt — szinte elpusztíthatatlan szilárdságáig az ellenálló, reagáló képességnek, a három halmazállapoton keresztülmenőleg, millió változatot számláló hosszú sora van. Vagy vegyük pld. a nagyságot! Az elektron atomjától, amely a hydrogen atomjának $\frac{1}{1800}$ -ad része, — pedig az is már elképzelhetetlenül kicsi és csak nagyon komplikált számításokkal mutatható ki, — (súlya $1-64 \cdot 10^{-24}$ gr.!) a több-kevesebb egységet bíró hegyóriásokig, égi testekig, a kiterjedésnek micsoda skálája tárul szemeink elé! Ugyanez áll a szépségről, aktivitásról, stb.

4. Az élők világában közismert a hármas tagoltság: növény, állat, ember. A két előbbiben ismét mekkora különbségek az életműködések összetétele, változatossága, a létfenntartás biztosítása, szaporodás, szépség, létkor és termékek szempontjából! Az egysejtű lények egyszerűsége és a tölgy századok viharával dacoló fensége, a giliszta alig feltűnő lénye és a melegebb égövek madarainak, lepkéinek szembeötlő színpompája, az észrevétlenül eltaposott kis moszat, fűszál és a bódító

illatú és szemet kápráztató színekben játszó virág, a lehelettől már elpusztuló és a kiszámíthatatlan erejű állat — az élet, erő, létezés, szépség mily különböző fokozatainak a hordozói, határmesgyéi, amelyek közt hiánynélküli folytonos sorban kerül el az élet millió fajtája, válfaja!

A nemcsak retinájával, stb. néző, hanem eszével és szívével szemlélő ember gyönyörrel látja ezt a csodálatos változatosságot és úgy érzi magát, mintha a csodák mysteriumai közt járna. Ennek a nagyszerű rendnek a szemlélete önkénytelenül létrehozta a rendszerezést, rendszerekbe foglalást mindkét világfélben, a különböző tökéletességek, azaz szempontok szerint. Az élettelenek világában főbb szempontok az atomsúly, halmazállapot, keménység, kristályosodási rendszer, stb. Az élőknél az Organismus és a belőle folyó életműködések, sokszor külső megjelenési formák is. így megállapítást nyertek a különböző *tökéletességi-létsíkok*, azok egymáshoz való viszonya, alá- illetve fölérendeltsége.

Ha úgy, az emberinél sokkal magasabb szemmel és értelemmel, bele tudnánk tekinteni a rendbe, a nagy világ, a *makrokosmos*, titokzatosan szép kaleidoszkópját szemlélhetnénk, amelyben hol az egyik, hol a másik tökéletesség nagyszerű rendjét pillantanók meg.

5. Minthogy a cselekvéseknek, tulajdonságoknak végső alapja, sokszor oka, befogadója a lényeg állaga, nyilvánvaló, hogy a tulajdonságok, cselek-

vések és az állag közt egyenes arány van, azaz minél tökéletesebb az egyik, annál tökéletesebb a másik is. Így tehát indokolt, hogy a dolgok töké* letességét azok aktivitásából, tulajdonságaiból vezessük le és ezek alapján határozzuk meg helyüket a nagy világrendben.

A cselekvések és tulajdonságok nemcsak *jelei* a hordozó alany különböző tökéletességének, hanem *megőrzői, kifejlesztői* is. Így pld. az ásványok sajátságos keménységének, sűrűségének, a cohaesios erő működésének a megszüntetése az illető anyag szétesését vonja maga után. Leesést egy alacsonyabb tökéletességű létsíkba. Sokkal inkább látjuk még ezt az "élők világában, ahol az életműködések megszűnése az élőbből holtat, az előretörőbből pusztulót csinál. Az élőknel annyira áll ez a törvény, hogy a teljes pusztulást nemcsak az összes életműködések, hanem sokszor egy-egy fontosabb szerv működésének a megszűnése is, maga után vonja.

6. A szétesés, pusztulás ellen minden lény a maga módján küzd. Csodálatos ez a küzdelem az élők világában. Mielőtt az élő belenyugodna lét-síkjából való kiesésébe, mindent megpróbál. Akklimatizálódik, megelégszik kevésbé értékes táplálékkal, sérüléseit orvosolja, elveszett szerveit újjal igyekszik pótolni, vagy legalább is szükséges funkcióit más szervvel végezni. Elmondhatjuk, hogy minden kis élő pusztulása tragoedia, amely a nagy túlerővel folytatott kétségbeesett, de sikertelen küzdelem után állott be.

Tehát minden lény igyekszik önmagát a létben, tökéletesség-síkjában megtartani, lényegével arányos tökéletességű cselekvéseket végezni. Mivel a pusztulás, azaz az alacsonyabb létsíkba való leesés, nemcsak belülről kifelé ható romlás, hanem külső támadó tényezők rombolásának a következménye, azért a Teremtő a lények értékének megfelelő *védelmi*-képessegekkel látta el a lényeket. Ezek a lét-védők sokfélék: keménység, kicsiség v. nagyság, elrejtettség, rugalmasság, stb. Ezek — a benső tökéletességek mellett — biztosítják a csodálatos világrend állandóságát úgy, hogy, bár az egyedek elpusztulnak, a faj (species) megmarad, amellet, hogy még az egyedek természet-okozta pusztulásának a nagy egész mindig hasznát is látja. A nagy világrend tehát egy elpusztíthatatlan, a legnagyobb mélységből a legfenségesebb magasságokig nyúló, Jákob létra, amelynek a fokai állandóak, csak sugár-nyomás-szerű elporlódást szenvednek, amelyet azonban az újraépülés mindig pótol. Ezt az állandóságot nevezhetjük a világrend vastörvényének.

7. A nagy világrendnek másik törvényszerűsége az, hogy az alacsonyabb tökéletességű létsík szolgál a magasabbnak. Néha fejlődési bázis, máskor védelem, vagy fundamentum, amelyen felépül. A gyémánt, az ásványok királya a szénből, vagy a szén anyagából születik; egy egész hegy súlya, belső hője, abszolút sötétkamrája a nemzői, az viszont egy egész hegynek a csillogó koronája. Ha-

sonlóképen készülnek a kristályok is: sok anyagi érték- és erőből sarjadnak ki.

Az élettelen világ általában szolgál az életnek. Mint már fent említettük, szállítja az életnek az anyagot és ezzel a különböző erőket. Az élők hármask birodalmában ugyancsak ilyen alárendeltségi viszonyt látunk: a növény szolgál az állatnak, mindkettő az embernek, nemcsak cselekvéseivel, hanem egész lényével.

A növény az állatvilág konyhája, amely az állatvilág számára használhatatlan szén, nitrogént, stb. tökéletesíti, szervessé teszi. Az alacsonyabb létköröknek ezek szerint öncélúságuk mellett legalább egyenlő mértékben az is a rendeltetésük, hogy a *nagyobb tökéletességű* lények létrehozásában, létezésében való megtartásában, közreműködjenek. Ez teszi lehetővé a lények magasabb létkörökbe való jutását, amit nem ellenez egy természet sem. Így jön létre a világrend két, ellentétes, egymást ellensúlyozó, csodálatos lét-áramlása, a világ-hangyaboly sürgés-forgása.

A kozmikus ködből meteor útján földünkre került szénatom apotheozisát éli az Istent misztikusan szemlélő szent agyvelejében, hogy az agyvelő szétporladása után visszatérjen övéihez, a magasabbra hívást váró atom- testvérekhez.

8. Harmadik nagy törvényszerűsége a világrendnek az, hogy az alacsonyabb tökéletességű létező még a magasabba kerülve is, önlényiségét védve, igyekszik megtartani természetét és ennek

megfelelő működését, de csak úgy, hogy résztvehessen a magasabb tökéletességű létezési módban. Így az elemek (C, H, O, N, P, Fe) megtartják kémiai affinitásukat, valentiájukat, de egyesülésük és szétbomlásuk, általában egész aktivitásuk, igazodik az élőlény természetéhez. Minthogy az élőlények magasabb rendű élőbe jutva (a növény az állatba, stb.) ha saját egyéni életüket folytatnák, a magasabb élet kifejlődését v. fennmaradását gátolnák, (paraziták) a tökéletesebb élőlény, mielőtt fölvenné azokat magába, megfosztja az önálló élet lehetőségétől és saját lényének részévé teszi. Megmaradnak azonban az ennek hasznos erők, amelyeket célszerűen felhasznál.

Ehhez a törvényszerűséghez tartozik az is, hogy ha egy lénynek különböző tökéletességű képességei és cselekvései vannak, az alacsonyabb csak addig és annyiban marad meg és működik, míg az a lény legtökéletesebb részének létét és működését elősegíti, öncélú csak ez, a többi csak eszköz, így a növény halmazállapotbeli szilárdsága, különböző részein más és más, a részek cohaesioja a respiráció lehetőségére van tekintettel, a nehézségi törvénynek való alávetettsége részben megvan, a gyökerek a föld középpontja felé törekszenek (geotropizmus) — majd hiányzik; a törzs fölfelé női (néha, ha ez célszerű, ismét beleszáll a földbe.) A növény kémiai laboratóriumának a munkája, a táplálkozás, az anyagelosztás, a kilégzés, az assimilatio és dissimilatio — *mind-mind*

csak a virágzásért, gyümölcsözésért, fajfenntartásért van, tehát azért, ami benne a legtökéletesebb, ami a létsíkját meghatározza! Ezt szolgálja és csak ennek a legjobban megfelelő arányban megy végbe. Az állatnál viszont az egész vegetációnak az a célja, hogy az érzéki életműködések (látás, hallás, stb.) létrejöhessenek. Minden élőnek természeténél fogva dédelgetett kincse lényének legtökéletesebb része és annak működése, amelyet minden, ami csak benne van, szolgál. Ez a biztosítéka a megfelelő létsíkban való megmaradásnak, a különböző tökéletesség-szférák elhatároltságának és így az Isten nagy világa szépségének, rendjének, így akarta és így alkotta ezt meg a Teremtő, mert csak így lehet a mű méltó Mesteréhez. Tehát ennek a törvényszerűségnek a végső alapja az Isten végtelen lényege és ezért szükségessége metafizikai.

Innét van az, hogy ha valamely élőben az egyik sejtsoport *önző* életet él, azaz a többiek rovására úgy él, szaporodik, hogy nem szolgálja azt, ami az élőben a legmagasabb, az egész élő beteg és betegségébe belepusztul, lezuhan létsíkjából, ha az önzőt megfékezni, elpusztítani nem lehet. Ezt a betegséget *ráknak* hívjuk. Íme ilyen kemény a világrend vastörvénye, amely szerint az alacsonyabb képesség csak annyiban működhetik, amennyiben a legmagasabbat szolgálja. Szinte azt mondhatnók, hogy egy létsík sem engedi becsületét azzal kevesbíteni, hogy a benne lévő egyedek

valamelyikében az alacsonyabb szférának megfelelő működés domináljon; az ilyent kiteszítja magából.

9. Vigyük át már most a mondottakat az emberre. Biztos az, hogy az ember a látható világ rendjének legfelsőbb lényé; összekötő kapocs a láthatatlan szellem- és a látható világ közt. A régiek *mikrokosmosnak*, kis világnak nevezték, mert benne a nagy mindenség minden eleme képviselve van. A szellemi lélek egyesül az anyaggal, hogy előkelőségével az anyagi világnak méltóságot kölcsönözzön. Az anyag megfelelő — nem szükséges — lét- és működési bázisa, amelyből alkalmas szerveket alakítva ki, összefoglaló alanya lesz a földön lévő összes életműködéseknek, amelyeket viszont felhasznál, mint anyagot, sajátosan szellemi működéseiben, összes cselekvései közül ez utóbbiak a *sajátosak*, azaz a látható lények közül *csak az embernél* találhatók, legtökéletesebbek, mert a Végtelen után törekvők, csak azzal kielégíthetők. A szellemi lélek és sajátos aktivitása helyezik épen az embert a látható világ legmagasabb létsíkjába.

Az említett három törvényszerűség világosan érvényesül az emberben. Az élettelen és élő világ támadásaival szemben nagyszerű természetes és mesterséges védő felkészültséggel rendelkezik. (Hideg, támadások, betegségek, stb. ellen). Az élő és élettelen világ szemmeláthatólag szolgál neki; értelmével a szolgálat módját is állandóan tudja

szabályozni. így kap élelmére táplálékot, kultur- és technika-igyekezetéhez anyagot stb. A *benne* lévő alacsonyabb tökéletességű lények nagyszerűen alkalmazkodnak életigényeihez. így pld. a helyes táplálkozás, a friss levegő nyújtotta oxydatio, a sejtek épségét, a mozgáshoz szükséges hőt szolgáltatják. Ez viszont garantálja az érzékek arányos, helyes működését. A kettő együtt (vegetatív és sensitiv életműködés) a szellemi működésnek tesz-nek jó, sőt szükséges szolgálatot. Csak ennek a törvénynek második felével van a baji

A vegetatio és az érzéki élet természetüknél fogva igen alkalmasak a szellemi életet szolgálva csak ennek szükségletei arányában működni. Minthogy azonban az emberi ész képes a nem élvezet-okozás céljából végbemenő, de élvezet mégis okozó', életfolyamatok érzéki-gyönyör vele-járóját bizonyos kombinációkkal fokozni, a foko-zással a vágyakat és a befogadó képességeket nö-velni, az emberi lényben könnyen *rák* keletkezik. Nem azt a kis, bár halált okozó, betegséget értjük itt rák alatt, hanem az emberi lény egy részének, az alacsonyabb résznek az önző, eszközi voltáról, részarányáról megfelelő működését, amelynek a következménye a létsíkból való lezuhanás, a ne-mesebbnek pusztulása. Nem lét-pusztulás, de *csak* azért, mert a szellemi lélek létében romolhatatlan, hanem a létsíknak megfelelő cselekvés-megszű-nés. Ha ugyanis az értelem és az akarat az em-berben csak úgy *mellékesen*, mintegy a vegetatiót

szolgálva működik, vagyis ha működése az ember élettevékenységének csak *aránytalanul* kis részét alkotja, akkor az ember az *állat létszférájába zuhant le*, amelynél a vegetatio és érzéki élet a lényeg, mert egy létsík sem tűri meg magában azokat az egyedeket, amelyeknek *dominálo* aktivitása alacsonyabb létsíkhöz tartozik. Az értelem pedig azt jelenti nála, hogy általa „állatibb lesz minden állatnál.“²⁶

10. Lehet így a boldogságot, lelki-békét, elnyerni? A béke a lény *teljes nyugalmi állapot*. Belenyugodhatik-e egy lény is létsíkjából való leesésébe? Ha ez megtörténhetne, labilissá válna a fenséges világrend! Lehet ez? Tehát a nagy világrend szigorú törvényszerűségének minden erejével küzd az így lopott, öndegradálással szerzett békének még a lehetősége ellen is!

Annak a törvénynek, amely érvényes az atomtól a nagy égitestekig, a kis sejtől a tölgyig, amelyen egy hatalmasan szép világ épül fel, uralkodnia kell abban a lényben is, amely ennek a világnak az életvirága, koronája, közvetlen célja! A dekadens béke ellen küzd tehát egy egész világ, amely a törvény érvényét beledörgi az emberbe, aki talán falakat húz a hangorkán ellen védelmül, de a finom érzékű lélek mégis meghallja és fél a titokzatos hangtól. Talán tivornya pauszokban,

²⁸ Goethe: Faust, Prolog im Himmel. *Mephistopheles*: „... Er nennt's Vernunft und braucht's allein. Nur tierischer als jedes Tier zu sein.“

tánc-szünetben, az éj magányában, vagy a betegség kínos nyugvásában, — valahol, valamikor a világrend törvényének a veto kiáltása behallatszik. Sok-sok benső nyugtalanságnak, a világrend lélekbe szüremkedő tiltakozó szava az oka, amelyről az illető nem is sejti, honnét jön. A világrend levegője élteti a törvényei szerint élőt, de fojtoztatja az ellenük vétkezőt!

11. A lélek lényegileg mérhetetlenül magasabb, mint bármely látható lény és soha nem nyugszik bele az állati létsík — mert abba esik le az ember, mint közvetlen alatta levőbe — nyújtotta légkörbe. Ez neki nem otthona, nem környezete. Ő itt királyfi piszkos, rongyos koldusok közt, erkölcsi héros banditák közt, parafa kolosszus tengerfenéken. Nem nyugszik ebben soha meg. Lehet becsapni, elkábítani; de a narkózis nem tart örökké, az ébredés után még fájóbb a kín! Hát lehet az emberben béke, ha a béke igazi székhelye háborog? Lehet egészség, ha a szív, tüdő és agy beteg, a többi részek egészsége mellett? Van ott igazi érték, ahol a felületen tán vékonyra mázolt arany szemecskék csillognak, belül meg sár, rothadás éktelenkedik?

Ember, amit láatsz, hallasz, vagy tapintasz, amit ismersz, vagy nem is sejtész, ami kicsi parány, vagy nagyságában fenséges, ami néma, mint a szélcsendes sivatag, vagy harsog, mint a mennydörgés csattogása, ami sötét, ami szemkápráztatóan fényes, ami merev és kemény, mint a gyémánt, vagy hajlékony, mint a friss, üde élet, mind-mind egy

nagy rendnek képezi a tagját, alkotja annak millió létsíkját és megvesztegethetetlenül őrzi annak állandóságát, mert a világ csak így igazán az Isten remeke, a Teremtő dicsősége. Mit akarsz törpe létedre? Egy világgal és annak rendje Isten-őrzőjével dacolsz? Úgy tennél, mint a tüzet lopó Prometheus, de nem lehet ám, mert itt nem a mondák, mythosok köd-phantasmái, hanem maga a végtelen Alkotó őrzi, védi szép világának gyöngyét, szeretetének örök emlékét, a rendet. így nem lesz soha igazi békéd. Ennek csak egy útja van. Ha kibetűzöd a világrendet, megmondja neked: „*Létsíknak megfelelő arányos élet.*“

V.

Jellem és béke.

1. A jellem meghatározása. — 2. A cél és eszközök megismerésének a szükségessége. — 3. A cél elérésének az ideje. — 4. A szükséges megismerések forrása. — 5. Az akarat tulajdonságai: extensitás és lendület, erő. — 6. A determinismus veszélyes volta a béke szempontjából. — 7. Viszvámitra vezeklése.

1. A világrend állandósága törvény, amely az emberre vonatkozólag a lelkibékének is normája, mert ez csak szerinte — és nem ellene — jöhet létre. Míg azonban az értelem és akarat nélküli lények szükségképen alkalmazkodnak létezésükben és aktivitásukban a nagy természet rendjéhez, az ember szabad-akaratával követheti az alacsonyabb lét-szférába kívánckozó vágyait, ahol az igazi emberi-én pusztulása, létműve alatti öröm-szirupba kevert békétlenség, boldogtalanság vár rá. Ha valaha valamit, akkor ezt a pusztulást meg kell akadályozni! Az ez elleni egyedüli védekezés — amint láttuk — az arányos élet, azaz olyan élet, amelyben a két ember-fél, az alacsonyabb érzéki és a magasabb szellemi, a szükség, illetőleg a képességek mélysége, terjedelme, vágya és kielégíthetősége arányában cselekszik.

Az alsóbb rendű emberfél szükséges és így — a mondottak alapján — a lelki-béke szempontjából egyedül megengedhető cselekvések tárgyát, mint számát ismerjük: akkor és annyiban végezni tisztán vegetatív és érzéki cselekvéseket, amennyiben ezek a lét- és fajfenntartást, vagy a szellemi életet szolgálják. *Az összes többi cselekvéseknek igazságra és érzékfeletti javakra kell törekedniök,*

2. Már a priori megállapítható, hogy ez utóbbi cselekvések nem egyenrangúak, hisz tárgyuk értéke, azok megfogása szerint változik vágyainkat kielégítő alkalmasságuk. Bizonyára lesznek az értelem és akarat ténykedésében olyan cselekvések, amelyek, mint valami gránit-fundamentum, tartják és lehetővé teszik a szellemi életet és egész aktivitását. Ezek a cselekvések tehát az embernek megőrzői magas létszférájában, az abból való kiesésnek elpusztíthatatlan akadályai és egyben a többi szellemi aktivitásnak életrehívói, termelői. Ezek az igazi, *lelki-béke-actiok*. Meg kell őket ke-[^]resnünk és alaposan megismernünk. Az emberi természetnek és a világrendnek a pontosabb szemügyre vevése tehát közli velünk az első, igen fontos, *konkrét* béke-feltételt: bizonyos *alapvető* szellemi cselekvéseknek, állandó — mivel az emberi természet és világrend is változatlanul megmarad — cselekvési normáknak a *pontos, biztos megismerése*.

3. Az ismeret azonban magában még kevés: ha ugyanis valamely célt el akarok érni, nem elég is-

mernem azt és az elérésére szükséges eszközöket, hanem tettekre, komolyan is kell azokat *akarnom*. Minthogy itt a cél a lelki-béke, amelynek elérése csak bizonyos szellemi fundamentális cselekvések végzésével és a vele kapcsolatos harmonikus aktivitással lehetséges, természetes, hogy nem elég csak megismernem a tennivalót, hanem azt nagyon komolyan *akarnom* is kell és pedig nem átmenetileg, hanem *állandóan*, mert hisz a lelki-békét nem rövid időre, hanem egész életre akarjuk magunknak biztosítani.

Azt az embert, akiben a *sajátosan* emberi életre vonatkozó *állandó normák ismerete* és az azok szerinti életre vonatkozó kitartó, ingadozás nélküli, *állandó akarat* megvan, *jellemnek* — szoros értelemben — nevezzük.²⁷ Tehát a lelki-béke feltétele a *jellem!*

4. Minthogy a lelki-béke az összes vágyak kielégítéséből származó megnyugvás, meg kell keresnünk, tehát *megismernünk* azt a vágytárgyat, — jót, — amely az *egész* embert kielégíti. A mondotak alapján világos, hogy ez a vágytárgy csak az *érzékfeletti* világában található meg, mert csak érzékfeletti, *végtelen* Jó tudja a végtelen befogadó képességű, a testi éhségnél összehasonlíthatatlanul éhesebb értelmet és akaratot betölteni.

Ennek a jónak a megismerése csak úgy lehetséges, ha az ember már jól megismerte *önmagát*, működési lehetőségeit, körülményeit és ennek az

²⁷ L. Fröbes, id. m. II. k. 453. s köv. o.

alapján tudja, hogy a mondott *jót abban* a világban nem lelheti meg, amelynek a tökéletességek különböző foka szerint egymásfölé helyezett szférák legmagasabbja az emberé. Az ember ugyanis önmagának — és az összes emberek sem — mint minden vágyat, főként az értelmét és akaratát kielégítő jó nem *elég*, mert véges. Még kevésbbé lesz elég az a világ, amely nála jóval tökéletlenebb.

5. Egy egészen más, magasabb világba kell tehát felemelnie szemeit és ott keresni a végtelent, értelme és akarata számára. Már maga ez a keresés és a velejáró sok-sok megismerés erős béke-hatású, hisz az értelem állandóan kapja munkája közben a kielégüléseket. Ha pedig a keresés igen komoly, akkor az értelem tárgyához tapad minden más képesség, valahogy úgy, mint az a vasdarab, amelynek az egyik vége erősen mágneses, az ellentétes töltésű mágneshez, vagy akár közönbös vashoz is. A tapadni képes rész magával húzza a vele összefüggő részeket. Vagy pedig, amint az éneklő társaság tagjai önkénytelenül hallgatók lesznek, ha egyik köztük lebilincselő szépen-csengőn énekel. Egyébként is a nagyon érdeklődő értelmi elfoglaltság, egységes tudatunk szűk volta miatt, úgy kitölti a lelket, hogy a többi képességek mintegy megbénultan hallgatnak, kivéve az akaratot, amely a többé-kevésbbé világosan megismert jóra nyíló kilátásban gyönyörködik.

6. Ha a megismert jó olyan természetű, hogy az általa nyújtott kielégülés állandó jellegű, az

egész örökkévalóságra szóló, végleges, akkor az az emberi törekvéseknek *végső célja*; ellenkező esetben átmeneti célról lehet csak szó. Mivel a végtelen jó ad és csak az adhat a lélek befogadó képességeit teljesen kitöltő kielégülést, megzavarhatatlan megnyugvást, befejezett lelki-békét, azért csak az lehet az ember *végső célja*. így tehát az emberi életnek, minden törekvésünknek olyan *végső célja*, amely az áhítozott és minden cselekvésünk bevaltott, vagy titkos, sőt talán magunk által sem ismert, de mindenben keresett velejáróját, a *békét*, elvehetetlenül megadja, csak a *végtelen Jó*. Megismerésünknek tehát első sorban ekörül kell mozognia, ezt kell keresnie és megtalálnia.

7. A cél megismerése azonban csak akkor lesz teljes, akkor válthat ki *lelket megnyugtató* törekvéseket és cselekvéseket, ha látjuk annak *elérhetőségei* és ennek a módját, azaz a megvalósítás *eszközeit*. Ha ugyanis azt tudnám, hogy valamely célt szükségképen el kell érnem, mert nélküle boldog nem lehetek és ez a meggyőződés nem csak elégséges alap-nélküli szubiectiv hiedelem, hanem a lélek természetéből folyó *obiectiv szükségesség* lenne — és azt gondolnám, hogy az elérés lehetetlen — csendes, vagy hangos kétségbeesés keletkezne lelkemben. így van ez pld. a gyógyíthatatlan betegnél, aki úgy véli, hogy az egyedül kívánatos jó, tehát számára a *végső cél*, az egészség, amelyet nem tud elérni, pedig ez a meggyőződés — az egészség értékelése — téves!

Már magának az elérhetőségnek a biztos megismerése, rendszerint magával hozza a célra vezető eszközök ismeretének a szükségességét is. Hogy pld. megtudjam ítélni, hogy valamely hegycsúcsot meg tudok-e mászni, azaz, hogy a csúcs számomra *elérhető* cél-e, tudnom kell, hogy vezet-e fel rá út, amely a számomra is *járható*. Ez pedig annyit jelent, hogy *milyen* és *merre* van a csúcshoz vezető út?

Amint a hegycsúcsnak mint célnak az elérése csak a vele egy-természetű, tehát *térszerű*, eszközök igénybevétele, azaz olyan tevékenységgel lehetséges, amely bizonyos módon térszerű, úgy az értelem és akarat végső célját is — és csak ez lehet a mondottak alapján az egész emberé is — csak ennek megfelelő, tehát vagy tisztán értelmi és akarat, vagy ezek által irányított cselekvésekkel szerezhetjük meg. Meg kell tehát ismernünk ezeket a cselekvéseket. Ha a végső cél személy, tehát értelmes lény, akit akarata szerint, és semmi esetre sem akarata ellenére, nyerhetünk el, — amint tényleg az, — akkor ez a megismerés csak úgy jöhet létre, ha a végtelen Jó akarátát, mint tevékenységünk legfőbb normáját felfedeztük. A végtelen, személyes jónak — Istennek — ugyanezen jó, tehát a végső cél elérésére vonatkozó akarat-megnyilvánulása az *erkölcsi törvény*.

8. Minthogy az ember benne él a nagy világban, amelynek létsíkjaival élete révén vonatkozásban van, szükséges a *világ megismerése* is abból a

szempontból, hogy milyen módon mozdítják elő, vagy gátolják annak egyes lényei, az azokat tárgyal vevő cselekvések, a végső cél elérését. Más szóval ezt úgy is mondhatnók: *meg kell állapítanunk a nagy világ lelki béke-értékét.* Úgy kell gondolnunk a világot, hogy az egy nagy rengeteg, amelyen keresztül vezet az út a végső cél felé. Az út mentén meghúzódnak rablók- csalogató hangú szirének, vannak rajta vermek és csapdák, elzárni látszanak bozótok, kövek, vagy talán hegyek is, de van mindig útjelző, a veszélyekre figyelmeztető tábla, amelyek azonban néha el vannak rejtve, vagy nehezen olvashatók. Jaj a vándornak, ha nem ismeri a veszélyeket, nem találja meg az útbaigazításokat, vagy nem tudja olvasni a figyelmeztetéseket!

Viszont az is lehetséges, sőt valószínű, hogy a végső cél, tehát a végtelen Jó mellett, a világ is rendelkezik olyan javakkal, amelyeknek a bírása ellentétes visszahatás nélküli ideiglenes lelki-békét ad, anélkül, hogy a végső cél elérését akadályozná, bár nincs közvetlen vonatkozásban, mint eszköz, a végleges békét adó jó elnyerésével. Ilyen lehet pld. valamely profán szaktudás, esztétikai élvezet, stb. Nagy baj volna azonban, ha valaki ezzel megelégedne, másfelé egyáltalán nem orientálódna, vagy a magasabb *jót* egyenesen kizárná e törekvéseiből. Úgy járna, mint a szomjas ember, aki, tapasztalva a friss víz üdítő, *békéltető* hatását, minden vágyát (tehát éhségét, szomjúságát, stb.) hideg

vízzel akarná kielégíteni. Ha ezt tenné, csalódna, esetleg a víznek a valóságos értékét is kétségbe vonná és könnyen arra a meggyőződésre jutna, — ha t. i. más, értékesebb, általánosabb kielégülésvelőjárójú vágytárgyakat nem keresne, — hogy a vágyak lecsendesítése, a béke megszerzése, lehetetlen. Az ilyen téves meggyőződés, a *békétlenség* szükségességének a tudata, a béke-hiány állapotai közt a legkínzóbb. Ne csapjon be tehát senkit a fénylő aranydoboz, mert lehet, hogy annak a tartalma — békeértékre átszámítva — ideig-óráig bennünket kielégítő békét adó valami, mert *véges*. Azt ugyanis kimutattuk már, hogy semmi véges tökéletes békét nem nyújthat. Azok állandóan változó bírása pedig csak úgy ad nyugalmat, ha megvan a végtelen Jónak a megismerése (mint célnak) és az elérés biztos reménye.

9. Ezeken kívül még egy fontos tájékozódásra van szükség: *mikorra várható a cél teljes elérése?* Ha ugyanis hamarabb akarnám megvalósítani a célt, — és remélném is — mint az objective lehetséges, biztos a sikertelenség, amelyet elkedvetlenedés, vagy esetleg kétségbeesés (a fent jelzett feltételek mellett) követ. Jelen esetben tehát tudnom kell, hogy vajjon ebben az életben *tökéletesen* bírhatom-e a végtelen Jót? Ha az az igazság, hogy nem, de a földi lét befejezése után igen, nem kedvetlenedem el, ha az értelmemben és akaratomban megvan a kellő világosság és kitartás. Úgy vagyunk akkor a végső céllal, mint a turista a hegycsúccsal:

messziről látja csak és félhomályban, de tudja azt, hogy helyes úton jár és minden lépéssel közeledik hozzá. Leírásból és elképzelésből — minél kisebb a távolság, annál inkább — arról is tudomása van, hogy fáradságának a jutalma a csodálatos kilátás fenséges élvezete lesz. Ez erőt, kitartást ad neki és örömmel tölti el.

A mondott ismereteket tehát, ha a lelki-békét magunknak biztosítani akarjuk, meg kell szereznünk. De hogyan, honnan?

10. Három mód lehetséges. Vagy én saját gondolkozásom és kutatásommal, vagy embertársaim felfogásából, vagy magának a végső célnak, az Istennek az útmutatásából — ha adott — állapíthatom meg a szükséges igazságokat.

11. Az utolsó a legkényelmesebb és legbiztosabb, ámár csak abban az esetben abszolút szükséges, ha az Úr Isten *természetfeletti* célt tűzött ki az ember elé. Ha valaki, akkor az Isten tudja, hogy mely cselekvések állanak valamelyest arányban Vele, a végtelen cél-jóval. Az Ő akaratának a keresése, az *esetleges* kinyilatkoztatás felfedezése és elfogadása nem Betschwestereknek való munka csak — mint sokan hiszik — és nem is csak a túlbölcs hitetlenek által kétségbevont, vagy tagadott, túlvilággal áll vonatkozásban, hanem nála nélkül a tartós lelki-béke is alig érhető el. A véges — bármily értékes és jó is az — tárgyak megszerzése, bírása és élvezése, vele együtt az okozott béke, idővel megszokottá unalmassá válik. Új vágyak ébrednek,

kielégítésük vége mindig ugyanaz: újabb vagy. Még átmeneti igazi békét is csak úgy adnak, ha él bennünk a tudat, hogy van jobb is, folytonos cserelést nem kívánó, végtelen Jó, amely elérhető. Olyanok, mint a hold, amely addig fényes, amíg a nap rá világít. Csak akkor okoznak békét, ha végtelen Jó besugározza őket, megvilágítja átmeneti voltukat, belezengi a lélekbe elérhetőségének biztos reménységét. Olyanok a véges javak, mint a szén, amely egy ideig világít és melegít, de sorsa az, hogy salak legyen belőle, amelyet ki kell dobni, hogy egy másik darab melegíthessen és világíthasson. Ezekből is salak lesz a lélekben, valami megunt, kivetni való. A lelki-béke a lélek harmóniája; a lélek pedig — nem lehet eléggé hangsúlyozni — végtelenre van hangolva; tehát csak ez tudja belőle kiváltani a béke-dalát. *Ezért szükséges a lelki-béke szempontjából is a Végtelennek a megismerése, amelyet egész biztosan a tévedések lehetőségének a kizárásával, minden ember számára hozzáférhető módon csak a kinyilatkoztatás adhat meg!*

12. A másik két lehetségesnek látszó út *gyakorlati* kivihetlenségét a tapasztalat igazolja, habár *a priori, tisztán* az emberi ész természetét tekintve, *abszolút* lehetlenséget nem állapíthatunk meg. A szellemtörténet tanulmányozása a magára hagyatkozó emberi ész bizonytalan tapogatózásáról tesz tanúságot. Nincs az emberiségnek két nagy gondolkozója, az átlagon felülálló szellemi vezetője, akik tehát mint tanítóink a nagy kérdések-

ben számbajöhetnek, — akik a jellemes élet minden fontosabb igazságában egy véleményen lennének. Tehát először azt kellene eldöntenünk, hogy az egymással vitatkozó tanítók közül kinek van igaza, melyiknek a véleményét fogadhatjuk el cselekvéseink zsinórmértékéül. Így nem lehetünk bölcs embertársainknak követésre kész hallgatói, tanulói, mielőtt nem voltunk — nagy idő- és munka-befektetéssel — bírái. Ha megvolna köztük a főbb problémák megoldásában az egyetértés, könnyen követnénk őket, az emberi ész legnagyobbjait, az igazságok megismerésére a legalkalmasabbakat, míg az ő egymással való vitájuk arra kényszerít minket, hogy saját eszünk legyen a súlyos kérdésekben a legfőbb felelősségi fórum *felettük*.

13. Az egyéni gondolkozás még kevésbé tud bennünket a szóban forgó igazságok biztos megismerésére vezetni. Az embereknek túlnyomó többsége ugyanis nem rendelkezik sem idővel, sem képességgel, hogy a sokszoros lényeg- és relatioigazságokat, önálló ész-munkával, kellő bizonyossággal megtalálja. Az a kis százalék pedig, amely erre képes lenne, csak az ész teljes kifejlődése, sok előzetes ismeret megszerzése után foghat az eredményt ígérő kereséshez, amelyet, — talán — ha soká él, be is fejez. A keresés küzködés, a jelen esetben *béke-hiány* is, hisz a béke alapját képező igazságok utáni kutatásról van szó. Emellett — a tapasztalat szerint — a megnyugtató bizonyosság is sok esetben hiányzik. Így tehát az egyén lelki-

békéjét nem lehet *ugyanazon egyén* önálló kutatására alapítani, még az emberiség legjobbjainál sem, mert a kutatás befejezése — tehát a béke elérése — még a legkedvezőbb esetben is, az élet befejezésével egyidejű. Arról nem is beszélünk, hogy még a legélesebb ész is tévedhet, és így az értékes élet tévedéseknek ellenszolgáltatás nélkül odadobott áldozat lehet.

Milyen jó tehát, hogy szólt maga az Isten, mennyire kell törekednie a béke-keresőnek, azaz minden embernek, megtudni, hogy mit mondott az Úr!

14. A jellem meghatározásának másik lényeges része az *akaratról* szól: a megismert cselekvési normák szerinti élet kitartó, erős akarásáról, amely tetteken is megnyilvánul. A kitartó erős akarás két tényezőtől tevődik össze: *extensitas*, azaz kiterjedés és *intensitas*, vagyis lendületből.

15. Az akarat extensitása megvan akkor, ha kiterjed minden szükséges tárgyra, minden helyen és főként minden időben, azaz mindig. Jelen esetben tehát, ha *mindazokat* a cselekvéseket — válogatás nélkül — hatékonyan akarja végezni, amelyeket a magasabb emberfél békéje, tekintetbe véve az ember természetét és annak kielégíthetőségét, megkíván. A válogatás ugyanis nagy veszéllyel járhat. Az igazi lelki-béke ugyanis élettermék és pedig — kétségkívül — a legértékesebb; tehát követi az élet szabályait. Már most, amint nincs virág, ha pld. a növény leveléből hiányzik a klorofil, vagy

pld. az ember egész benső élete elsatnyul, sőt lassan elpusztul, ha a szervezetből eltűnt a szükséges kis százalék vas, úgy a lélek élete, termékei is, satnyák lesznek, ha valamelyik szükséges cselekvést nem végezte. Ezért mondjuk veszélyesnek bármelyik — az értelem által szükségesnek megismert — cselekvés elmulasztását, mert lehetséges, hogy épen ez az elmulasztott ténykedés oly szükséges a cselekvések összességében, mint a levélben a klorofil, vagy a vérben a vas. A béke szempontjából ugyanis a cselekvések a princípiumok szerepét töltik be. Hiányos lesz a hiányos tevékenység következtében a béke is; a hiányos béke pedig nem béke.

Az is világos, hogy aki *állandó* békét óhajt, annak mindig kell használnia megszerzésének az eszközeit is. És ha az eszközök legelseje a minden szükséges cselekvésre kiterjedő akarás, akkor ennek az akarásnak is *állandónak* kell lennie. A színek látásához fény kell; ha nincs fény, nem lehetséges a szín-látás, pedig a fény csak feltétel. Hátha még a látó idegek hiányoznak!

16. Ez az akarás azonban legyen *erős*. Hogy mi az erős akarás, mindenki tudja saját tapasztalatából. Az éhes, a szomjas ember erősen akar enni, illetőleg inni, a jóbarát barátjával együtt lenni. Erősen akarok akkor, amikor tudom azt, hogy minden nehézség legyőzésére vállalkozom. *Schiller Bürgschaft-jának* az elítéltje *akart* idejére megérkezni Syracuseába. így kell akarnom mindent, amit a béke eredőjének megismertem. Az olyan

akarás, ahogy a már hosszabb idő óta béna menni, a vak látni *szeretne*, azzal a tudattal, hogy ez nem sikerülhet, nem ér semmit, sőt ártalmas. Az ilyen akarással ugyanis a vágy erősödik, vagy felébred a lélekben, de nem teljesül! Tehát aki lelki-békét óhajt, az *neveljen* ki magában *mindig* a szükséges tevékenységet *erősen* és *állandóan* megfogó *akaratot*, mert ez nem születik velünk, de mindenki (ha normális) megszerezheti.

17. Az emberiség degenerálói tagadják az akarat szabadságát és így a nevelhetőségét is. Csak a dressura lehetőségét engedik meg, mint az állatnál, amelyet még megbámulni való cirkuszi mutatványokra is ki lehet „képezni“. A *Descartes* és *Schopenhauer-féle* „szabadság“ sem ér többet, amely csak az abszolút lehetőségek világában, minden indíték híján működnek, azaz soha sem működik. A szabadság tagadói (deterministák) szerint az ember csak fokozatilag különbözik a növény és állattól. Amint ezek az elégséges inger által egyensúlyi helyzetükből cselekvésbe (táplálkozás, mozgás) lendülnek át, úgy az ember is. Ez utóbbinál csak a tárgyak köre nagyobb (beletartozik a szép, az igaz, stb. is) és megmozdíthatósága más, a tárgyak különbözősége szerint nagyobb, vagy kisebb. Nem szándékunk cáfolni a determinizmus deprimáló, szomorú tanát; eléggé tiltakozik ez ellen minden mozdulni képes, józan ember öntudata. Csak a káros következményeket akarjuk bemutatni.

Ha a pókháló vékonyágú fonállal megkötött

rabot ügyes hypnotiseur hipnotizálja és elhitei vele, hogy a kötelék miatt nem tud mozdulni, a hipnotizált mozdulatlan marad. Voltak tömeghypnotiseurök, akik ékes, szuggeráló nyelven elhítették az emberekkel, hogy állatok, hogy nem tudják magukat szabadon *elhatározni*, következőleg igen sok ember állati módra él és nem akar. A külső történések reagens gépei lettek, amellet, hogy a szenvedélyek kielése lett az életük. Beleszuggerálták a királyba, hogy koldus, a virgoncba, hogy béna, a látóba, hogy vak. És, amint a gyakran hipnotizált sokszor auto-hypnozisba esik, ezek a szegények is ilyen félig álom-életet élnek. Nem is tudják, hogy lehet akarni. Ismerik fizikai erejüket, de nines arról fogalmuk, hogy mily nagy hatalom az akarat. Ez fúr át hegyeket, épít hidakat és palotákat, egyszóval teremt kultúrát és technikát — az emberi értelemmel karöltve. Álmuk ragadós, tömegszuggerációvá válik és terrorizál. Az akarni tudók is alig merik hinni, hogy tudnak akarni. *Innét van a sok lelki-békétlenség*. Úgy vannak ezek is, mint a jóllakottnak hipnotizált éhes: az éhséget nem szünteti meg a suggestio, csak a tudatot csapja be. A kielégítetlenség állandóan nyugtalanít, ha soká tart a hypnotikus állapot. A lélek éhségét sem lehet ámítás-, vagy önámítással eltüntetni. Ehhez az értelem és akarat állandó, intenzív munkája kellene, amelyet azonban megköti a megtévesztés. *Ezek az igazi béke-bontók*, az emberiség ellenségei, akik sophismáikkal lekötik a

béke-hatalmakat! Ne higgyünk nekik, hanem tapasztaljuk meg, *akarjunk akarni!*

18. A békét a jellem biztosítja, azaz az embert kielégíteni képes cél és elérési eszközeinek a megismerése, valamint erős, kitartó akarása. Jellemmé lenni, sok fáradságba, kemény küzdelmekbe kerül, de *megéri!* Ha vannak emberek, akik aranyért a félvilágot bekóborolják, egy hegycsúcs-nyújtotta pár percig élvezett kilátásért napokon keresztül agyonhajszolják magukat, dicsőségért életüket kockára teszik és (a legutóbb Frindberg) mi úgy véljük, hogy ezek megérik a fáradságot, akkor, ami összehasonlíthatatlanul értékesebb, a *béke* még inkább. Gondoljuk el, hogy mit fáradt az emberiség a kultúra és technika létrehozásában. Vegyük hozzá a természet kincseit és minden élvezetet, amelyet emberek valaha bírtak, vagy bírni fognak. Adjuk oda mindezt egy békétlen lelkű embertársunknak és kérdezzük meg, hogy elcserélné-e ezt a mérhetetlen sok jót lelki-békéért? Ha soká érezte a benső harcot, egész *biztosan!* Igaz ugyan, hogy egy pohár vízért is odaadna mindent, aki halálosan szomjas, de a kielégülés után igen megbánná. Nem úgy a békét. Ha ez *igazi*, semmiért vissza nem cserélné. Tehát olyan érték a béke, amelyért az egész világ sem nagy ár. *Csoda akkor, ha megszerzése fáradsággal jár?*

Viszvámitra, a ksatrija kaszt hős fia, bölcs brahman akart lenni, mint *Vazista*. Sem ez, sem az istenek nem akarták hozzásegíteni. Elhatározta,

hogy vezekléssel megszerzi. Vezeklései közt volt az is, hogy 100 évig lábujjhegyen állt, majd ezer évig — és pedig több ezer éves vezeklés után, — egy lábon, étlen, szomjan, kitárt karokkal, az időjárás viszontagságainak kitéve, úgy, mint egy cövek, mozdulatlanul. A végén már az istenek is félték tőle, olyan tökéletes lett. Megadták neki, amit kívánt, így mondja ezt el egy brahman Mythos.²⁸

A lelki-béke több; egy egész világgal, annak minden ellenséges támadásával, minden bajjal, szenvedéssel nyugodtan szembenéző hőssé teszi a törékeny embert. Megszerzése mégis sokkal könnyebb: *jellemmé lenni. Ennek az útja természetünk lehetőségein belül: megismerés és akarata*

²⁸ Legenda a Mahabháratában. L. Duncker: Az Ókor Története,⁴ III. k. 277. s, k. o. (Budapest, Franklin, 1877.)

²⁹ „... Est enim beatitudo huius vitae operatio intellectus vei speculative, vei practici.“ S. Theol. 1, 2. q. 4. a. 5. c. (intellectus practicus est „causa rerum intellectarum“. q. 3. a. 5. obi. 1.)

VI.

Önlegyzés és béke.

1. Az önmegtagadás fogalma, szükségessége. — 2. Az érzéki javak utáni vágyak, mint a béke ellenségei. — 3. Az önlegyzés hármass feladata: a vágyak távoltartása, kiirtása és a nem is ízlő magasabb tevékenységek gyakorlása. — 4. Kapuzárás, nehézségei, ellenségei. — 5. A meglévő békebontó vágyak kiirtása. — 6. Elhanyagolásuk. — 7. Szétszedésük. — 8. Az értelem --táplálása, nehézsége, értéke. — 9. Az akarat kielégítése, módja. — 10. Tárgyai (erény stb.).

1. A jellemes életre szükséges megismerés és a megismert igazságok szerinti élet kitartó erős akarása nélkül lelki-béke nem jöhet létre. Ezek megszerzése azonban nem könnyű feladat. Az érzéki megismerő- és vágyó-képességek ugyanis olyanok, mint egy sereg nyitott ajtó, amelyeken keresztül az érzéki javak nagy tömege utáni vágy özönlik a lélekbe. Az ember a test révén ezekkel a javakkal közvetlen érintkezésben él, közel vannak hozzá, impressziójuk élénk, élvezetvelejárójuk nagy, tapasztalatból ismert és — aránylag könnyen megszerzhető. Próbálják a lelket is magukhoz lerántani, a tudatot egészen elfoglalni. Az örömet, vágyainak kielégítését kereső ember erősen hajlik

feléjük, de jaj annak, aki átadja magát nekik. Úgy jár, mint a mesék gyerekei, akik a csalogató boszorka hatalmába kerülnek: a jóltartás után kínzás, kifosztás, vagy megölés jön. Lelki-békét nem adnak, csak rövid időre élvezetet, amelyet kiábrándulás, kínlódás és sokszor a nemesebb én pusztulása követ. Nem szabad magunkat alacsonyabb vágyainknak kiszolgáltatnunk, uralkodnunk kell rajtuk és nem szabad engednünk, hogy a *jobbik én* szolgáljon nekik. Vissza kell őket szorítanunk a helyes *élet-arány* határai közé. Ami ezenfelül jelentkezik, el kell nyomnunk, meg kell tagadnunk. A pályát szabadon kell tartanunk a békét-teremtő megismerések és akarások számára. Az alacsonyabb vágyaknak ilyen elnyomását, kielégítésük megtagadását, *önmegtagadásnak* vagy helyesebben: *önlegyőzésnek* nevezzük. Nevezhetnök teljes joggal *önállításnak* is, hisz ez a jobbik én erősítése, védelme, az alacsonyabb ösztönök ellen.

2. Az önmegtagadás, — ilyen értelemben — bármennyire is ellenszenves a modern ember előtt a neve, — a lelki-béke megszerzésére múlhatatlanul *szükséges*. Ha ugyanis a béke csak a felsőbb ember-fél X cselekvésének következményeként jelentkezik — kevesebbrel nem érjük el a célt — akkor, ami gátolja az X számú cselekvés létrejöttét, — megakadályozza, távol tarja a békét. Ez az X számú tevékenység azonban csak úgy jöhet létre, ha az érzéki cselekvések száma a minimálisra, a lét- és fajfenntartásra, valóban szükséges aktivitásra,

zsugorodik össze. Ami tehát ennél több, az megakasztja az X számú és minőségű cselekvés végzését és így a béke megszerzését. Aki tehát békét akar, annak a fölös számú érzéki megismeréseket és vágyakat meg kell szüntetnie. Ezt a lélek-fáradtságot neveztük önmehtagadásnak, amelynek tehát a szükségessége így nyilvánvaló.

3. Az önlegyőzésnek hármas feladata van: a *vágyak távoltartása*, a fölös számú, azaz a valódi béketárgyak elérését akadályozó, meglévő vágyak és cselekvések *elfojtása* és végül a *békét szolgáló tevékenységnek a végzése* akkor is, ha nincs is utána vágy bennünk, sőt talán ellenszenvünkkel találkozunk. Amint a fának, hogy erőteljes és szép legyen, le kell győznie anyagi természetéből folyó vonzódását a föld középpontja felé, azaz: a nehézségi erőt, nem szabad a gyökérből közvetlenül elágaznia, hogy egyenes, erős. magasbatörő törzse legyen; leveleznie, virágoznia, gyümölcsöznie kell, hogy célját elérje, a káros behatások ellen pedig védekeznie, úgy a földi élők legtökéletesebbjének, az embernek is küzdelemre van szüksége hajlamai ellen, amelyek lefelé húzzák. A lélek bele van ágyazva az agyagba, nehézségi nyomatékába, amelynek vonzódási közepe az anyag, az érzésekkel megfogható valóság.

4. Az első feladat tehát a *vágyak távoltartása*. Jelszó: itt az ellenség, becsukni a kapukat! Ha a megszámlálhatatlan sok ellenségtől körülvevett vár, kapuit a vár őrei erejükben bízva, őrizetlenül

nyitva hagyják és a vár közepéig engedik őket előrenyomulni, még akkor is elvesztik a várat — és életüket is, — ha azok nem egyszerre, hanem egymásután tódulnak be. *Belefáradnak*, tehetetlenekké lesznek, az ellenség ártalmatlanná tételében, vagy megölésében, úgy, hogy az újból beözönlő gyenge ellenség is könnyen végez velük.

Ilyen vár a lélek. Kapui az érzékszervek, amelyek természetüknél fogva állandóan nyitva állanak. Az ellenség a külvilág millió érzéki java, amelyek állandóan tódulnak a lélekbe. A lélek kapui hasonlítanak a villanykapcsolóhoz, amelyeknek elég egy kis nyomás, hogy kigyúljanak a vezetékre szerelt lámpák, felrobbanjon az áramkörbe iktatott robbanó anyag, mozgásba jöjjön a villamos-kocsi stb. Az érzéki jó megérinti az érzékszervet. A megismerés a lélekbe rohan, ott felkelti a vágyat, ez rögtön be akarja kapcsolni az ingert küldő vágytárgyat megszerezni, megragadni képes mozgató szerveket. A veszély nagyságát még jobban látjuk, ha meggondoljuk, hogy annyi az ellenségnek hozzáférhető nyitott kapu, ahány sejt van a testfelületen. Sőt még több, mert a mi lelkünk olyan gyűrű-szerű vár, amelynek a közepén is ellenség, vagy inkább ellenséges vár áll. Az a neve, hogy fantázia, emlékező képesség és részben a lét-és fajfenntartásra irányuló ösztönök. Azt mondjuk, hogy részben, mert ezek mintegy semleges zónában tartózkodnak, ahonnét hol a lélek várórségéhez, hol az ellenséghez — amelyik többet ígér, —

csatlakoznak. E felé a belső ellenséges vár felé is millió kapu van.

A betódulni akaró ellenségnek nincs száma: számtalan. Minden sejt-kapura sok jut, mert mérhetetlen sok az érzékelhető jó. Sokszor olyan zűrzavart okoznak a benső világban, mint több állomásnak a bekapcsolása ugyanazon időben egyazon telefonvezetékbe. Ahogy betódulnak a lélekbe, mind *keresi* a szűk és egységes *tudatot*, hogy azt elfoglalja és ennek a segítségével a végrehajtó szerveket dirigálja. *Harcra* kelnek egymással. Már csak *ezért* is lehetetlen így a lelki-béke.

De ha nem is vesszük figyelembe a tudatért folytatott harcot, a lelki-békét mégis megakadályozzák. Ha t. i. a megismert érzéki javakra irányuló vágyaknak csak egy részét tudjuk kielégíteni, a többi kielégítetlensége miatt *nyugtalanít* bennünket. A békétlenség ugyanis a ki nem elégített jelenlévő vágyak, vagy az általuk visszahagyott kellemetlen dispositió állapota. Ha pedig minden ilyen vágyat — per absurdum — teljesítenénk, akkor az értelem és akarat soha, vagy csak nagyon ritkán jutna szóhoz és úgy azok kiabáló éhsége gátolná meg a békét! *Nincs* tehát a béke biztosítására más negatív eszköz, mint távoltartani keletkezésük megakadályozásával, a vágyakat, ami csak a lélek kapuinak gondos bezárásával lehetséges.

5. A mondott kapuzárás nem könnyű feladat és nem is vihető egészen keresztül, de részben megy. *A főkapu a szem.* Az Úr Isten ezt nyitható, csuk-

ható és irányíthatónak teremtette. Milyen jó, hogy nem nyitva láncolta le. Ügy kellene tennünk, mint a szirének látásától és hallásától féltő Odysseusnak.

Az első békefeltétel tehát ez: kerülni különösen azoknak a nem szükséges érzéki javaknak a megismerését és elképzelését, amelyek vonzóerőt gyakorolnak a *lét- és fajfenntartás ösztöneire*, mert ezek szükségszerű kielégítése kijárt utakat, kivájt idegpályákat, a megismerés és vágyak prompt kölcsönhatását hagyják vissza az emberben. Tevékenységük mintegy szerzett jogok alapján történik. A kalandozó tekintet, a „leelő szemek“, a mindent hallani akaró fülek, minden izre, illatra kíváncsi érzékek, kifelé simuló, befelé pusztító árulók, bókebontók, örömet ígérő, végül is szenvedést hozó csalók. Meg kell őket fékeznünk, ha nem akarjuk, hogy a legenda szerinti, Tisza medrét kiszántó szamár szertelen kalandozásához hasonló, kapkodásuknak *iránytalanul* kanyargó életünk legyen a következménye. A szamár ide-oda mászkálása természetes, mert a létfenntartásához szükséges kórót pillantotta és szerezte meg, tehát *szükséges* élet- és béke-értéket. A mi utunktól eltérő irányban szintén kóró, — olyan szamárnak való eledel — van, amelyért kár lenne a görbe útra térni.

A lét- és fajfenntartás ösztöneinek megfelelő vágytárgyakon kívül vannak más vágyakat ébresztő javak is, amelyeknek a megkívánását ugyan-

csak az arányos élet követelményei szerint kell korlátoznunk. Ez már sokkal könnyebb feladat, mint az előbbi, — kivéve tán a dicsőség, hírnév, hatalom javait, — mivel a nekik megfelelő képességek törekvése nem olyan magához-szippantás-szerű, mint az előbbieké.

6. Persze itt megint halljuk az „önkielés“ theoretikusainak és még inkább praktikusainak a szörnyülködését: micsoda *agyonszabályozott, komor* élet az, ha még szemgolyónk mozgási irányára is ügyelnünk kell!

Jó, jó, csak azt magyarázzák meg, hogy miért kell minden cukrot megnyalogatni, minden ruhát, ékszert felpróbálni — a kirakat ablaküvegén keresztül? Nagyon találó erre a „szem-legeltetés“ kifejezés: attól még senki sem lakott jól, legfeljebb egy időre feledte az éhségét, hogy később annál erősebben jelentkeztek.

Az agyonszabályozott élet is amolyan *szellemileg* vén-csecsemő-felfogás. Ilyen formán „szabályozott agyon“ bennünket jó édesanyánk kisdéd körünkben, amikor a négy-kézláb mindenfelé — piszokban is — mászkáló gyerekét talpra állította, a dadogót artikulált beszédre szorította, a *mindent* szájába vivő ember-palántát válogatásra szoktatta, a tüzet ostobán kedvelő és megfogó kezét visszarántotta. Kényelmetlenül, „agyonszabályozott“ rab-szolgaként éreztük magunkat, *míg meg nem* szoktuk. Felnőtt korunkban az elhagyott szokások felvévése volna nehéz. Így vagyunk a magunk sza-

bályozásával is: csak meg kell próbálni, hozzászokni és egészen könnyű lesz, akárcsak a két lábbon járás.

A regulázott élet komorsága is csak a tapasztalatlanok félelme. Olyan ez az élet, mint a magas kőfallal körülvett, puritán egyszerűségű kolostor épülete: komornak látszik azoknak, akik belülről nem ismerik és épen ezért lakóit lehorgasztott fejű, a nevetéstől egészen elszokott, beesett szemű, élőhalottaknak képzelik. Mennének csak be és meglátnák, hogy egy egész városban — az ártatlan gyereksereg leszámításával — nincs annyi tiszta derű, vidám kacagás, oly élénken, üdén csillogó szem, mint a komor falak mögött. A falak éppen arra jók, hogy távoltartsák az utca porát, lármáját, trivialisitását, hogy kizárják a közönségeset, nyugtalanítót, hogy *megvédjék a lakók lelki kincseit: a békét, vidámságot, stb.* Ilyen kőfal szerepe van az érzékek jól irányított elzárásának is: *ez a lelki béke érdekében alkalmazott óvintézkedés.*

7. Hogy ilyen önlegyőzés közben örömökről is lemondunk, természetes. De vájjon van-e egyáltalában cselekvésünk, amelynek a végzése valamely más, esetleg örömet okozó, ténykedésről való lemondás nélkül jöhet létre? Amikor idegen zenét hallgatok, — pld. — ugyanakkor magam nem zenélhetek, nem mehetek messze, rokon, jóbarát látogatására, stb. Minél értékesebb valami, elérése annál többről való lemondással jár együtt. Csodálkozhatunk akkor, hogy a békéért, amelyért semmi

földi ár nem drága, holmi „szem-legeltetéseket“ el kell hagynunk?

8. Az ön legyőzés másik feladata a már keletkezett alkalmatlan megismerések és *vágyak kiszorítása a lélekből* Bármennyire is őriznök ugyanis a lélek kapuit — külső érzékeinket, — úgy járunk, mint *Ed. Hlatky: Weltenmorgen-ja* szerint Ádám a paradicsomban, amelyet nagy gonddal, pontosan bekerített, hogy oda semmi, neki nem tetsző lény, be ne jöhessen. Egyszer csak megpillantja Ádám a kígyót a kerítésen belül és felháborodva kérdi tőle, hogyan tudott áthatolni a kerítésen. Mire a kígyó: *Egy kis rést láttam* és azt hittem, hogy azt nekem hagytad.³⁰ Nálunk, lelkünk magunkvonta tartózkodás-kerítésén, sok a rés, sok tárgy szökik rajtuk be vágy-üzenettel.

Ha nem teljesítjük a vágyakat, zaklatnak benünket, békétlenséget okoznak. Ha kielégítjük őket, a lélek másik vágyó fele türelmetlenkedik háttérbeszorítása miatt, — amint fentebb bemutatottuk. A béke ára tehát elfojtásuk, olyan vivisectio, önoperálás féle. Gyorsan kell végeznünk velük, mert

³⁰ Ádám: (a kígyóhoz):

Was tust du liier? Du kennst doch mein Verbot?“

Schlange:

„Ich kenn'es, aber weiss auch, dass du gut bist.

Und da im Zaum ich eine Lücke sah,

So meint' ich, güt'ge Absicht wär's von dir:

Du lüdest schweigend mich zum Kommen ein.“

*Ed. Hlatky: Weltenmorgen*²³ IL I. Der Sündenfall, das Paradies, 199. o. (Freiburg, Herder, 1903.)

hamarosan szövetségeseket kapnak bensőnkben. Megerősödésüknek az a titka, hogy már lelkünkbe lépésük öröm-ajándékot hoz és még sokkal többet ígér. Könnyen elkábítják egész lényünket, amely örömeikre szomjazik. Olyanok vagyunk ilyenkor, mint az iszákos. Ha borhoz jut, elfeledi ivásának jól ismert száználmas következményeit és élvezzi a pillanat mámorát. Minél több poharat ürített, annál nehezebb az ivás abbahagyása. „Principiis obsta“ — nem szabad az öröm-élvezés kifejlődését megvárni, mert az öröm kincs és minél nagyobb, annál nehezebb tőle megvárni.

9. De vajjon lehetséges-e a vágyak elnyomása, amíg nem késő? *A priori* tudjuk, hogy az, mert különben a lelkibéke elérése utópia lenne. Ez pedig azért lehetetlen, mert a csupa *harmónia Isten* nem helyezhetett a *harmonikus*, látható, világrendre koronaként *szükségképpen disharmonikus* lényt, az embert.

A *tapasztalás* is azt mutatja, hogy a vágyak jelzett elfojtása sikerült, sokszor persze csak a velük való birkózás után.

Ennek a küzdelemnek is megvan a maga technikája, vannak mesterfogásai, cselvetései, amelyek egyénekenként bizonyos változatosságot mutatnak. Általános küzdési módok a következők.

Először is a *teljes negligálás, mással való erőteljes* foglalkozással karöltve. Úgy járnak a vágyak, mint a tolakodó vendég meghívott, kedves, baráti kör közepette. Ha *állhatatosan* elnéz a társaság a

feje fölött, lassan-lassan elkotródik. Megpróbálja magát távozása előtt érdekessé, vonzóvá tenni: próbál bölcs, jóakaró tanácsadó, protector és szolgál, szellemes bonvivant, cirkuszi bohóc, vagy mindent neveltségessé tevő udvari bolond lenni — és ha mindezzel sem sikerül érdeklődést és lélek-kapcsolatot teremteni, mit csináljon, elkullog. A vágyak is változatos örömeket kínálnak, de ha semmibe sem vesszük őket, — bármennyit is ígérjenek, — lassan eltűnnek. A vágyaknak talaj kell, amelyben gyökeret tudnak verni. Ez a talaj az egyéniségünk, amelyet azonban csak az érdeklődés nyit meg számukra. Enélkül úgy járnak, mint az ép gyökerű és fejlődésképes növény, akár a legjobb talajon *elültetés*, tehát a talaj felnyitása nélkül: *elszáradnak*. Az elszáradás annál biztosabban várható minél alkalmatlanabb a talaj és minél gyengébb a növény. A vágyaknál ez annyit jelent, hogy a merev figyelemhiány nem csak a lelket teszi feltöretlen gyökérverést kizáró talajjává, hanem a belőle kisáradó vágy is a satnyaság születési-hibájában szenved. És minél gyakoribb, tehát továbbtartó, a feltöretlenség, annál könnyebb esetről-esetre az éppen keletkezett vágy negligálása, mert a jelentkezésre, a lélek érintésére, a *megszokás* folytán *spontán visszautasítás a reactió*.

10. A másik küzdési mód a vágyak kilökése vagy kiölése. A kilökés az akarat munkája és abban áll, hogy *a vágyat megindító és kísérő ismeret-elemeket, főként fantázia-képeket, elnyomjuk*«

Ezek ugyanis a gyökér és a levelek, amelyek nélkül élet, tehát élő vágy sincs! Ha a jó, amely bennünk vonzalmat ébreszt, aránylag nagy, azaz ha a vágyakozásban erős tapadási felülete van, amely mint valamely nagy polip, sok erős karral nyál kiutána, akkor az ismeret-elem is változatosabb, tapadóbb, sok és könnyű associatiójú, az egész ént lenyűgöző élmény. így az iszákosnál a szesz, az érzéki embernél nemi élvezetének a tárgyai síb., megkívánójukhoz viszonyítva ilyen nagy vonzóerejű javak. Az iszákosnál pld. nem csak a pohár, korcsma-cégér, az ivó pajtás, hanem egészen közönyös dolog, mint asztal, szék, dohányzás, stb. a kedvelt vágy-tárgyat juttatják eszébe — a képződött associatiók révén. Emellett a kérdéses vágy-tárgy minden való és képzelt értéke, élvezet-velejárója — ismét csak az associatiók következtében — egy pillanat alatt a tudatba szökik. Ennek pedig az a következménye, hogy a jó színes, sokold alá, bemutatása más javak képét elnyomja és az egész egyéniséget kitöltő erőszakos, *mindenáron* cselekvésre készítő, vágyat ébreszt. Innét van az, hogy a könnyen, tökéletesen megismerhető érzéki javak általában sokkal jobban vonzanak, mint a — legtöbbször — csak elmosódott képben megismert érzékfelettiek. A vágy ugyanis nem a javak *valóságos, obiectiv*, érték-nagyságának felel meg, hanem a *megismert, vagy elképzeltnek*. Ha már most én a porszemben több *jót láttam* meg, mint a végtelenben, az előbbi utáni vágyam is rendszerint

nagyobb lesz, mint az utóbbi által ébresztett. Ez a tény a lelki-béke szempontjából veszedelmes! Az érzéki *javak* világos megismerése ugyanis általában spontán, sőt tolakodó, míg az érzékfeletti világ szemlélete önlegyőzést, akaratmegfeszítéssel járó figyelmet, összeszedettséget kíván. így, ha természetüknek szabad folyást engednénk, mindig az érzéki javakra irányuló megkívánások és cselekvések dominálnának bennünk, pedig azok — amint láttuk — békét nem eredményeznek, mert a lélek éhségét ki nem elégíthetik, hiszen olyanok a lélek szempontjából, mint az illatos, színes víz az éhes embernek. Ezért az ilyen megismeréseket és vágyakat feltétlenül ki kell löknünk lelkünkől, mint aféle barátságos arcú, kincset kínáló, békebontó árulókat.

11. Ezt kétféleképen érhetjük el. Megtehetjük először azt, hogy a gondolatelemeket, főként az associációs gondolat-láncot, nem engedjük kifejlődni.

Amint az első ismeret-láncszem jelentkezik, igyekszünk *másra* gondolni, — bármire. Az előbbi rögtön ismét jelentkezik, mi pedig folytatjuk másvaló elnyomásukat, — türelemmel és kitartással. Ha ezt *elszántan végig-csináljuk* egyszer-kétszer, biztosak lehetünk a végleges sikerben. Az az eset áll elő, mint a sokszor kituszkolt kellemetlen látogatónál: végre elmarad. Lélektani nyelvre átvéve ez annyit jelent, hogy az üldözötté vált, azelőtt kedvelt, ismeret- és vágy-füzér, *kellemetlen*

érzés-tónust kap lelkünkben, a *fáradtságos küzdés* következtében. A küzdés ugyanis, mint belső harc, kellemetlen érzést vált ki, amelyet kiváltójához, jelen esetben a kipusztítandó ismeret-vágy-komplexumhoz tapasztunk. A léleknek pedig az a sajátsága, hogy annak a jelentkezésére, ami egyszer kellemetlen érzést okozott, erélyes taszítással reagál, mert azzal, a lélek számára, egy egységbe olvadt össze. Most már tehát a lélek nem vágyakozó tapadási, hanem féltő, visszahúzódó, taszítási felületté vált. Ha valaki *ezt a* nyert eredményt ki tudja használni, saját lelki-békéjének rövidesen souverain fejedelme lesz. Lassan az előző sokoldalú erős associatiók is megszűnnek, mert — a tapasztalat szerint — a kellemetlen érzéssel összekapcsolt ismeretelemek a lélek kellemetlenség leküzdésére irányuló tendenciájának esnek áldozatul. így a tárgy képe színtelenné válik és alig gyakorol vonzóerőt. Megismerése nem marad egyoldalú, amely csak a jót, az élvezet-okozót látja, hanem az érzésszel részrehajlás megszűntével a hiányosságok, káros következmények is tudatossá válnak. így az említett példában, a bort kedvelő már nem fog a közömbös tárgyak megpillantására az ivásra gondolni és azután vágyani, bor is megszűnik a javak elseje lenni, hanem savanykás, sok kellemetlen utóhatást kiváltó, nélkülözhető, sőt kerülendő folyadékká degradálódik. A pszichikai levezetés igazságát elszánt akarattal ki kell próbálni!

12. A másik védekezési mód a már betolako-

dott vágy és gondolat-elemei ellen éppen ellenkező: élesen szemügyre venni, elemeire szétszedni. A CO₂ (szénsav) nagyobb mennyiségben méreg, elemeire bontva éltető energiaforrás. A lelki képződményeket is, amelyek összetételükben lelki-békebontók, szétszedéssel, legalább is, semlegesíteni lehet.

Az érzéki javak erős vágykiváltó hatásának az a titka, hogy a megismerésük *egyoldalú, idealizált, a várt élvezettel átítatott*. Olyanformán, mint a kaleidoszkóp látványosságai: a szemlélet tárgya objective kevés értékű, szépnak alig mondható, cserépdarabok rendszertelenül összerázott conglomeratuma, de olyan tartóban, amely a szép, szabályos kép optikai csalódását előidéz. Ha a tartót szétszedjük és a cserepeket egyenként vagy szabálytalan tömegükben, szemügyre vesszük, a mesterségesen előidézett és megbámult kép szépségét alig értjük.

A kalidoszkópéhoz hasonló szétdarabolás reflex figyelemmel kezdődik, azaz úgy, hogy *magát* a képet, a nyomában keletkezett vágyat és az általa sürgetett cselekvést, a lélekben okozott nyugtalanságot, vesszük szemügyre.

Ha előttünk van egy szép tájnak, amelyen egyszer már gyönyörködve jártunk, tárgy-hűen megfestett képe, ezt kétféleképen szemlélhetjük. Az egyik módon úgy, hogy a kép csak ablak, amelyen *keresztül* a tájat látjuk, az ott átélt örömöket újra-élvezzük, megisméltésükre vágyakozunk. A képnek művészi értékeit, sajátosságát, milieu-jét.

nagyságát, keretét, észre sem vesszük. Megtehetjük azonban azt is, hogy a képen keresztül messzeségbe kalandozott tekintetünket visszahívjuk és az előbbi szemlélet-módban elhanyagolt kép minden tulajdonságára és relációjára rögzítjük. Kutatjuk festőjét, stílusát, színhatásait, stb. — és észrevétlenül eltűnik előlünk az ábrázolt táj, az általa ébresztett vágyakkal együtt.

Ugyanez történik a vágyakkal és feltételeit adó gondolatelemekkel is. Ha visszafordítjuk tekintetünket lelki tényeinkre, amelyeket észre sem vetünk, hanem, mint ablaküvegen keresztül, a külső dolgokra tekintgettünk, akkor megismerésem tárgya a *megismerés*, a lehetséges vágy pedig szintén csak *ennek* a megismerésnek a *tárgyára*, tehát egy lelki tényre — és nem a külvilág csalékony örömeire irányul. Úgy tettem, mint mikor az üveg hozzámviszonyítva külső felületére sötét tárgyat fektetek, hogy az üveg felém eső lapját, a rajta levő karcokat, jól szemügyre vehessem. Ezzel az eljárással a külvilágot magam elől elfedtem azáltal, hogy az onnét jövő sugarak hozzámhatolását megakadályoztam. A megismerés lelki-tényénél ilyen fény-elnyelő, vagy visszaverő, fizikai eszköz nincs, de meg tudom tenni azt, hogy érdeklődésem mintegy rövid tapogatójává lesz, — ha t. i. saját megismerésem és vágyamra irányítom figyelmemet, — amely már a külvilágba nem ér ki, ott tehát semmihez tapadni nem tud.

Ez a bensőnkre visszafordított figyelem a dolog

természetéből következő tárgyilagossággal, az így semlegesített érzések állapotában, a tárgy *hű* képeinek vizsgálata közben, észreveszi a hiányokat. Meglátja azt, hogy az alkotó részek értéke korántsem indokolja a kiváltott megbecsülést. Ahogy az érzékeny ezüst-bróm lemez hasadékokat, foltokat mutat ott is, ahol a direkt messzelátós szemlélet nem fedezett fel, úgy kívánságaink tárgyairól felvett *képek* vizsgálata is, sok tárgyi tökéletlenséget hoz tudomásunkra. Be kell látnunk azt, hogy tárgyaink csak úgy tudtak bennünket lenyűgözni, más tárgyak háttérbe szorításával cselekvéseinket magukra irányítani, hogy azokat a megkívánás, vagy az okozott élvezetek kellemes emlékeinek rózsa-színű hangulat-képén keresztül néztük. Sokszor úgy is járunk, mint a félig hypnotikus álomban szellemeket szemlélő spiritiszta seance résztvevői: a *csalás-mentesen* felvett fotográfia a látottakból semmit sem mutat.

Ha ezt a reflexiót többször gyakoroljuk, az érzéki javak *leegyszerűsített* képe marad meg a lelkünkben, amely a vágyat gyökerében támadja meg, gyengíti. Ennek az a hasznos következménye, hogy a vágy-tárgy legközelebbi jelentkezésekor a nagyon kedvesre színesítő kedélyköd már jóval kisebb, a meglátás kevésbé csábító, annál is inkább, mert az előbbi elemzésben szétszedett és rögzített kép, spontán érezteti korrigáló hatását.

Az eljárásnak pillanatnyi hatása, amint kifejtettük, az, hogy a reflexió elfedi a vágy-tárgyat,

elaltatja, megszünteti a kívánságot és így megóvja az embert attól, hogy olyan valamivel tömjé magát, ami a lélek tátongó mélységű képességeinek a kielégítését és így a szolid béke létrejöttét, csak akadályozza. A praktikus eszű kis *Lisieux-i Szent Teréz* azt tanácsolta az egyik novitiának, aki sokat sírt az ő előrelátott közeli halála miatt, hogy gyűjtse össze könnyeit a szeme alá tartott kis kagylóba. Eleinte csak ment a gyűjtés, lassanként azonban már nem volt mit gyűjtenie, mert a könnyezést a gyűjtés folytán felváltotta a nevetés. Mi történt tulajdonképpen? A búsulás tárgyáról a búsulásra magára terelődik a figyelem és mert ez utóbbi komikumot is tartalmazott, nem csak nyugodtság, hanem a mosoly is megszületett.

Ha pld. a szívesen borozó ember, mikor az ital és ivás, valamint a velejáráó élvezet, eszébe jut, ahelyett, hogy átadná magát a keletkezett vágyanak és keresné kielégítésének a lehetőségét, szemügyre venné lelkiélményeit és azokat szétboncolná, aránylag könnyen tudna lemondani. Szemlélné az ivás mozdulatait ferdeségükkel, jelenlegi vágyának követelődzését, a sokféle sofizmát, amelyeket érvekként sorakoztat fel az annyira óhajtott ivás mellett, gondolatban szételemezné az ízt és ízlést is, hisszük, hogy a dühösen vágyakozóból mosolyogva lemondó lenne. Természetes, hogy az *erős, szenvedélyes* vágy és velejáráó ismeretelemeinek a *végleges* elnyomása, vagy csak irányíthatósága is, nem megy egyszerre. Bizonyos azonban az, hogy

az ismételt reflex figyelem, amely tehát magára a lelki élményre irányul, kettős haszonnal jár: *pillanatnyilag gyengíti* vágyunk tárgyának ránk gyakorolt hatását, azaz a *megkívánást*, amelynek a csökkenése viszont lehetővé teszi az *elfogulatlan*, tárgyilagos, az élet érzékfeletti javaival összehasonlító, megismerést. A kérdéses jónak legközelebbi jelentkezésekor már a szerzett hidegebb megismerés lesz a vágyakozás megindítója, amely annak szintelenségével arányosan, szintén *kisebb* és az itt vázolt eljárások egyikével már könnyebben megszüntethető.

13. Felelnünk kell arra a kérdésre is, hogy mely vágyak megszüntetésére kell törekednünk. A válasz a fejtegetéseinkből önként következik: mindazokat a vágyakat, amelyek a *létfenntartásra nem szükséges* érzéki javakra, vagy az egész lélek végleges betöltését, tehát a végtelen Jó elérését, *akadályozó nem* érzéki javakra irányulnak, el kell nyomnunk azért, hogy a szükségesnél nagyobb kielégítésük értelmünk és akaratunk éhségének az elhanyagolását és így a békétlenséget, ne vonja maga után. Azokat a vágyainkat pedig, amelyek nem a végtelen Jóra, vagy annak elérésére szükséges eszközökre vonatkoznak, hanem olyan tárgyakra, amelyek annak elnyerését nem is akadályozzák, kielemzett, szétszedett állapotban engedjük csak megtelepedni lelkünkben, hogy az esetleges kielégítetlenség esetén könnyen leszerelhesük őket, mert különben ezek megbonthatják a

lélek harmóniáját. Ilyen módon utakat vágunk az őserdőben, amelynek ember a neve, gázt, bár vírágzó, gyomlálunk ki magunkból, mert csak így leszünk irányítói és nem pusztá szenvedő, esetleg szerencsétlen alanyai saját életünknek.

14. Az átvágást, gyomlálást, szabályozást, kerítés készítést követnie kell *az ültetésnek*, mert különben elviselhetetlenül üres marad a lelkünk. Ez a művelet ismét önlegyőzéssel jár és ez lesz *a harmadik feladat*, amelyet el kell végeznie. Milyen bajos a cukrot szopogató, játszó gyereket kevésbé ízest táplálék felvételére, célszerűen irányított komoly munkára rászorítani ! Ugyanígy van az ember is, aki természetes vonzódással tapad az érzéki javakhoz, habzsolja a fáradság nélkül megszerezhető érzéki örömeket! Hátha még ez az állapot soká tartott, úgy, hogy a lélek halálosan éhezik! Amint hosszú éhezés (20 nap pld.) után eltűnik a test étvágya, sőt már táplálék normális felvétele sem lehetséges, hanem *mesterséges* táplálkozásra van szükség, így a lélek is elveszítheti természetes éhségét, annyira, hogy csak nagy erőfeszítéssel lehet a békét hozó kielégülést belediktálni. Hangsúlyozzuk, hogy az éhség *nem szűnt meg, csak undorra fajult*. Olyan lett a lélek, mint a tölcsér, amelynek nem a bő szája, hanem szűk nyílású csöve van a felveendő folyadék felé fordítva. Nehéz és nagy körültekintést igénylő munka ilyen dispositio mellett a lélek megtöltése.

15. Az első tennivaló az érzék-kapuk becsu-

kása. így kitágul az ismereteket váró értelem nyílása, a sokszorosán kifecamított és az érzéki örömszolgálatába kényszerített akarat is lélekzethez jut. Ehhez *magány* kell. Nem azért első sorba, hogy a lelket megzavaró körülményeket távol tartsuk, hanem hogy a magasabb rendű képességeknek működési teret nyissunk. A lelki-béke olyan mag, amelyet csendben kell a lélek mélyére elvetni, a magányban ráfordított lélek-munka sarsajtja ki, kivirágzása pedig a mindenekfelett óhajtott lélek-derű lesz. A magány megszerzése sokszor *vivisectio-iéle* szakítást jelent a kedvelt társasággal, a benne élés azonban a lelki-béke megszerzésének a lehetőségéről való lemondást. Ha ez az elhanyagolás ugyanis hosszabb ideig tart, a lélek béketermelő képességei rudimentum-félévé fejlődnek vissza, olyan kígyóláb-félék lesznek, amelyek szaladásra nem jók és még a porban csúszást is gátolják.³¹

16. Ha megvan a magány, kezdődhetik az értelem táplálása. Az elhanyagolt értelemmel szemben úgy kell eljárunk, mint az étvágytalan lábadozó lázbeteggel: ki kell kutatnunk, hogy mi ízle-

³¹ „Daher ist der wahre, tiefe Friede des Herzens und die vollkommene Gemütsruhe, ... allein in der Einsamkeit zu finden und als dauernde Stimmung nur in der tiefsten zurückgezogenheit... Ein Hauptstudium der Jugend sollte sein, *die Einsamkeit ertragen zu lernen*; weil sie eine Quelle des Glückes, der Gemütsruhe ist.“ A. Schopenhauer: Aphorismen zur Lebensweisheit, V. k. (Paränesen und Maximen) Nr. 9.

nék neki. Lehet, hogy semmi erősebb táplálék nincs ínyére. Adunk neki egész könnyűt: pld. Valamely komolyabb tendenciájú szépirodalmi dolgozat. Egyelőre a tengetés és az *étvágy-gerjesztés* a fontos. Az ilyen könnyű táplálkozás megerősíti valamelyest a lelket, beledob az érdeklődésébe egy-két komolyabb problémát, az aktualitásoktól elvont, a külső élet vad lüktetésétől mentes látnivalót, amelynek a mélyén az értelem tápanyaga, *igazság*, van. Ezt megfogni, szétszedni, megemészteni, mert a probléma csak nyugtalanít, úgy, ahogy az éhes embert kedvenc eledelének a közelsége, míg a megoldást a béke követi. Ha az értelem már valamibe beleharapott, sőt fel is dolgozott, lassan visszajön az éhség nagyságával arányos étvágy. Most már nem lesz szükség külső, akarati oktroy-ra, hogy a magányt keresse a lélek, mert az értelem benső-világa maga szorgalmazza a zaj-ellenség-mentes állapotot. Az első lépés csak igazán nehéz: az érzékek és fantázia által sivárnak, unalmasnak szuggerált, magány felkeresése. Ha ugyanis csend van kívül, a figyelmet magunkhoz szippantó tárgyak eltűntek, akkor a belső félénk suttogás is hallhatóvá válik, a problémák megrezegtetik a külvilág zűrzavarában élvezetet halászó étellel agyonnyomott, a csendben azonban felszabadult értelmet, aminek belső nyüzsgő élet lesz a folytatása.

17. Az éhség felébresztése és a táplálkozás megindulása után fontos a *táplálék megválasztása és helyes adagolása*. Az értelem nem tartozik a

folyton apróságokat rágcsálók és azokkal kielégíthetők rendjébe. Neki időnként súlyos, nagy, táplálékra van szüksége, amelyben az ő speciális vitaminja kellő arányban meglegyen. Ezek a mély, a porszem és a világegyetemen is átfutó, örökkévalósággal és végtelennel terhes igazságok, amelyeknek a súlypontja az abszolút végtelen, az Isten. A modern — tegyük hozzá: álmodozó — valásbölcselek, a bevallottan és leplezetten okkultisták, (Mme Blawatzky, Besant, Emerson, Maeterlinck és főként Ralph Waldo Trine)³² a lélek kinyitását követelik, hogy az emberrel *azonos Pantheos* beleözönölhessen és így az átömléssel belevigye az öncseppjét képező, de tőle valójában el nem szakadt, emberi lélekbe a maga világfőlényes békéjét. Mint majdnem minden tévedésnek, ennek is van igazság magva: a léleknek Isten kell, az abszolút végtelen, mert mindaz, amit a látcső és az emberi ész számítása elér és körülölel, csak a szemnek és a fantáziának feszegető és lenyűgöző távlat, az értelem számára csak útjelzők, kilométerkövek, átszálló helyek a végállomás felé vivő úton. A távolságok, méretek, a számok és rendszerek, lehetnek észbontóan nagyok, ámulatba nyűgözők, de nem kielégítők. Olyanok mint a nagy tartályba ömlesztett gáz: egy része lassan elillan, másrésze a falakra lecsapódik és ismét tátong az üresség. Az értelem olyan elem, amely csak a végtelen va-

³² *Ralph Waldo Trine: „In Harmonie mit dem Unendlichen“* című munkájában.

lenciájú Istennel tud biztos egyensúlyú vegyületet alkotni. A sok teória, tudományos hypothesis, szaktudások, objective Isten-ígéreték, amelyek be nem váltása becsapás, következménye az üresen maradt lélek csalódása.

A kairói mohammedán theologia igazgatója a természettudományok műveléséről kérdezősködő látogatóknak azt felelte: „A kémia fontos, az Isten fontosabb.“ Az Isten a *lélek kielégülése, békéje*, szempontjából annyira fontos, hogy a róla való mély megismerésekkel szemben minden más ismeret csak átmeneti értékű, olyan, mint a zongoraművésznél a skálázás, az ujjgyakorlatok. Bármilyen nagy és sokoldalú is a szaktudás, békét nem hoz, hanem inkább kimélyíti a lelket, amelynek így a *betöltendő* vágya növekedett. Az izolált szaktudás Faust-okat nevel, akiknek tudásuk és dicsőségük tetőpontján sem idegen a méregpohár, amelyet csak a lélekbe csendülő Isten-resonantia üt ki a kézből. Ez a lélek megnyugtató, vigasztaló, orgonabúgása!

18. Említettük, hogy az értelem tápláléka, kielégülése a felszín alatt meghúzódó lényeg és ok megismerése. Amíg tehát egy felelet nélkül maradt mi- „ ért kísért, az értelem nem tud megnyugodni. Az „ignoramus“ nem kielégítő válasz, talán azért, mert a *végső ok* és a *lényeg türelmetlenül várja és követeli felfedezését, elismerését*. Ezért izgatja állandóan a lelket, mint az erős fény a becsukott szemet. Az „ignoramus“ sokszor hazugság, önámí-

tás; sorsa is ugyanaz: a becsapás felett érzett keserűség. Azért, ha fárasztó is a kutatás, — íme itt van az önlegyőzés egyik fontos szerepe — ne engedjünk a természetes kényelemszeretetnek, a folytonos pihenniakarásnak, hanem törjünk utat a mélységek, a végtelen, felé, mert addig minden eredmény olyan, mint a meredek sziklafalon a kis kiugrók: ideig-óráig jók *a pihenésre*, de nem a végleges megállásra.

Ezek a mélyebb megismerések kezdetben *színtelenek, unalmasok*, megszerzésük fárasztó. Olyanok, mint, ha a pécsi dómot sötétben, vagy ködön keresztül, messziről szemléljük: körvonalait is alig látjuk, benső szépségét pedig alig sejtjük. Talán szebbnek látjuk közlelről a napfényben csillogó kunyhót is. De menjünk csak közel, hatoljunk be a dóm belsejébe és szépsége lenyűgöz. Ne álljunk meg az igazságok dómjának a küszöbén, még kevésbé nézzük azt messziről. A behatolás fáradsággal jár, sokszor kapuk felfeszítése is szükséges, de az eredmény megéri: a küzködő, vágyakozó, lélek otthont kap az igazi béke-palotában.

19. Az érzéki-világtól elvonatkozó megismerések, a velük való foglalkozás, kezdetben egyáltalában nem megnyugtató hatású. Ennek az oka igen egyszerű. Az érzéki megismerő és vágyó képességek *türelmetlenül várják* kielégítésüket, annál is inkább, mert élő képességek lévén, tevékenységre vágnak, amely csak a megfelelő tárgyak érintése, megszerzése, által jön létre. A táplálkozási képes-

ségnek tápanyag, az ízlésnek izgató ízek, stb. kel-
lenek. Olyanok, mint a ménagerie éhes lakói etetés
idején. Már most, ha nem kapják meg saját tár-
gyukat, hanem az értelem egyszerűen kisajátítja a
tudatot és a nekik ízlő táplálék helyett qualitasok
nélküli igazságot szerez meg, mintegy zsákmányol
a léleknek, az éhes képességek semmit sem kap-
nak, mert az igazság nekik emészthetetlen, ki-
kezdhetetlen, *kő*. Olyan, mint a látás-érzékének a
hang. A kielégítetlenség elégedetlensége szétomlik
az egész lelken és bizonyos keserű alapízt ad a
lelki dispositionnak. Innét van az, hogy a magány
kezdőknek kellemetlen, meghatározatlan hiány-
érzékektől kísért, még akkor is, ha az értelem mun-
kájának van üteme és eredménye. Úgy érzi magát
kezdetben az ember, mint a színes világból kisza-
kadt barlanglakó remete: az elhagyott értékek
képe még zordabbá teszi a választott barlanglakást.
Az érzékek tárgyainak az elképzelése csupa öröm-
ígéret, eléérésük reménysége nélkül. Amit pedig az
értelem nyújt, csak olyan igazság-ízeltető féle,
amelynek nincs meg az egész egyéniséget elöntő
kielégítés-velejárója. Valami parányi térfogatú
tápszer-labdacs féle az erősen éhező és szomjazó
embernek. Ez a nehézség a lelki béke útjának sötét
alagútja, amelyen elszántan át kell hatolnunk,
abban a *biztos* tudatban, hogy a barátságtalan sötét
útrész csak átmenet a virágos mezőkre. Ha az ér-
telmi munkát erős akarattal tovább folytatjuk, a
kezdet kedvetlenségein túltesszük magunkat, lassan

elhalványodnak a kifelé csalogató képek, az érzékek tehetségükhöz képest az értelmi munka segédmunkáisaivá, vagy legalább is nem zavaró szemlélőivé válnak, bizonyos értelemben átszellemülnek, mintahogy fordítva az érzékiekbe merülő ember értelme elanyagiasodik. így az értelmi termelés zavartalanabbá válik és a megszerzett igazság békehatása nagyobb lévén, az értelemből az egész képesség komplexumra *kiárad*. Ilyen módon lesz az értelem kielégülése az *egész* ember békéje, amint éhsége az *egész* ember nyugtalanságainak az okozója.

A megismerő képességek működésének ezt a hatását majdnem minden ember tapasztalta, aki „érdekes“ könyvet (*neki* érdekes) olvasott; olvasás közben elfeledkezünk testi szükségünkről és mindent, ami elménk irányított gondol at-fűzését, vagy érzés-lánc fejlődését zavarja, kellemetlennek találunk, íme az önlegyőzésnek másik fontos feladata: *megtartani* a magányt, megerőltetni az értelmet, minden unottság ellenére is eredményt kierőszoakolni belőle.

20. Minthogy az értelem természeténél fogva lényeg- és mélyebben fekvő ok-keresésre tör, azért igazi kielégítést is ezek megismeréséből nyer. Békéje tehát a lényeg- és mélyebb ok-megismerésnek a függvénye. Ez *a priori* is kimutatható. Az Isten nagy világának a rendje, szépsége, főként a létezés és történések csodálatos törvényszerűségében nyilvánul meg. Ennek egy része kiütközik a felü-

leten is, de nagyobb részének felfedezése, átélés-szerű megismerése, bűvárkodást, mélyrehatolást kíván. Az Isten a művész, a világ a remeke, az embert elismerő nézőközönségnek, de nem akár-milyennek, hanem *műértőnek*, alkotta. Tőle várja, követeli, a mű szépségének, a művész végtelen nagyságának az elismerését. Nem olyan felületes, hirtelen lelkendezésből fakadó, tapsot, amely a következő pillanatban sértő ki fütyülésnek ad helyt, hanem egy életen keresztül tartó, *megélt*, dicsőítést. Ez csak úgy lehetséges, ha a műrecek csodálatos tökéletessége, amely tartós, mint maga a világegyetem, bevilágít a lélekbe. Vájjon el tudta volna-e ezt érni az Úr Isten jobban, mint az által, hogy az értelem *épen ezek után* a megismerések után vágyódik, csak ezek elégítik ki, csak ezek hoznak az embernek igazi békét? íme itt fonódik ismét bele az Isten csodálatos tervébe az ember béke-vágya és annak teljeseése. Nagy erők egymásrautaltsága azok összefonódását, vagy egységét hozzák létre, ami viszont nagyszerű eredmények biztos ígérete. Az Isten dicsőítő elismerést, az ember békét akar, a kettős szándék eredménye a csodás világegyetem az emberrel együtt és az emberi képességek, főként az értelem és akarat működése. Megvalósulása az értelem elmélyedése, amelynek Isten felé fordított oldala hódoló elismerés, befelé néző része pedig a keresett béke.

21. Hogy az értelem csak mély, többé-kevésbbé elvont, megismerésekkel elégíthető ki, a *tapasztalat*

is mutatja. Egyrésztől ugyanis az elvont fogalmak világa mély, de csendes, mint a sima tenger és mint ez utóbbi beleönti a lélekbe a kezdő nyugalmat. Másrésztől pedig a lényeg az emberi értelem számára csak elvont alakban tudja megmutatni magát és ezzel azt az előnyt is nyújtja, hogy megszámlálhatatlan sok egyed lényege egy-egy fogalomképben elfér. A konkrétumokban — felületen — mozgó gondolkodás lassan unalmassá válik, mint a növekvő gyermeknek a cseppfolyós táplálkozás. Az értelem szilárd tápláléka az elvontak világa. Ebbe a világba való leszállás kezdetben olyan, mint a langyos, virágillatos levegőből zord környezetű hideg tóba *vetni* magát. Íme itt az önlegyőzésnek harmadik fontos szerepe: *elszakítani* minket a kedves, megszokott, *konkrét világtól*, amelyben az értelem működése inkább kellemes játék, mint megerőltető munka és belevájni magunkat a mély megismeréseket tartogató és kívülről igen kedélytelennek látszó *abstractumokba*. Nehéz feladat, de aránylag nem nehezebb, mint a betűk írását kezdő kisgyereknek majd az egész táblát követelő tojásvonalból áttérni a szűk vonalak közé szorított betűkre. És ha nehezebb volna, közismert tapasztalat: minél magasabb a hegycsúcs, annál fárasztóbb a feljutás. Az élet azúrba merülő csúcsa, minden tevékenységének egy egész élet küzdelmeit megérő ember kereste végcélja: a lelki béke. Miért fukarkodnánk éppen itt a fáradsággal?

22. Említettük, hogy az értelem igazi megnyugvásához az Istenig, mint végtelenig, való előhatolás szükséges és ezt meg is okoltuk. Ez már külön fáradságot nem igényel, mert a mélyebb megismerések mintegy Istenhez felvezető létrák, amelyek tejetén az Isten érintése kínálkozik. Így van ez, akár a porszem mélységébe szállunk le, akár az égitesetek hatalmas világát fúrja keresztül szemünk és eszünk, akár a matematika vagy filozófia egészen elvont tétel-komplexumát járja értelmünk. Mindenütt, főként az érzékelhetetlen mélységekben, a metafizikai tételekben is, jelen van az Isten. A kis, vagy a nagy világon keresztül, az Isten meglátása olyan erő-forrás-érintés féle, amelyből az érintőbe élet-iramban árad. Ezek a világra vonatkozó mély gondolatsorokat befejező Isten-ismeretek nem tesznek még senkit jámborkodó bigottá, hanem egyszerűen *obiectiven, tudományosan*, gondolkozóvá, aki azt látja meg a dolgok mélyén, aki valóban ott van, a Teremtőt. Minden lény mélyén ugyanis kisebb-nagyobb ablak van, amelyen keresztül az *éles szem meglátja az Istent*. Az Isten érintése az ész igazságainak a végén olyan, mint valami zenei disharmonikus tételnek a végső feloldása: harmonikus kicsendülés, amelyet az értelem ép úgy vár, mint a zeneélvező a harmónia akkordjait. Az önlegyőzésnek itt csak az a szerep jut, hogy ne engedje a munkát addig abba hagyni, amíg a gondolatsor végén fel nem tűnik az Isten. *Ez a mélység-mérő; próbálja a munka komolyságának és igazságának.*

23. Az értelem kielégítése mellett, mint fontos béketermelő tényezővel, az akarattal kell még foglalkoznunk. Vágyainak tárgyköre, nagysága, az értelmével megegyezik. Ennek a fentebb ismertetett módon való nevelése neki is hasznára válik. Minthogy vágyait kielégíteni csak a minden lehetséges jót magában foglaló Végtelen tudja, az önlegyőzésnek el kell érnie azt, hogy olyan javakba való *elmerülést megakadályozzon*, amelyek a mulandóság féreg-járásának, a tökéletlenség hiányainak, a nyomát viselik magukon. Ezeket a hiányokat feltüntető pontos fotografiát a jól irányított értelem készíti, keretet a tapasztalás adja meg hozzá.

Az értelemnek szükséges magány az akaratnak is jó. Így lehetséges csak az, hogy a javak nagy, vásár szerű, kirakatában a *békeértéket felismerő és lesz a vezető*, hogy ne a közvetlen élvezetet kínáló reklám, hanem a szolid, a Végtelennel közelebbi rokon, béke-árút kívánja és ragadja meg. Ehhez előgyakorlatokra van szükség.

24. Amint már kifejtettük (1. a III. f.) az akarat olyan képesség, amely mintha polipszerű tapogatókkal kutatná a javakat és azokkal odatapasztaná a lelket a vágyak tárgyaihoz. Minthogy pedig az akarat is a végtelenre szabott, csak azzal kitölthető, potentia, a végtelen mértékével mérve minél kisebb, minél *többféle*, tárgyhoz ragaszkodik akaratunk, annál *kisebb* a végtelen-keresésnek a lehetősége is így a békét hozó kielégülés is lehetet-

len. Úgy jár a sokfelé lekötött akarat, mint a palotába hivatalos, oda is vágyó, ember, akit ócska kis kunyhóba zárnak és le is kötöznek, vagy pedig az az éhes ember, akinek a gyomra szalmával van megtömve és ezért igazán tápláló anyagot nem tud felvenni. Az első végezni való tehát az lesz, hogy az akarat eltépi az érzéki javakhoz láncoló kötelékeket. Ezek a kötelékek olyan ember végtag-félék, élő nyúlványok; elszakításuk fáj. Nem baj, a sajtó, a *szükséges* és sikeres operáció-okozta szenvedés, az akarat béke útját akadályozó, alkalmatlan kinövések eltávolításának a következménye.

Az akaratnak az érzéki javakhoz tapadó nyúlványai valami *fölösleges*, sokszor egyenesen *szirup szopogató szervek*, amelyeken keresztül a lélek illatos és ízes, de kielégítést nem adó semmiségekkel telik meg, amelyek az igazi értékek megkívánását és lélekbe-hatolását akadályozzák. Majd minden embert ezer-meg-ezer ilyen szál fűz a külvilág apró csecse-becséihez, csalóka kis bugyborékoló örömforrásaihoz. Szépen sorjában meg kell kezdeni, az embert a látszat-értékekhez kapcsoló, indák eltépését. Szakítsunk el minden nap egypárat. Az egyik szál ételhez, a másik személyhez, a harmadik egy képhez, könyvhöz vagy esetleg a test kis kényelméhez, köt le zsarnoki erővel és megakadályozza a Végtelen légkörébe való emelkedést. És mert ez a lélek otthonos szférája, életét és fejlődését biztosító talaja, a fájdalmas elszakadástól fázó lélek elsatnyul, úgy jár, mint a napsugarat

követelő klorofilos növény a pincében: vegetálva haldoklik.

25. A nem megfelelő, az akarat lefoglalására méltatlan, tárgyaktól annyira kell elszakadnunk, hogy csak a lét- és faj-fenntartásra szükséges mértékben, szenvedély nélküli megkívánással, akarjuk azokat. Minél kevésbé anyagi valamely tárgy, minél függetlenebb az elérése a külső körülmények kombinációjától, annál alkalmasabb, hogy a végtelenből kóstolót adjon és feléje szívja akaratunkat. Kikapcsoljuk azokat a nem anyagi javakat, amelyek megkívánása és elérése a végtelen elnyerését *akadályozzák*, mert az ezek után való törekvés a lelki-béke útjával ellentétes irányba terel bennünket, hisz a végleges béke csak a Végtelen elnyerésével valósul meg. (1. fent V. J.)

26. A végtelennel nem ellentétes javak közt megemlítjük példaképen, mivel valamennyivel nem foglalkozhatunk, az *erényeket*. Az erény a lélek Isten-muzsikájának az állandó akkordja, az Isten-képmás gyémánt mozaik-darabja, az Isten-gyermekség autentikus pecsétje, a legjobb élet-energiák állandó maximális feszültsége, a jellem-rügyfakadások erős gyökere, az átlag emberi fölé emelő lendület, az emberiség léleknagyjai — közlépésre jogosítvány. Megszerzése nehéz, mint az égboltozat homályába vesző hegycsúcs megmászása ködös, síkos, sziklás hómezőkön keresztül, megtartása, mint a kincse rablók közt. Az értéke is arányos.

Ha tied egy város minden házával, aranyával, virágjával, *gazdag* vagy, de nem vagy *több*, mint a koldus, de ha erényed van és koldus vagy, több *ember* vagy, mint ha az egész világ a tied volna, mert amid van, az *lélek-plus*, az ember-virág, az a mindennél szebb jellemes cselekvéseknek a kiapadhatatlan forrása. Olyan az anyagi javakkal szemben, mint egy darab gyémánt toronymagas halom gazzal összehasonlítva. Ha vigyázol rá, az *egész örökkévalóságon* keresztül a *tied*, senki el nem veheti, senki el nem pusztíthatja.

Megszerzéséhez türelem, vagy onlegyőzés kell. Olyan munka ez, mint fillérenként vagyont összerakni. *Erőt az ad hozzá, hogy szemünk előtt áll a végcél* a maga pompájában — pld. a bátorság, amely olyan nyugodtságot ad minden nehézségben, veszélyben, mintha a veszélyt nem is látnók — és, ha az eléréséhez vezető *egyes sikerült cselekvéseket kiélvezzük*. A kiélvezést úgy értjük, hogy a cselekvés után minden nehézséget elvonultatunk elménk előtt, az erényes elhatározást megelőző benső vívódással együtt, — egész részletesen — majd pedig engedjük az élmények koronáját, a befejező szép elhatározást és cselekvést is felvillanni. Egész valónkon *öröm* fog végig hullámozni és ez az *öröm* lesz a nagyszerű *csalogató*, hogy tettünket adott körülmények közt megismételjük. Minden cselekvésből visszamarad egy parány és a lélek mélye hűséges gyűjtője és megőrzője az apró kinceseknek, így keletkezik és női az erény.

Az erények már a Végtelentől érintett, átítatott értékek. Kis akkumulátorok, amelyek a lelket magasba emelik, Isten-vonzó mágnesek, kapunyitások a Végtelen befogadására. Az erényekkel megtűzdelte akaratú lélek Isten-érintésre vágyik, az Isten pedig keresi az Őt vágyón-váró lelket. És jönnek a Végtelen bírásának pillanatai, a lélek fenséges tenger-csendje, a hosszú időn keresztül kamatozó béke-tőke. Tudnuk kell ugyanis azt, hogy akkor elégül ki a Végtelent leső akarat egészen, ha az akár csak egy pillanatra is leszáll és megérinti azt. Aki tehát békét akar, annak lelke emelkedjék ki a színek és hangok világából, foglaljon le otthont az érzékfeletti honában és minden tapogatója az Istent keresse.

27. összegezzük röviden az önlegyőzés szerepét a lelki-béke megszerzésében. Elsősorban is a magukat függetleníteni törekvő *érzéki* megismerő és vágyó képességeket kell annyira *visszaszorítanunk*, hogy csak a létfenntartásra szükséges javakra vágyjanak és csak azokat szerezhessék meg. *Freie Bahn dem, Tüchtigen!* Ez a lélek megszabadítása a folyton zavarokat okozó kalandor-uralomtól. Azután az értelmet és az akaratot kell elszakítanunk azoktól a javaktól, amelyekkel való foglalkozásuk lealacsonyodást és gyógyíthatatlan étvágytalansággal fenyegető éhségüket jelentené. Végül rendszeres munkával természetüknek megfelelő szférába kell őket felemelnünk, hogy a csak Végtelennel kielégíthető éhségüket a Végtelen-ízű táp-

lálékkal eltüntessük és így a békét megszerez-
zük.

Az önmegtagadás tehát nem öncél. Nem is askéta-arc-ráncok kirajzolására törekszik, hanem káros erőket lefogó, a hasznosakat fejlesztő, lélek-munka, amely a béke napsugarait villantja bele a mindig békét kereső lélekbe.

VII.

Munka és béke.

1. A munka béke-hatása a priori. — 2. A munkát-nem-végzők és a kimerítő munka viszonya a békéhez. — 3. A békét adó munka feltételei: alaposság, odaadás, munka-lelkület. — 4. Következménye az öröm, hármasként: arányos megerőltetés, élénk ütemű tevékenység, sikeres alkotás. — 5. Az öröm béke-hatása. — 6. A munka negative disponál a szorosán vett béke tevékenységre. — 7. Positive is előkészít: figyelem-concentraciót és erőteljes lendületet ad az értelemnek. — 8. A munka kettős arculata.

1. Az eddigi fejtegetések, főként az utolsó fej., látszólag azt tételezik föl, hogy a békét kereső rendelkezik *egész* idejével, azaz, hogy *ráér* bizonyos szellemi tornára, az értelem és akarat iskolázására. Mit tegyen azonban az, akinek egész napja *másoktól* előírt, pontosan körvonalazott, sokszor *gépies munkában* telik el, amely talán annyira fárasztó, hogy elvégzése után csak a teljes szellemi-és testi-pihenés után vágyódik P

Hogyan oldja meg az *ilyen* munkába kényszerített ember nyugtalanító lelki problémáit, hogyan elégítse ki az értelemnek és akaratnak természetes éhségét, ha sem kellő energia-fölöslege, sem ideje

nincs a békeszerzés munkájára? Vájjon a lelki béke elérése ép úgy lehetetlen a létfenntartásukért hivatásszerűen dolgozók számára, mint a gyógyulás olyan szegénysorsú betegeknek, akiknek nincs pénzük a drága orvosságra, szanatóriumra, vagy arra, hogy a tenger mellé menjenek üdülni — viszont a betegség csak az említett eszközök valamelyikével gyógyítható ?

Abban az esetben is, ha így volna, a kifejtett béke-szerzési mód nem mondható hatástalannak, amint a drága orvosság sem, amely *csak* azért nem szünteti meg a betegséget, mivel egyesek számára — szegénység miatt — hozzáférhetetlen. Azt lehetne legfeljebb mondani, hogy egyik esetben az egészséget, a másikban a békét, csak az anyagiakban, vagy időben és fölös, le nem foglalt, szellemi energiában gazdagok, remélhetnék. Olyan gazdagoknak való kúra lenne mindakettő. Az most már a kérdés, hogy vájjon az emberiség nagy többsége — mert a nagy többség külső tényezők által meghatározott munkát végez — *más úton juthat* csak el a lelki békéhez, vagy, ha az értelem és akarat vázolt módon való kielégítése *múlhatatlanul* szükséges, *kénytelen* lenne lemondani a béke reményességéről is? Nem valószínű!

2. Egyrésztől ugyanis biztos az, hogy az emberiség ezerféle szükségletének a kielégítése nagy többségének a munkáját követeli úgy, hogy éneikül a tevékenység nélkül az emberies-emberi, nagy társadalmak keretében (állam) átélt élet lehetet-

len volna. Tehát a munkának *szociális* szükségessége van. Másrészt pedig az egyén szempontjából is szükséges, vagy legalább is hasznos, a munka, mert ez óvja meg a renyheségtől, hoz rendet a könnyen szétfolyásra hajló életébe. Azt viszont bebizonyítottuk, hogy az értelein és az akarat a természetes béke termelő képességek, amelyek kielégítése békét, éheztetése pedig alig leplezhető diszharmóniát hoznak a lélekbe. Már most *lehetetlennek* tartjuk azt, hogy az Úr Isten egyfelől a *munka szükségességének* jegyében alkotta meg az emberi természetet, másfelől pedig olyan értelemmel és akarattal, hogy kielégítésük nélkül nincs lelki béke, — minden emberi törekvésnek nyílt, vagy lappangó célja — viszont azonban a munka ennek a célnak az elérését gátolja. Tán nem akarta az embert munkára fogó Isten megadni neki a békét is? A véglegeset valószínűleg nem, de semmiestre sem a munka, mint akadály, hanem a földi lét sajátossága és próbaszerű rendeltetése miatt. Ha tehát a békéhez az értelem és akarat kielégítése szükséges, amelyet viszont az elkerülhetetlen munka akadályozni látszik, minden biznnyal azzal a *harmadik sajátossággal* is ellátta a bölcs Alkotó az emberi természetet, hogy *munkájának létfenntartó és szociális értéke mellett még lelki-béke velejárója is van*, úgy, hogy amennyi energiát elfoglal az értelem és akarat béke-tevékenységétől, *helyes irányítással*, indirecte, a *neki megfelelő békét* termeli ki a lélekben.

Azt mondjuk: helyes irányítással! Ha ugyanis a munkának kenyérszerző és szociális értéke is megkíván egy bizonyos minőséget, várhatunk-e olyan *értékes* mellék-terméket, mint a béke, megfelelő irányítás nélkül? Van tehát a munkának a pénzben kifizethető ellenértékén kívül még békebére is, amelyet ugyan nem szerződés, de meghatározott pszichikai feltételek szabályoznak úgy, ahogy teljesítésük nélkül a bért nem kapjuk meg. [Ezeket a feltételeket akarjuk a következőkben változtatni, azaz *bemutatni azt, hogy milyen módon kell végeznünk kötelességszerű munkánkat, hogy az ne csak a létfenntartásra szükséges kenyeret, hanem a benne eltöltött idővel és elhasznált energiával arányos béke-porciót szerezzék meg nekünk.* Mielőtt azonban ezeket a feltételeket ismertetnők, két megjegyzést kell előrebocsátanunk.

3. Az első azokra vonatkozik, akik az *élet gondjaitól mentesek* és semmiféle kötelességszerű munkát nem végeznek. A tapasztalat azt mutatja, hogy ezek a lelki-békében a legszegényebbek, igazi *szegén z/-gazdagok* ! Olyanformán vannak, mint a nyílt tengeren cél nélkül cirkáló, üres, tehát tehermentes, luxus-hajók. A viharok könnyen dobálják és sokkal kisebb és gyengébb hullám felborítja őket, mint a mérsékeltén megrakott, vagy valamilyen öbölben lehorgonyzott, kevésbé tökéletes, hajót. A jelenség magyarázata igen egyszerű. Ám bár az élet szerencsés élvezőinek idejét és energiáját semmi sem köti le és így a szükséghez mér-

ten, kedvük szerint, egészen a lelki-béke megszerzésének élhetnének, a jólét játékká, felületessé teszi igen soknak az életét, úgy, hogy minden megéröltetést, élet-rendszert, kerülnek. így a felületesség második természeté, a könnyű élvezeteket kereső szeszély uralkodóvá válik. Csoda-e, ha az ilyen *szerecsétlen* szerencsés fázik attól a megéröltetéstől is, amely az értelem és akarat természetes kielégítéséhez, ezt megelőzőleg az örömet adó érzéki javaktól való elszakadáshoz, az emberien arányos élethez, egyszóval: a lelki-békéhez, szükséges? Ha még meggondoljuk azt, hogy az érzéki javak és örömök elégtelenségét csak hosszabb idő után fedezi fel az, akinek ezek *nagy* választékban állnak rendelkezésre, könnyen belátjuk, hogy a velük való törődés és töltekezés alatt az értelem és akarat elhanyagolt éhsége *étvágytalansággá* válik, a képességek pedig elsatnyulnak, betegesen munkakerülők lesznek. Ilyen képességekkel pedig sokkal nehezebb valamit is kezdeni, mint a mérsékeltén kifáradtakkal. Ezért a lelki-béke szempontjából is áll — ahogy kifejtettük: Szegény gazdagok, elkényeztetettek, melegházi emberpalánták!

4. Másik megjegyzésünk a munka mértékére vonatkozik. Lehetséges olyan elfoglaltság is, amely valóban *kiszív minden energiát* az emberből, amely létromboló és ezért természetellenes. Megengedjük, hogy *ebben az esetben* nem lehet az értelem és akarat *természetes* kielégítésével békét nyerni, mert

ehhez szellemi feszültség, amelyhez viszont egy bizonyos munkaképességű energia szükséges. Ezeket a szegényeket következő fejtegetésünk folyamán külön nem vesszük tekintetbe és pedig azért, mert a lelki-béke a nagyon is *természetes*, *arányos* életnek a következménye. Az ő életük pedig természetellenes. A vak számára a legszebb színek is hozzáférhetetlenek, élvezhetetlenek. A szinte állati robotra kényszerített szegény emberek is szellemileg szinte vakokká, hályogos szemüekké válnak. Azért mondjuk, hogy életük természetellenes, azaz romboló és így a *természetes* élet javait, előnyeit pld. a békét alig nyerik el. Ebből az életmódból igyekezzenek szabadulni, ha békét akarnak. Ha ezt nem tehetik, próbálják munkájukat a béke-irányba beállítani — amint azt alább bemutatjuk — és így, ha nem is lesznek képesek napi robotjuk után külön béke-tevékenységet kifejtteni, valami békefélét ők is kapnak, ha mást nem, hát legalább keserűség nélküli resignatiót.

Lássuk már most azokat a feltételeket, amelyek mellett a mérsékelt megerőltetéssel járó munka a lelki-békét előmozdítja, Megjegyezzük még azt, hogy itt elsősorban *szellemi* munkát értünk, jóllehet a tárgyalandó feltételek teljessége mellett a testi munka is nyújt béke-értékeket.

5. Az első feltétel: *tedd, amit teszel*, egészen, minden erődnek latbavetésével, olyan tökéletesen, hogy *te* már *jobban* azt végezni nem tudod. Ha pld. írnod vagy, legyen az írásod olyan pontos,

szép, olvasható, hogy teljesítményed egy hajszállal se maradjon az elmédben kialakított *tökéletes minta mögött*. Ha tanítasz, magyarázz olyan szabatosan, a leggyengébb tanuló számára is érthetően, a rendelkezésre álló és előirányzott időt egy pillanattal sem túllépve, mintha minden előadásod a legmagasabb tanügyi hatóságok előtt tartott minta-előadás lenne, amelytől “megválasztatásod, kenyered függ.

Minden munkateljesítmény egy többé-kevésbbé komplikált összetételű egész, sok, különböző fontosságú, rangú, résszel. Mindegyik résznek van ideáltípusa, amelynek a tökéletességét még a legjobb teljesítmény is alig éri el. így pld. egy iskolai magyarázatban megkülönböztethetjük a logikus rendet, a rövideiséget, mélységet, érthetőséget, élénkséget, érdekességet, a stílus jóságának és szépségének alkatrészeit, a helyes külső előadás követelményeit. Mindeme pontokban, egyenként bár egy egységes egészbe olvadnak össze, különböző tökéletességek lehetségesek, tekintet nélkül a velük kapcsolatos részek minőségére. így, ha a teljesítményeket minden vonatkozásukban szételemiezzük, még az egyszerűnek látszó munka is a tökéletesedés! lehetőségek olyan láncolatát nyújtja, hogy végzése egy életen keresztül tartogat a számunkra jótékonyan izgató, megoldandó feladatokat. Kivételt képez a tökéletes mechanizmusú gépek melletti, mindig egyforma mozdulat, amely az embert egyszerű mechanizmussá degradálja, míg a gép az

elő szövevényes szerkezetét és munkáját utánozza.³³ Az ilyen munka öröm-rabló, béke-romboló, végzői, a gyárimunkások talán épen a belőle folyó belső békétlenség miatt kaphatók a külső béke megzavarására, a forradalomra.³⁴ Az ilyen, a tökéletesítési lehetőség minimumát is alig nyújtó, tevékenység annyira elaltatja a legtöbb esetben a magasabb képességeket, hogy ezek normális működése is szinte szünetel és az emberi életet tompa vegetálássá teszi. Ilyen munka mellett a lelki-béke megszerzése a rendesnél nagyobb erőfeszítést igényel, amint a romok helyére is nehezebb házat építeni, mint szűz-talajon; előbb a romokat kell eltakarítani.

6. Hogy az összetettebb, emberibb munka mindig tökéletesebb lehessen, szükséges a tevékenység *tökéletes mintájának a megismerése*, rákészülés a

³³ A. O. *Gleichen-Russwurm-nak* valamelyik világkiállításán feltűnt egy gép, amelyet egy sötét tekintetű munkás kezelt. Erről a komplikált szerkezetű és összetett munkát végző gépről és kezelőjéről írja: „Lebendig schien die Maschine, dagegen wie tot, wie versteinert in seiner mechanischen Tätigkeit der ihr untertänige Mensch.“ A. v. Gleichen- Russwurm: *Sieg der Freude. Eine Ästhetik des praktischen Lebens.* (Stuttgart 1909) 383. o. Idézve Paul W. v. Keppler: *Mehr Freude* (91—99 ezer, Herder, Freiburg, 1916) 42, 43. o.

³⁴ Valahogyan úgy, mint ahogy *Nietzsche* mondja a lelkiismeret furdalásáról: „Glaubt mir, meine Freunde: Gewissensbisse erziehn zum Beissen.“ — Fr. Nietzsche: „Also sprach Zarathustra.“ IL T. („Von den Mitleidigen“ f.-ben.)

munkára. Ez történhetik elgondolás vagy tapasztalás útján. Úgy kell tennünk, mint a festőművész, aki képessége számára alkalmas művészi tárgyat, modellt keres. Ha megtalálta azt a tárgyat, amely szépségével ízlését kielégíti, akkor megszereti azt és vágyakozik annak mását legalább kép alakjában megteremteni, azaz a neki tetsző szépet növelni. Minden munka ilyenféle alkotás lehet, ha a modell tökéletes. A részletes, tökéleteset kereső elgondolás azért is szükséges, hogy a nap legértékesebb része — a munkaidő — ne nélkülözze a lélek *eleven, érdeklődő* bekapcsolását. Ha ugyanis a lélekben jelen van, vagy inkább: *él és vibrál* a tevékenység minta-képe és várja pillanatról-pillanatra fokozatos megvalósulását, akkor a munka már nem a beállított emberi mechanizmus alig észrevett, félig tudatos működése, hanem a lélek-vetület kiáramlása, a külső és belső tevékenység harmonikus összecsendülése. Az ilyen munka sohasem lesz unalmassá!

7. A harmadik fontos követelmény a *teljes odaadás*. Félre kell tennünk minden következmény-számítgatást. Ha valaki csak úgy igyekszik végezni munkáját, hogy megüsse a munkaadó minimális mértékét, megkapja érte a kialkudott bért és szinte vigyáz arra, hogy teljesítménye jobb ne legyen, akkor ez a munka *rabszolgája*, aki csak azért nem a korbácsütéstől való félelmében cselekszik, mert ma már az nem szokás. Föl kell olvadnunk a munkában és akkor a munka urai vagyunk.

Úgy dolgozzunk, annyi kedvet, önmegfeledkezést, a gyáva számíthatás megtagadását vigyük bele munkánkba, mint a legjobban kedvelt és várt szórakozásunkba. Hogy is mondjuk? Legyen a munka a kötelező idő alatt az életünk, minden használható erőnk maradék nélküli kielélese, napunknak a tevékenység-kincse. Vessük magunkat rá, mint a kiehézett oroszlán a várt zsákmányra!

8. Végül — és ez az előbbi követelménynek is mintegy feltétele — szorítsunk ki a lelkünkől minden, szükséges munkánkkal *ellentétes, vágyat*. Ha ugyanis a ki nem elégített vágy *sóvárgásáóal* lépünk be munkahelyünkbe, minden tárgy és tevékenység, amely sóvárgásunk kielégítését megakadályozza, vele nem azonos, ellenszenves, gyűlöletes lesz előttünk, minden munkánk vontatottan, kedvetlenül, fél figyelemmel — és ezért rosszul megy. *Keserőség fog el bennünket amiatt, hogy dolgoznunk kell*. Ez a keserőség óráról-órára tán nyugodtabb, de nagyobb lesz, beleeszi magát egyéniségünkbe, a lelkünk kapuját elfoglalja úgy, hogy a megülledett keserőséggel teli lélek minden örömébe pár keserőség-csepp vegyül. Nem kár így aláfesteni minden lélek hangulatot? A józan ész azt diktálja, hogy olyan érzést, amely semmire sem jó, hanem csak árt, ki kell lökni a lélekből, vagy nem szabad oda beengedni. A munkával ellentétes vágy, amely a *munka idejére* vonatkozik, ilyenféle, tehát kilakoltatni! *Mindent*, ami munkánk legjobb elvégzését gátolja, hagyjuk munka-

helyünk küszöbén kívül. Oda csak a jó kedvvel befűtött, munkára éhes munkaerőnek legyen jussa belépni !

9. Miután a helyes munka főbb követelményeit ismertettük, be kell mutatnunk a békével való benső kapcsolódását, azaz: a munka béke-termelésének a menetét.

A fõnt vázolt módon végzett munkának első hatása az *öröm*,. *Lehmann* theóriája szerint³⁵ az elemi kellemes érzés („elementares Lustgefühl“) akkor jön létre valamely szerv működése nyomán, ha az elhasznált sejtanyag (dissimilatio) nem nagyobb, mint az egyidejűleg adott pótlás (assimilatio), azaz: ha a szervezet épségét a működés nem támadja meg. Ezt a theóriát átvihetjük az értelem terére is. Ha t. i. az ész működése *élénk* és az agyat nem túlságosan megerõltetõ, akkor a tevékenység kísérõjelensége öröm, kellemes érzés lesz.

10. Az öröm keletkezés másik indokolása pedig az, hogy minden élvezet valamely képességünk *megfelelõ* tárgy körüli, a fent említett arányt betartó tevékenységének a következménye. *Nem* a szép kép, hanem figyelmes *meglátása*, nem a finom eledel, hanem elsõsorban annak *evése*, tehát szerveink tárgyaknak megfelelõ működése okoz élvezetet. Ez az élvezet a testhez kötött képességeknél

³⁵ L. Josef Fröbes: Lehrbuch der exper. Psychologie, T. B. 196. o. (Freiburg, Herder, 1917.)

is sokszor igen nagy, pedig tárgyuk és működési körük, valamint tevékenységük erősen korlátolt. Így tehát az élvezet *közvetlen okozója* valamely képességünk meghatározott tulajdonságú *működése* úgy, hogy a külső tárgy csak annyiban fontos, amennyiben, rendes körülmények közt az élvezetet kiváltó cselekvést csak bizonyos meghatározott tárgyak tudják megindítani. De pld. ha az ízlőszervekben nem cukor, hanem — tegyük fel — villamosáram tudna édes-ízlést előidézni, ép olyan élvezet-öröm követné *ezt* az ízlést, mint a valóban édes tárgy által kiváltottat. Ugyanez áll minden érzékszervünkről. Hasonlóképen van ez az értelem és akaratnál is. Bármely tárgy tudja intenzív, lendületes, gyorsütemű, működésüket megindítani, a tárgy minőségére való tekintet nélkül, a tevékenység élvezet-örömet hoz. Míg azonban az érzékszervek korlátoltságuk miatt (specifikus energia) rendszerint csak meghatározott tárgyak impressiójára reagálnak élvezetet hozó cselekvéssel, addig az értelem és akarat köre *végtelen* lévén, szinte minden megindíthatja és fenntarthatja eféle működésüket. És ha pld. a szűk körre szorított, alsó- és felső érzetküszöb határai közé zárt, a *Lehman*-theória törvényszerűségének alávetett látás-érzet nagy élvezetet tud kiváltani, mennyivel inkább várhatjuk ezt azoktól a képességektől, amelyek világfölényesek, korlátlan extensitás és intenzitásúak? Az érzékszervek és az értelem s akarat úgy viszonylanak egymáshoz, mint az egyhú-

ros hegedű és a megszámlálhatatlan húrral és billentyűvel ellátott zongora. Az előbbi muzsikája, akár a legjobb virtuóz játszik is rajta, egyszerű, egyhangú marad, míg az utóbbin az akkordok és variációjuk ezrei csendülhetnek fel. Ilyen arányú az okozott élvezet is. Természetesen megmarad az a korlátozás, hogy az igazi *kielégülést* csak az árnyos, a Végtelen, vagy vele rokon tárgyak okozzák. Itt — egyelőre — csak az élvezetről van szó. Mivel jelen fejezetünkben — amint bevezetésünkben már megjegyeztük — főként a szellemi munkáról tárgyalunk és alig tudunk elgondolni olyan kötelességszerű szellemi munkát, amely a fentebb vázolt helyes munkafeltételek felvevésére ne volna alkalmas, ne lehetne szellemi feszültséggel végezni, azért öröm-theóriánk majdnem minden szellemi munkáról áll. Tekintse tehát minden szellemi-munkás munkája jósága fokmérőjének a belőle kitermelt nemes élvezetet, örömet.

11. A *harmadik* öröm-forrás a jólvégzett munkában az, hogy minden tevékenysége, a művésziéhez hasonló *alkotás*, öröme is az alkotás öröme lesz. *Michelangelo* szobrai, képei, a Szent Péter templom kupolája, előbb lelkében élt, mint kép: ezt a képet másolta márványba, falakra stb. Mikor a márványtömb már hasonlított a benső képhez, készen volt a műremek, a sikernek örült a művész. Élete azért volt tragikus, mert sokkal több volt a lelkében kialakított szebbnél-szebb modell, mint amennyit el tudott készíteni. Ha benső ter-

melése nem lett volna olyan gazdag, a külső pedig rendszeresebb, lelke szépségeinek érzékelhető megvalósulásai annyi örömet vittek volna életébe, hogy minden kívülről előidézett szenvedését, kellemetlenségét elfelejtették volna.³⁶

Már most, ha a végzendő munkának az ideálja élénken él a lélekben és megvan a vágy és törekvés az ideált cselekvéssel megvalósítani, a munka minden perce a műremek kibontakozásának a feszült varasához hasonlít. Az erők megfeszítésével, odaadóan végzett munka sikerrel jár, tehát a *vágnak, várakozásnak a teljesedésével, ami megnyugvást, örömet vált ki*. Az öröm annál nagyobb, minél szebb volt a megvalósítandó, munkával mintázandó kép és minél jobban sikerült — a minta szerint — a cselekvés. A tetszés ugyanis a szépség, jóság nagyságával *arányos*, párhuzamos vele a kivetésnek, cselekvéssel való megalkotásnak a *vágya*, hozzáigazodik a várakozási feszültség megszűnésének, az alkotás büszkeségének az *öröme*. Ahhoz pedig, hogy a tevékenység a lélekben kirajzolt minta szerint sikerüljön, csak az kell, hogy *önfelelt* energiával fekdjünk bele a munkába, örömezésünk hasonlít annak a légvárat építőnek az öröméhez, aki — hirtelen — megálmodott várában

³⁶ L. Romain Rolland: Das Leben Michelangelos. (Rütien und Loening 1926., 81—85. o.) — Mesterien mutatja be R., az egész életrajzon keresztül Michelangelo belső és külső termelése közti aránytalanságot és a belőle származó lelki disharmoniát.

találja magát, amely már nem kedves phantasma, hanem valóság és az övé. Hogy mennyi örömmel jár a légvárnak, mint ilyennek, az eltervezése, mindnyájan ismerjük; hogy mekkora lehet megvalósulásáé, el tudjuk gondolni. Ha munka-min-tánk *ideálisan* szép és jó, azaz légvárszerű, de a megvalósíthatóság határain belül, elgondolása, lelkünkben való melengetése olyan légvári örömféle. Ha pedig azt kemény *fáradtsággal* valósítottuk meg és nem úgy hullott az ölünkbe, szemünk előtt elvonuló részleges, majd a részek egymáshoz növéséből egyszerre csak előtűnő, *végleges* megvalósulása okozta öröm nagyobb, mint ha a szoros értelemben vett légvárba — a sajátunkba — pottyannánk, valamilyen jó szellem ajándékából, fáradtság nélkül. Hogyne, hisz az előbbi a *mi* teremtményünk, büszkeségünk, fárasztó munkánk immanens, minden külső körülménytől független felmagasztalása. Ezt az Örömet minden szellemi munkás — kisebb-nagyobb mértékben — megszerzheti magának.

12. Mi már most a *viszony* az *öröm* és a *béke* közt? Az örömet vizsgálhatjuk a megvalósulás előtt, a megvalósulás alatt, valamint utána. Ha a várt öröm bekövetkezése valószínű, már várása is *megnyugtató*, mert a vágy teljesülését mintegy *anticipáljuk*, jövőendő élvezését élénken elképzelve, pillanatokra megfeledkezünk a realizálódás meg-nem-történtéről és így a vágyott jónak élénken elgondolt elérése, a tényleges elérés utáninál ugyan

kevésbé intenzív, rövidebb ideig tartó, de azért értékes lelki-béke porciót ajándékoz a léleknek. Ilyen módon élvezi tanév alatt a diák az alig várt vakációt, a jóbarát a bekövetkező baráti együttélést, a szónok nagy erőbefektetéssel elkészített elmondandó beszédének a sikerét. Az elképzelt öröm ugyanis, minthogy az öröm nagy jó, *erős* vágyat ébreszt, elérése vágy-kielégítés, azaz béke. Ha elgondolása színes, egész valónkat kitöltő, megfeledkezünk arról, hogy még nem nyertük el vágyunk tárgyát, sőt inkább gondolatvilágunk elértnek veszi azt és adagolja a neki megfelelő kielégülésnek a megnyugvását, a békét. Ez az állapot addig tart, amíg rá nem eszmélünk arra, hogy a vágyunk tárgya felé vezető útnak épen az elején állunk, nem pedig a végén. Ha azonban tudjuk azt, hogy eljutunk óhajtott célunkhoz, az anticipált béke belevibrál minden lépésünkbe és a tervszerűen haladó közeledés minden mozzanatánál növekszik.

így, ha elgondolt munka-ideálunk a jóság és szépség értékeinek a hordozója, ha elgondolása élénk és egész valónkba belegyökerező, hasonlóképpen nemcsak megvalósulásának erős vágyát ébreszti fel bennünk, hanem elérésének jövőbeli távolsága is pillanatokra eltűnik és mi anticipált öröm- és béke-állapotban kezdhetjük meg munkánkat. Az így meginduló munkának van lendülete, gyors az üteme, jókedv a váladéka, siker a befejezése.

13. Ha sikerült mintánk szerint a munka, a megvalósult műalkotás örömét élvezzük. A vágy-kielégülés, tehát a béke, a siker nagyságával arányos, ez pedig a befektetett és helyesen irányított energia mennyiségétől függ. Az öröm pillanataiban, különösen akkor, ha azt fáradságos munkánkkal szereztük meg, megszűnik minden külső és belső nyugtalanság, szinte az egész életfolyam megáll egy-gy pillanatra, a gondolatok is elpihennek, mintha az ember-complexum szétesne, hogy elfoglalja helyét a nagy csend, a béke. Olyan valami ez, mintha a halálosan szomjas, agyonfáradt szaharai vándor hirtelen bőséges vízhez jut. Olyan hullámverés-szünet a háborgó tengeren, pillanatnyi szélcsend a romboló orkánban, napsugár-kéve a félelmes fellegek közül. Minél nagyobb a munkabefektetés, objectív siker, annál több a békeamat.

14. Lassan-lassan széteszlik az intenzív öröm, de úgy, amint a szívből kifolyik a vér, hogy a test legtávolabbi részének is táplálékot vigyen. Így az öröm is, a legsajátosabb vágy teljesülés, mintegy comprimait állapotban van jelen a lélekben, azután kiágazik és a háttérből előtűnő, tudatossá vált tevékenységével jelentkező *én* minden íze megkapja a maga részecskéjét. Béke-öröm-kiömlés, áradás volt, amelyet mohón ivott be az emberi természet, így tehát az előkészített és jól végzett munka örömmel kezdődik, örömmel átítatott várással folytatódik, öröm-kisüléssel fejeződik be és béke útravalót ad.

Ilyen módon a nap nagy része örömmel kevert békeízű. Tapasztalati tény, hogy nagyobb vágy-teljesedés után a vágyak elpihennek, azaz: a béke tartós. Tőlünk függ, hogy munkánk *nagy* vágygal induljon meg és így nagy kielégülést, tartós békét hozzon, amelyet nem borítanak fel rögtön a munka után jelentkező kívánságok. És ha ez nap-nap után így megy, a napi kis békeértékek összegeződnek, a léleknek béke-súlya lesz, amelyet nem egykönnyen zavarnak meg holmi vágyhullámok. Az lesz tehát az igazán békés lelkű ember, aki nemcsak munkaadójának termel értéket, hanem önmagának is örömet és munkahelyéről békét visz haza.

Mellékesen megjegyezzük még azt, hogy vannak örömek, amelyek az igazi béke létrejöttét akadályozzák; a fentvázolt munka-öröm azonban nem ilyen. Az előbbieket ugyanis — rendszerint — a nem szükséges *érzéki* javak élvezetéből származó örömek, az utóbbi pedig, főként az akaratnak a kielégülése abban az *érzékfeletti* jóban, hogy alkotott, valami szépet, jót, ami a lelkében élt, megkét-szerezett, kifelé megvalósított.

15. Láttuk tehát, hogy a munka a befektetett energiával arányos aktuális békét szerez a léleknek. Ez a béke azonban még nem elég! Bizonyítottuk ugyanis azt, hogy az embert *egészen* kielégítő béke csak úgy jöhet létre, ha az éhes értelem és akarat megkapják a maguk táplálékát. Ezt a legtöbb munka *maga* nem adja meg, ez külön te-

vékenységet igényel, amelyhez sok szellemi energiára van szükség. Vájjon ezt a tevékenységet a hivatásszerű kötelező munka, a maga nagy *energiafogyasztásával nem akadályozza? Semmiképen sem*, bár nem tagadható, hogy kifáradt (de nem *kimerüli!*) képességekkel sokkal nehezebb pld. az értelem éhségét csillapító, *mély* gondolatokat“ termelni, mint pihent, semmi mással el nem foglalt erővel. Amennyi energiát ugyanis a munka ettől a tevékenységtől elvon és így ezt hátráltatja, *legalább* annyira meg is könnyíti azáltal, hogy a béke-tevékenységhez *nagyszerű dispositiót* hagy vissza.

16. Az egyik dispositió *negatív*, az akadályokat hátrítja el az útból.

Előbbi fejezetünkben bizonyítottuk azt, hogy a béke csak sokszoros önmegtagadással alátámasztott, bevezetett tevékenység árán szereshető meg. Láttuk azt, hogy az önlegyőzésre azért van szükség, hogy az érzéki javak ne szippantsák magukhoz érzéki megismerő- és vágyó-képességeinket, mert azok *természetüknél* fogva *nem alkalmasak* a lelki-béke megteremtésére, mivel több vágyat ébresztenek, mint amennyi kielégíthető, viszont, ha valamennyit igyekezünk kielégíteni, akkor az értelem és akarat alig jutna szóhoz, ezek békétlenkednek. Ezért minden tevékenység, amely az érzékek vágyainak feltörését megakadályozza, azokat mintegy a cselekvéstől *elszakítja*, az értelem és akarat számára nyit szabad, zavartalan, működési teret, tehát a békét szolgálja. Ez történik a

kötelességszerű munkában, ha azt a fentvázolt helyes módon végezzük. Ha ugyanis tevékenységünket nagy figyelem kíséri, ha egész valónk belemerül, akkor ez a cselekvés-tömb elfoglalja egész tudatunkat úgy, hogy abban semmi más számára nem marad hely.

A tudatnak teljes elfoglalása és annak említett következménye mindennapi tapasztalat. Nézzünk meg akár egy gyermeket, amint egész *figyelemmel* játszik, vagy olvas; minden más megszűnt a számára létezni, még éhségéről is megfeledkezik. Ha tehát a munka ilyen odaadó figyelemmel folyik, szinte az egész embert felszívja, a vágyak szünetelnek. Minél hosszabb a szünetelés, annál lassabban kezdenek jelentkezni; — ha t. i. *nem erőszakos* elfojtás, hanem a figyelemnek más irányú igénybe ve vese altatja el őket — a vágyó képességek mintegy *restek* lesznek. Ha pedig ez a spontán vágy-szünetelés napról-napra ismétlődik, akkor a sok zavart okozó vágy-képességek elsatnyulnak, tárgyaik jelentkezésekor nehezebben és gyengébben reagálnak, könnyen kezelhető ellenségei, vagy inkább nem egészen megbízható jóbarátai lesznek magasabb énünknek. Úgy járunk velük, mint az észrevétlenül kiéheztetett, félig hypnotizált banditákkal: elgyengülnek és könnyen megköthetőek, irányíthatók.

Íme tehát, a munka nagyszerű disponáló hatása a magasabb képességek működésére: a belső ellenség lefegyverzése, amit a hivatásszerű elfog-

laltság nélkül csak nagy energia-befektetéssel és talán *kevesebb* sikerrel, tudtunk volna elérni.

17. Az értelem és akarat felszabadításán kívül a munka *positive* is előkészíti a magasabb képességeket arra, hogy érzékfeletti tárgyakkal *könnyen* és *eredményesen* foglalkozva, a munkában eltöltött nap után lelki béke-gazdagon pihenjenek el.

Tudjuk azt, hogy minél inkább érzékfeletti, elvont tárgyról gondolkozunk, annál nagyobb *figyelem-concentrálásra* van szükségünk. Ehhez sok gyakorlat kell. A *legjobb gyakorlat az az órákon keresztül tartó feszült figyelem, amelyet az igazán jó munka igényel*. Ahogy az arányosan nehéz testi munkát végző ember megizmosodik és könnyen elsajátít nagyobb testi erőt követelő torna-mutatványokat is, úgy az állandóan figyelem-összpontosítással dolgozó szellemi munkás is alkalmassá teszi lelkét a nagy figyelmet feltételező, elvont gondolkozásra. Hogy ez mily nagy érték, mindazok tudják, akik az elvontak világában járnak és sokszor nehéz küzdelmükbe kerül felkelteni az érdeklődő figyelemnek azt a fokát, amely szükséges ahhoz, hogy az értelem érzékfeletti tárgyát megfogja, mintegy „beleharapjon“. Ezt csak úgy tudjuk elérni, ha gyakori és hosszan tartó figyelem-concentrálással hatalmunkba kerítjük lelkünknek ezt az igen fontos ténykedését és azt *irányíthatóvá* tesszük. A mondottak alapján látjuk, hogy mily nagy mértékben szolgálja ezt a célt a

komoly érdeklődéssel végzett munka, amely az értelmet és akaratot *kielégítő* tevékenység kulcsával ajándékoz meg bennünket.

18. Az értelem- és akaratban szunnyad vagy követelőzik az érzékfeletti igazság és jóság utáni vágy. A kielégülés mindkét képesség intenzív tevékenységét követeli. Azokon kívül, amiket a munka hasznáról eddig mondtunk, végül még azt is ki tudjuk mutatni, hogy, bár az energiából sokat elfogyaszt, mégis még az értelem és akarat működésének az *intenzitását* is előmozdítja.

Ismét hivatkozhatunk a tapasztalatra. A legtöbb intenzív szellemi munkát végző ember akkor a legötletesebb, amikor már jó pár órás szellemi tornát végzett. Ugyanezek minden erősebb gondolkozást igénylő könyvet *szívesebben* olvasnak, könnyebben megértenek, mint talán egyenlő tehetségű, de kevesebb szellemi foglalkozású ember.

A benső összefüggést nem nehéz megtalálni. Ha a locomotiv már bizonyos sebességet adott a hozzá kapcsolt kocsiknak, ezek egy ideig mozgásban maradnak akkor is, mikor már a gép nem működik. Minél nagyobb volt a közölt mozgási-energia, annál tovább tart az utómozgás, amelynek az irányát is meg lehet változtatni.

A nagy érdeklődéssel és figyelemmel végzett szellemi munka is erősebb mozgásba hozza a képességeket, mint amilyent a végzendő munka megkíván. Olyan utómozgások maradnak vissza, amelyek igen alkalmasak arra, hogy új tárgyat kapja-

nak és az örökölt lendület segítségével, gyorsan, jó eredményeket produkáljanak. így a kötelező munka a béketermelő szellemi tevékenységnek — amint előbbi fejezetünkben kimutattuk — egyik igen fontos mozzanatát, az erőteljes, gyors ütemű *megindulási* biztosítja.

Emellett a rendezett, szellemi feszültséget igénylő munka *iskolázottá*, gyakorlottá teszi képességeinket úgy, hogy az értelem és az akarat legmagasabb igényeinek a kielégítéséhez is felkészülten fog hozzá.

19. Az elmondottak nagyobb része alkalmazható a *mérsékelt* megerőltetéssel járó testi munkára is. Ez is elvon az érzéki javaktól, figyelem-concentrálást követeli és az alkotás örömeit is tartogatja számunkra — *ha a.* kellő feltételek, amelyeket bemutattunk, benne is megvalósulnak.

Elmondhatjuk tehát azt, hogy a munkában eltöltött nap után — a szükséges pihenés közbeiktatásával — a legjobb praeparatiót végeztük arra, hogy tátongó mélységű, éhségével folyton nyugtalanító, magasabb képességeink kielégítése kezdetét vehesse. Csak ne féljünk az elmélyedéstől, a Végtelentől, mert ezekből, mint elemekből, tevődik össze a mindenben keresett lelki-békénk. Ismeretes B. Kempis Tamásnak a mondása: „Mindenben kerestem a nyugalmat és soha másutt nem találtam meg, mint könyvvel a sarokban.”³⁷

³⁷ „In omnibus requiem quaesivi et nusquam inveni, nisi in angello cum libello.” Másik mondása: „Nusquam tuta

Használja fel tehát minden munkás — szellemi v. fizikai egyaránt — szabad idejét arra, hogy a munkában szerzett béke-szilánkokat összegyűjtse és a hazavitt igen kedvező dispositió segítségével egész békét szerezzen lelkének. Álljon ellen az üres szórakozások utáni váagnak, mert azok csak a másnapi munkát, vagy legalább is a megindulását, teszik keserűvé; nagy ugyanis a kontraszt az érzéki örömökre alapított felületes élvezés és a teljes erő-befektetéssel járó munka közt és ez káros. A komoly munkát komornak, az erőmegfeszítést kínlódásnak tünteti fel.

Ne vélje senki, hogy csak a kimondott szórakozások üdítenek. Ezekre is szükség van néha. Az igazi felüdülés abban áll, ha a nyugtalankodó vágyak elcsendesednek, a belső harcok megszűnnek; ezt pedig kizárólag az értelem és akarat komoly, de azért kellemes, munkával járó kielégítése hozza meg. Ez lesz az a munka, *amellyel magunknak tartozunk*, amelyet *elsősorban* magunknak végzünk, *amellyel* elsőrangú emberi jogunknak, *béke-jogunknak* érvényt szerzünk. Mikor a napi fárasztó munkánk után még lelkünk békéjéért dolgozunk, olyasmit teszünk, mint a családanya, aki kénytelen napjának nagy részét családjától távol, házon kívüli munkában tölteni. Időnként hazaszalad, megfőz, rendbeteszi a házat, ki-

quies, nisi in cella, codice, Christo.“ — Id. H. Harter S. j.: *Nomenclator Literarius*³, t. II. 977. oszl. 1. j. (Oeniponte, Wagner 1906.)

elégíti gyerekeit, este pedig siet haza, hogy a nap hátralevő részében családjá körében lehessen. Siessünk mi is munkánk végeztével haza, lelkünk legbensőbb világába, a mi igazi otthonunkba, tegyünk ott rendet és elégítsük ki, mintha legkedvesebb gyerekeink volnának, értelmünket és akaratunkat. Csak így fejezzük be helyesen napunkat. A kielégítésnek legjobb módjai az *elmélyedő* olvasás és írás.

A jó könyvek k. jó barátok. Lehet, hogy írójukkal nem tudnánk kijönni, mert benne a jó a rosszal vegyül. Könyvében azonban értelme és kedélye legjavát adja a legtöbb író. Olyanok a könyvek, mint a kicsiszolt, hibáitól megtisztított lélek. Gyönyörűség velük lenni. Akkor beszélnek, ha akarjuk, soha nem bántanak. Áldja meg az Isten minden jó könyv íróját!

Ha nem megy az olvasás — de máskor is — írjunk, termeljünk. Ha nincs kedvenc szakunk, írjunk hangulatunkról, arról, ami megkapott bennünket — elsősorban magunk számára. Írjuk le szenvedésünkben, hogy mi fáj. Elemezzük ki és próbáljuk nagyon érthetően leírni lelki tényeinket,

20. A megélhetésért vállalt munkának kettős arculata van: az egyik — az emberiség ellenségei festették! — ijesztő, kirakatokba tett rémkép, amelyen komoran csörgő láncok láthatók. A másik az, amelyet megrajzoltunk. Mindakettő valóság lesz aszerint, hogy ki melyiket fogadja el, melyik szerint áll munkába. Ha kelleetlenül, vontatót-

tan indulsz dolgodra és dühösen végzed azt azért, mert minden vágyaddal, idegszáladdal más tevékenység után sóvárogsz, láncaidat csörgető, szántalmas rabszolga vagy. Rólad készült az ijesztő plakát képe.

Ha azonban jókedvvel, ambícióval mész munkahelyedre és ott minden nap életed legjobb alkotását akarod elkészíteni, ha minden munkádat remeknek szánod, ha felfogod az értékes melléktermékeket, amelyek munkád alatt létrejönnek és belőlük békealapot gyűjtesz, amelyre felépíted lelked derűs békéjét, akkor rád vonatkozólag egészen hamis az előbbi kép! Te nem vagy leláncolt rabszolga, hanem souverain úr, akinek az arcát a benső függetlenség és béke vonásai teszik széppé.

A munka kemény, érdes-héjú dió, amelyet nehéz feltörni, de belseje értékes, édes: az egész egyéniségre kiáradó béke.

VIII.

Hit és béke.

1. A bajok, mint a béke akadályai. — 2. Leküzdésük a hit erejével, a legfőbb békeigazságokkal. — 3. Isten az Édesapánk. — 4. Édesapánk drága áron megvásárolt kincsei vagyunk. — 5. Az örökkévalóság végtelen horizontja. — 6. Az igazságok átélése.

1. Eddigi fejtegetéseinkben úgy tekintettük az embert, mintha béke-törekvéseinek semmi külső és *csak* az emberi képességek természetéből folyó, *belső* akadályai volnának. Mintegy elvontan vizsgáltuk meg az embert és azt kutattuk, hogy a minden *akadálytól mentes* képességeket miként kell működtetnie, hogy minden vágy elpihenjen, a lélek megnyugodjon. Ez a szemléletünk azonban idealizált, mert a nehézségeknek légiója vesz körül legtöbbször, amelyek épen úgy, ahogy lelki-békénket megtámadják, védelmét és visszaszerzését is megnehezítik. A betegségek száz faja, amelyek majd minden testrészünkben a legváltozatosabb formában kopogtatnak és sokszor meg is telepednek, az embertársak ellenségeskedése, — sőt sokszor a természet erői is ellenségünké szegődnek, — értékeink elvesztése, kedveseink bajai és

halála, mindmegannyi olyan támadás lelki békénk ellen, amelyeket a legpontosabban végrehajtott természetes béke-munkával sem sikerül eredményesen visszaverni. Munkánknak pedig az a célja, hogy megmutassuk azokat az eszközöket, amelyeknek a segítségével, *lehetőleg az élet minden vonatkozásában* és bajában meg *lehet* szerezni a lelki békét.

Mabel azt kérdezi hitetlen urától, — maga is hitetlen — mikor elmeséli neki a lezuhant repülőgép utasainak tragikus halálát és azt, hogy valaki (egy kath. pap) odament az egyikhez és valamit mondott a haldokló fülébe: „Mit mondanál te egy haldoklónak?”³⁸ Ez a kérdés nekünk is szól, akik a lelki-béke útjait akarjuk megmutatni *minden* embernek: mit mondanánk egy agyongyötört bánya- vagy gyári-munkásnak, egyetlen gyerekének, férjének a halálos ágyánál álló anyának, feleségnek, a bénáknak, vakoknak, az emberek megbecsülését elvesztetteknek, a börtönlakóknak és halálraítélteknek, a bűnök lelkiismereti mardosásaitól kínlódóknak, a máról-holnapra koldusokká lett dúsgazdagoknak, általában az élet nyomorultjainak, azoknak, akik az emberiség nagy keresztjéből az átlagosnál súlyosabb részt hordoznak, hát mit is mondanánk ezeknek? Vájjon ők is ráérnek, vagy elég erősek arra, hogy a föntvázolt úton járva jussanak a békéhez?

³⁸ *Benson*: „A világ ura“ c. regényben.

Mindaz, amit a jellemről, önmegtagadásról, munkáról mondtunk, szükséges tudnivalók, jó eszközök a béke megszerzésére *akkor*, ha az ember erőteljes, egészséges és csak az élet *normális gondjai*, bajai nyomják. Olyanok, mint a szabályozott folyók rendes töltései: normális vízállásnál védik az embereket és értékeiket, de a nagy áradások elseprik. Be kellett ezeket mutatnunk, hogy lássuk az emberi természetnek, mint ilyennek, normális béketermelő képességeit, hogy ezek munkabállásával megépítsék azok, akik tehetik, a közönséges bajoknak ellenálló békét és védgátjait. De mit is tegyünk, ha jön az árvíz, a *kereszt* áradata, ha az ellenség átüti a gátat? Ügy érezzük, hogy ezek a veszélyek titánok, mi pedig törpék vagyunk, akiknek az erejét messze felülmúlja az ő támadásuk, akik csak úgy tudunk megállni, ha egy nálunk hatalmasabb erő oldalunkon küzd, vagy elbújhatunk mögéje és *így* találunk biztos védelmet. Ez a hatalmas, aki biztosan minden ellenségnél erősebb, az Isten, az, akit értelmünk és akaratunk szünet nélkül keres és addig éhezik, míg meg nem találja, be nem fogadta. Meg kell találnunk a nagy Erőhöz való szoros kapcsolódásunk eszközét, amelynek segítségével minden bajunkban belőle békét szív, vagy békéjét megingathatatlanul rögzíti lelkünk és amely az Ő átömlésének értelmünk és akaratunkba eltorlaszolhatatlan csatornája lesz. Ez az eszköz a *hit*.

2. Hit alatt nem valamilyen elmosódott tar-

talmú, a kedélyhullámzásoknak alávetett, határozatlan, bizakodó érzést értünk. A hit erős, pontos fogalmakban kifejezhető, *értelmi* meggyőződés, amelynek külső biztonságot, a széteséstől való védelmet, mint valami szorító vasmarok, az akarat ad. Ez a hit különbözik az önfeledt álmodozások követésétől, amelyet azonban a teljes öntudatra ébredés elvág, nem is valami „l'art pour l'art“-féle érdekes, talán kellemes, értelem-játék. Az igazi hit az, amely a meggyőződés tartalmával véresenkömoslyan számol, amely bizonyosságát az érzéki és más fogalmi megismerések *főlé* helyezi, amely minden megismerést magához igazít, mint a meggyőzések ura, parancsolója, amely a cselekvéseket úgy irányítja, mint az éhes ember táplálkozási ösztöne, látása és Ízlése, az étkezést, az ismert helyes úton járó vándort a szeme, a matematikust a matematikának legbiztosabb alaptételei. Tapogatózást, kételkedést, erőlködést, alkudozást nem bír el az igazi hit, amely olyan azokkal szemben, mint a felnőtt értelmes beszéde az első szavakat tanulató kisdudadogásával összehasonlítva. Hiányzik belőle a mesterkéltég, a folytonos reflexió, hanem olyan, mint a szárba szökő, virágzó, gyümölcsöket érlelő növény: *előretörő lendületes élet*.

3. Fontos a hitnek, mint meggyőződésnek, a *tárgya*, azaz tartalma is. Jelen fejezetünkben a *keresztény évszázadok megszentelt igazságainak a hitéről* beszélünk. Azokról az igazságokról, ame-

lyeket továbbterjesztői szóval, írással, tettel, kultúrával és vérrel hirdettek, amelyek közül két évezred sem tudott egyet sem öreggké, haldoklóvá tenni, amelyek úgy belehatolnak minden lélekbe — Afrika négerébe és a francia természettudóséba — mintha a mindenütt jelenlévő Isten minden értelembe maga vinné, vagy mintha Ő a sokban különböző sokféle emberi lelket ezeknek a befogadására egyformán hozzászabta volna. Ez az a hit, amelyet nem alakíthattak a mindenkori divatos nézetek, hanem minden korban képes volt az emberek millióit a *saját* képére formálni.

4. Nem lehet feladatunk a hittételek igazságának a bizonyítása; elvégzi ezt a *dogmatika*. A kételkedők és kritizálók javuljanak, tanuljanak, imádkozzanak és hisznek. A tételek igazságáról csak egy megjegyzés. Ha a tételek hamisak, azaz mese-szem álmokképek, akkor az emberiség színe-java két évezreden keresztül alvajárázó volt és mint ilyen építette ki a mai emberiség büszkeségét, a kultúrát. Vájjon a nem-hívők, a kultúrát csodálók és élvezők nem jobban alusznak-e, hisz ők nem alkotnak, csak bámulnak és élveznek olyan építményt, amelynek álm, badarság, mese a fundamentuma?

Mi tehát ezeknek a tételeknek az igazságát feltételezzük és pedig abban a formában, ahogyan azt a *kath.* Anyaszentegyház mindig hirdette. Mivel az igazságok komplexuma igen nagy, azért kiragadunk a hit kincstárából három igazságot, amelyeket a lelki-béke szempontjából a legfontosabb-

nak tartunk és bemutatjuk ezeknek pszichológiai béke-hatását.

5. A tanítványok kérik az Üdvözítőt: „Uram, taníts meg minket imádkozni.“ (Le 11, 1.) És az Úr Jézus ad nekik imaszöveget, amelynek az első sora a Sinai-hegy félelmes dörgésének és káprázatos villanásainak szelíd csengésű ellentéte, amely a riadt szívű emberiségnek békét, a legmerészebb álmokénál nagyobb bizakodást hozó, lágy szférái, sőt isteni, zengés: „*Abba, Pater, Apám!*“

Bár a magyar szöveg első szavát: *Atyám*, hosszú évszázadok imádsága megszentelte, patinát adott neki, azért mégis, az Úr imádságán kívül, a mai magyar nyelvben kissé *hidegen, arisztokratikus*an hangzik. így szólítják pld. a nevelők és nevelőnőkre bízott főúri gyerekek az apjukat, akinek ritkán ültek az ölében, tán sohasem lovagoltak a térdén, akihez nem szabad csak akárhogyan beszaladni, a gyerekpajtásoktól szenvedett bántalmakat csak úgy könnyes szemmel elpanaszolni, védelmet, megtorlást kérni, sőt megtámadtatás esetén segítségért-rimáncodón a nevét kiabálni, hanem szigorú etiquette-szerűséggel kell hozzá, mint leendő váruraknak a tényleges várúrhoz közeledni. A gondoskodás módja is sokszor hideg, közvetett *kiutalás*. Az Úr Isten nem *ilyen* „*atya*“, hanem — nincs ennél szebb szó egy nyelvben sem — édesapa, *Édesapánk*. És ezért, hogy a gyermeki viszonynak a *közvetlenségét* minél jobban hangsúlyozzuk, *vigasztaló* voltát élvezzük, az

Úr félénk gyermekeiben *több bizalmat* ébresszünk, az *Édesapa* szót használjuk, bár elismerjük, hogy az „Atya“ az Úr Istennel szemben ünnepélyesebb. *Talán* a köteles tiszteletet is jobban kifejezi, míg az „Édesapa“ — véleményünk és érzésünk szerint — bizalomra-hangolóbb.

Úgy tett velünk az Üdvözítő, mint az előkelő házba bevezetett éhes, rongyos kis cigánypurdékkal a ház jószívű fia, aki látja a jövevények félénkségét, — különösen a ház urától remegnek, — és még a bőkezűen nyújtott jó falatokat is alig merik fogyasztani. Kézen fogja őket, akik nem is tudják, de nem is merik a szigorú tekintetű, de jóságos házigazdát megszólítani, odavezeti őket apjához és nagy meglepetésükre biztatja őket: mondjátok ti is, Édesapám. Nehéz elhinni, hogy szabad, de olyan kedves, annyira komoly a biztatás, hogy mégis csak elszánják magukat és tágranyílt, szeretetet árasztó, szeretetet sóvárgó szívükből kiszalad ajkukon a szó: Édesapám. Ilyen jelenet volt az, amikor az Üdvözítő megtanította, rábiztatta a tanítványokat arra, hogy úgy hívják az Istent, mint ahogy Ő: Édesapám, mert neki valóban a természet szerint *édesapja* — nem atyja — az Úr Isten.

6. Tehát Édesapánk az Úr Isten, aki játszva teremtette a egész világot, anélkül, hogy ez Neki elfoglaltság volna. Egy gondolat- és akarat-villanás és a semmiségben mérhetetlen a tér, elsőt üti a világ idő-órája, a kiszámíthatatlanul nagy erők vibrálni

kezdenek, tűzgolyó óriások fény-orkánja indul meg, a világűr pásztortüzei sűrögnek-forognak és kivilágítják a kutató szemek számára a minden-ség legtávolabbi zugait is.

Hatalmas Édesapa, aki mindig ráér, mindig velünk, bennünk van, soha nem veszi le a szemét rólunk, minden sejtünket, atomunkat, külön figyeli, a vércseppecskéket útjukon elkíséri, felhasználásukat ellenőrzi. Benne van lelkünkben, tudatunkban, tudat-alatti énünkben, keletkezésében látja sóhajainkat, megméri és vállunkhoz szabja keresztünket. Édesapa Ő a szó legszorosabb értelmében; teremtőnk, táplálónk, védőnk, vigasztalónk, nevelőnk, fenyítőnk. ő gondoskodik még a legszebb szórakozásunkról is. Behinti pázsittal, virággal a földet, — utunkat — virággal borítja be a fákat is, zeg-zugos hegyeket domborít ki a föld kérgén és felhő-sapkát rak a fejükre, szemünket a végtelen felé csalogató, az élettől nyüzsgő, nagy vizekkel keríti be az egyes földrészeket, földünk fölött tartja nagy fáklyáját, majd pihenőnek a fáklyák miriádjaiból csodálatos tűzijátékot rendez nekünk. Van ezeknél szebb, nemesebb, lelkünket üdítőbb, szórakoztató eszköz? Ezek a játékszerek, amelyeket a nagy király, a mi Édesapánk, születésnapunkon ajándékozott nekünk; nem avulnak el soha, sőt mindig érdekesebbek lesznek.

7. Ha az Úr Isten apaságának és a mi gyermeki-voltunknak a tudata élénken él a lelkünkben, ha az Isten-Édesapánkra is oly *biztosan* számí-

tunk, mint földi jó apánkra, akkor nem jöhetünk olyan körülmények közé, hogy lelki-békénket elveszítsük. Ezt a gondolatot azonban meg kell élnünk, annyira sajátunkká kell tennünk, hogy *közvetítő* fogalmak nélkül állandóan érezzük annyira, hogy, ha apánk neve után kérdezősködnek, ép oly természetesnek tartjuk a választ: *Isten*, mint azt, hogy X-Y.

Ha egy gyermek a tengeren úszik, de derekán kötél van, amelyet biztos kézzel tart az érte aggodó, erős kezű, apja, bátran nézhet szembe a hullámokkal, nem történhetik semmi baja. Ha a gyermek beteg, vagy szomorú, biztosan várhatja a gyógyulást, vagy vigaszt, ha az apja olyan orvos, aki csak ránéz a betegre és meggyógyul, végigsimítja homlokát és a bánat eltűnik.

Százszorososan fokozhatnánk a bajok nagyságát, a mi Édesapánk hatalmát együttvéve sem érik el, szeretetét pedig minden lépésünk, minden porszem hirdeti: *minden Tőle van*. Persze, ennek az Édesapának a perspective ja más, mint a mienk: a végtelent szemléli, a mi soha véget nem érő életünket. Ehhez viszonyítva egy *hosszú* földi-lét szenvedése még annyi sem, mint, ha a kötélben jó erősen tartott gyermek fején, egy óras fürdés alatt, *egy pillanatra*, keresztülcsap *egy* hullám. Igaz, hogy az alámerülés pillanatában azt hiszi, hogy elmerült, utána meg kikíváncozik a vízből, de ez a gondolat és szándék sértő a jó apára; igen *gyerekes*. Ha bennünk *él* a mennyei Édesapa tu-

data, minden bajt ilyen kis pillanatnyi hullámhegynek tartunk, nem kívánkozunk ki az Ő erős kezének a védelméből, mert tudjuk, hogy a baj csak rövid bizalom-próba volt. Tehát lelki-békénk egyik megteremtője, minden bajban biztos őrzője az a hitigazság, hogy az Isten az Édesapánk.

8. A másik hitigazság, amelynek az átélése lelki-békét szerez és azt megtartja, a *megváltás*.

Jézus, az Édesapánk legidősebb fia, tehát a mi Bátyánk, megvásárolt minket, a rabszolgasorban levő kis testvéreit. Szent Rajmund Afrikába megy, hogy a mohammedánok rabságába jutott keresztényeket pénzen kiváltsa. Pénze elfogyott és ekkor magát adja el, hogy a vételáron valamelyik keresztény testvérét kiszabadíthassa. Közben térítgeti — mint rabszolga — a pogányokat, mert a keresztény hit felvételétől azt is várja, hogy a keresztény foglyok tömegesen nyerik vissza szabadságukat. Térítési sikerein feldühödnek a pogányok és ajkaira vaslakatot tesznek, hogy ne tudjon beszélni.³⁹

Az emberiség Krisztus előtt úgy volt a bűn rabságában, hogy abból a saját erejéből nem vághatta ki magát. Sőt az Isten helyett kinzó rabszolgatartóinak épített templomokat, egészen bele szokott a rabszolga-sorba, csak az Isten-érzékeny lélek suttagó vágya sóhajtozott a szabadság után. Végre eljött a rabszolga szabadító, Afrikánál ellenségesebb területre, pénz nélkül. Mindjárt magát

³⁹ Breviárium Rom., p. aest. aug. 51.

adta-oda váltságdíjul. Szerették volna elhallgatatni, de ez csak a halál lakatjával sikerülhetett. Megölték; a győzelmes szabadítás jeléül feltámadt. Élete volt a foglaló, halála a váltság-összeg, amelyet a gonoszok — a rabszolgatartók megbízottai — fizettettek vele de mégis az Isten kincstárába került, ahol nekünk, a kiszabadult és gyerekekké fogadott, raboknak kamatozik.

9. Micsoda bizalomkeltő gondolat a megváltás! Kellünk az Édesapánknak *minden* áron. Hogy kimutassa, hogy mennyire akar minket, mindennél drágább Fiát adja értünk. Ő maga oldja meg bilincseinket, mindnyájan szabadok lehetünk, ha akarunk, hazamehetünk az Ő apai házába. Erre jogot, *hatalmai* ad nekünk. (L. Jo 1, 12.)

Ki és mi zavarhatja meg a lelkibékédet, a *megváltottét*? Megszabadultál, csak a kötél nyoma fájhat. Az *Isten kincse*, az *Édesapánk személfénye* vagy, ne félj, nem hagy elveszni. A saját vére árán szerzett meg, valóban az aranynál drágább áron, (V. ö. I. Petr 1, 17—19) ügyel rád! Mondd el sokszor magadban: megváltott, felszabadított, Isten-áron megvásárolt, gyermeke vagyok az Édesapámnak, minden baj, ami csak ér, a *szabad* ember küzködése, diadal-előkészítése a régi, hatalmukat vesztett, de még el nem pusztult, ellenséges erőkkal. A börtönlakó rabot nem érik a viharok, de sóvárogva tekintget ki rájuk vasrácsos ablakán. Szegezd neki bátran homlokodat a viharok, tűrj beteggyadon, szenvedj embert-

örlő munkádban, ints elkeseredés nélkül búcsút meghalt kedveseidnek, haldoklásodban is légy nyugodt, hisz te, az *Isten kincse, nem veszhetsz el*, mert *nem azért* vásárolt meg, hogy pusztulj és sárba kerülj, hanem — amiért általában kincseket vásárolni szoktak — hogy dísze, büszkesége légy — csak el ne add magadat saját akaratodból rabszolgának.

10. A hit harmadik békét adó nagy igazsága a *boldog örökkévalóság*.

Az a *türelmetlenség*, amely szenvedéseinkben megnyilatkozik, onnét ered, hogy nagyon *sürgősnek* tartjuk a boldogság elérését. És épen *ez* a *türelmetlenség* teszi bajainkat szinte elviselhetetlenné. Minden bajban ugyanis két elemet különböztethetünk meg. Az egyik a vágyott és várt *jó hiánya*, a másik pedig olyan valaminek a jelenléte, ami a sóvárgott vágy-tárgy elérését akadályozza. A két elem nem jár mindig együtt olyan értelemben, hogy *pozitív* akadálya lenne minden kielégítetlen váagnak. A szenvedések különböző fajainak kedélyvilágunk különböző megmozdulásai felelnek meg. Skálájuk kis lehangoltsággal kezdődik és az ész-bontó hangos kétségbeesésig megy. A hiányt és annak tudatát nevezhetjük *ohiectiv bajnak*, az érzések a *subiectiu reactio*. Ez *utóbbi* elem a lelki-béke férgé. Lelki-béke és szomorúság, ha ez t. i. akut és egy bizonyos intenzitást elért, nem férnek meg egymással, mert az egyik a lélek megnyugvása, a kielégülés állapota,

a másik a lélek koldus-panasza, sokszor félig-be-számíthatatlan kiabálása.

Az obiectiv bajt sokszor nem áll módunkban megszüntetni. Vannak gyógyíthatatlan betegségek; elhunyt kedveseink, a természet rendje szerint, többet nem jönnek vissza. Egyébként is: a legtöbb baj (obiectiv) pillanatnyilag nem orvosolható. Vájjon tehát a lelki-béke a bajok ideje alatt *szükségképen* szünetel? Az az élet törvényszerűsége, hogy van a lélekben béke-apály, amely esetleg állandósulhat is?

Ha az obiectiv bajok már magukban feltétlenül képesek lennének megbontani a békét, akkor igen, mert van-e ember hiányok és bajok nélkül? Így a szomorúság különböző fajai lennének a lelkek uralkodó érzései. Ez azonban alig hihető, mert aki minket teremtett, az a mi Édesapánk, akinek nem telhetik kedve folyton nyafogó gyermekekben, így tehát biztosan el lehet érni azt, hogy — akár a legnagyobb — obiectiv bajok se váltsanak ki béke-ellenes, szomorú hangulatot, érzéseket. Erre a célra igen jó az a tudat, hogy az Isten az Édesapánk és hogy az Ő, drága áron megvásárolt kincsei vagyunk. De lélektani-hatás szempontjából talán mégis a leghatásosabb az *örökkévalóság* gondolata.

11. Amint említettük, bajaink baja, a szomorúság *nyugtalanító* vibrálása: a *tűrelmetlenség*. Tűrelmetlenek pedig azért vagyunk, mert csak a dombig, t. i. a sírdombig nézünk. Egyszer leg-

alább boldogok akarunk lenni, persze tartósan. Ha ezt a sírdombig való vándorlásunk alatt kell elérnünk, minden *kis* baj akadályozza a *pótolhatatlan* érték megtalálását, amelyre kínosan éhezünk. Annál is inkább, mert ösztönös tudatossággal számolunk mindig azzal, — inkább úgy homályosan, nem kifejezett Ítélettel — hogy utunk *rövid lehet*. Így valóban sürgős a boldogság megszerzése, mert — ki tudja — holnap, a jövő *órában*, már későn lehet.

Gondoljunk csak el egy halálosan szomjas embert, aki a vízbő oázis szélén áll. Micsoda kétségbeesés fogja el, ha akadályokat kell előbb leküzdenie, mielőtt a forráshoz érne, viszont a rablók már elindulása óta a nyomában vannak. Bármely pillanatban megérkezhetnek, talán éppen akkor, amikor már a forrásra mered sóvárgó-tekintete és csak *egy* ugrásra van szüksége, hogy ihassek. Ha elfogják, bizony nem kérdik, hogy szomjas-e! Sőt, hiába könyörög egy ital vízért, nem adnak neki. Az ilyen vándornak igazán sürgős, hogy kielégítse magát és érthető, ha a legkisebb nehézség is türelmetlenné teszi, vagy leveri. De mi?

Mi *ráérünk!* Ha úgy végig tudnók tekinteni, — vagy inkább csak beletekinteni, — kezdődött, de soha be nem fejeződő, életünket és minden tevékenységünket örökkévaló tartamunkhoz szabnók, minden bajunkban nyugodtak tudnánk maradni. A vándornak nincs oka egy percnyi késedelem

miatt nyugtalankodni, lia tudja, hogy a szomjúság perce után zavartalanul üldögélhet a kiapadhatatlan forrás mellett, annak teljes birtokában, akár száz esztendeig.

12. A földi lét annyi sincs az örökélettel összehasonlítva, mint a perc a száz évhez képest. Sőt, ha száz évig mást sem teszek, mint a percet, majd annak kapott hányadosait, tetszésszerinti nagy számmal osztom, a száz évet pedig szorzóm, a kapott mérhetetlenül kicsi szám még mindig túlnagy volna a szorzások által eredményül kapott kimondhatatlanul nagy számhoz képest abban az arány párba n , amelynek a másik arányában a földi-lét a számláló és az örök-élet a nevező.

Hogy a földi-lét és annak szenvedései mégis oly hosszának tűnnek fel, csak azért van, mert nem fordítjuk figyelmünket létünk végtelen horizontjára. Úgy vagyunk ezzel is, mintha — *más dolog híján* — másodperc-mutatós órát nézegetünk: minden másodpercet, sőt annak töredékeit is észleljük. Állítsuk csak be lelküket valamely több órát igénylő, érdekes, fontos tevékenységre, a tízpercek is észrevétlenül suhannak el. Ha szenvedéseink alatt nem engedjük lelkünket a jelen bajaiba egészen belemerülni, hanem tekintetünk állandóan az öröklét végtelenjét járja, akkor a végtelenre feszülő lélek a fájdalmas parányt alig veszi észre. A béke tehát a *horizont* kérdése is, ez pedig a látó képesség helyzetétől, beállításától, függ. Dante Purgatorio-jának a fősvényei úgy

bűnhődnek, hogy hasonfeküsznek, arcuk, szemük, porban van.⁴⁰ Igaz, hogy tán megtudnának számolni arcuk előtt minden porszemet, de az is igaz, hogy látómezőjük igen kicsi. *Kukac-horizontjuk* van, amely mellett hegynek látszik a vakondtúrás is és alkalmas arra, hogy elfogja a szem elől a nagy hegyek-völgyek, tengerek és csillagok, csodálatos világát. Ilyen vakondtúrástól szűkreszorított, *kilátástalan* élet keserőségeire alig van vigasz: *nem akad a kis kupacon*.

13. Magas hegyre kell állani, közel a csillagokhoz, fel kell emelni a szemeket a nagy Végtelen szemléletére és elfelejtjük a lábainknál heverő porszemeket. Az örökkévaló-lét végtelenjének a szemszögéből kell nézni mostani életünket, minden baját, tartamával együtt, nem pedig rájuk ragasztott szemekkel, hozzájuk tapadó lélekkel!

Valóság lesz így bennünk a költő szava: még a legsötétebb felhőnek is van napos oldala, az, amely az ég felé néz.⁴¹

A *mienk* az a végtelen lét, a *mi* életünk tartama az örökkévalóság, miért keseregni úgy, mintha létünk korlátja a kis kupac, tartama pedig a kupacéval arányos kis földi lét volna?!

Ha átéléssé lesz bennünk örökkévalóságunk tudata, ha a holnap számítgatása mellett ép oly

⁴⁰ Dante: Purgatorio, 19. é.

⁴¹ „Der Gute (der Priester) sagte noch, dass jede Wolke, So schwarz sie droht, dem Himmel zugewandt Doch ihre lichte Sonnenseite hat...“

F. W. Weber: *Goliath*, 14. f. („Friede“) végén.

realitásként számolunk a millió és billió esztendőök *utáni* holnappal, ha a lelkünket szétfeszíti, kicsi köreit végtelenre tágítja, a soha véget nem érő élet gondolata, akkor nem foszt meg bennünket lelki-békénktől a ránk nehezedő kereszt súlya. Életünket ugyanis nem úgy tekintjük már, mint két, egymáshoz közel eső, fix-pont közti rövid út keserves megfutását, hanem mint a véget nem érő, *végtelen lét*, kis parányát, amelynek minden szenvedése csak a *parány-paranya*. Olyan, mint *egyetlen* szempillantás olyan szemmel, amelybe pár éles porszem került: *egy*, kissé fájdalmas szempillantása, *pillanata*, végtelen hosszú életünknek.

Itt említjük meg, hogy ezekkel — és a többi — hitigazságokkal való foglalkozás, az *értelem és akarat nagyfokú kielégítése* révén is, erős békehatású.

A hitigazságokkal foglalkozva, mintegy az Isten országában járunk, ahol minden a lények, történések, *végső* okáról beszél nekünk. A lénykialakulás, a történés-tervezés műhelyében mozgunk, ahol az értelmünk kíváncsi kérdéseire végérvényes, biztos, feleleteket kapunk. És ez után sóvárog épen az eszünk. Az akaratunk elé pedig annyi jó és szép kerül, hogy megittasulhat a gyönyörűségtől. Úgy érzi magát, mint a kincs-kereső, aki hegyet fúr, jeget vagdal fel, éhezik és fázik munkája közben, de végre is megpillantja az igen vágyott aranyat. Ez a pillanat értékben közel jár a bírás öröméhez.

Így tehát, mivel a béke főként az értelem és akarat kielégítésének az eredménye, a mély hit-igazságok, a rajtuk keresztül csillanó nagy jószág; és szépség, az említett *képességek betöltése által is*, minden más igazságnál és jóságnál jobban szolgálják a lélek békéjét.

15. Ezek a gondolatok békét hoznak, ha a lélekbe jutnak, benne elterjednek, életté válnak. Máskülönben csak annyit érnek, mint a szekrényhókban pihenő recept a betegnek — semmit.

Életté pedig csak úgy válnak, ha életműködést, *cselekvéseket, végeznek*. Ne szegyeid, hogy gyermek vagy öreg, előkelő, létedre, hanem bajaidat sírd csak el az Édesapánknak. *Szenvedélyeiddel* szemben légy önérzetes, ne attól való gyermeki függésedet resteld, akitől az utolsó oxgyén atomot is kapod, ha nem is ismered el. Ő így is Édesapád, csak te nem vagy jó gyermek, hanem morc kis koldus, aki egyetlen jótevőjére duzzog.

Ne feledd el, hogy mindennél drágább véren vásárolt kincse vagy az Édesapánknak, aki nem cselekszik soha elhamarkodottan: egy egész örökkévalóságon át akar gyönyörködni benned, *azért* is adott érted ekkora bért.

Állj mindig a végtelenre hangolt lélekkel saját örökkévalóságod magaslatán, akkor eléred a téged rabságodból kiszabadító Édesapánk kezét, érzed mindig szeretetét és *soha nem hagyja el lelkedet az igazi béke*.

IX.

Eucharistia és béke.

1. A hitigazságok centruma az Oltáriszentség. — 2. Jelenlétével templomaink minden bajban asyllumok. — 3. A szentmise-áldozat, mint Krisztus békét adó barátságának a bizonyítéka. — 4. Az Eucharistia, mint táplálék, Istentulajdonosokká tesz bennünket.

1. Amint láttuk, a hit nem csak a természetfeletti életnek a bázisa, hanem a természetes lelki-békének is biztos öre. Igazságainak nagy bőségéből kiragadtunk hármat és ezekről kimutattuk, hogy intenzív megélésük le tudja fegyverezni a béke legnagyobb ellenségét, a szenvedést. Szervedés-fölényessé teszik lelkünket. Ez a három igazság — nézetünk szerint — a hit béke-energia forrásának három *legerőteljesebb* ága — pszichikai szempontból. Ezzel egyszersmind azt is jelezni kívánjuk, hogy mines egy hitigazság sem, amely — közvetlenül vagy közvetve valamiként ne szolgálná a lélek megnyugtatóását. Közös béke-értéke — amint már vázoltuk — valamennyinek az, hogy mély igazságot közöl, tehát az *értelem* sajátos vágyainak *kielégítése* által legéheőbb képességünkben segít csendet teremteni. Az értelem vá-

gyainak a kitöltése pedig már fél-béke. A hit tartalmának szépsége és jósága pedig akaratunkat indítja útnak a Végtelen felé, a Vele való ölelkezésre. Így a hitnek, mint átélt igazság-komplexumnak, a béke szempontjából, kétféle jó hatását ismerjük. Az egyik inkább negatív, a béke elleni támadásokat veri vissza.

A másik pozitív: az értelemnek és az akaratnak közvetít nagy megnyugvásértékű vágy-tárgyat, t. i. igazságot és jóságot.

2. Az okozott megnyugvás az *átélt* igazságok számától, az átélés élénkségétől függ. Legnagyobb lenne persze akkor, ha *valamennyi* egyszerre tudná kifejteni hatását a lélekben, ha az Úr Isten mindmegannyit összegezné és pilulában adná be béke-éhes beteg gyermekeinek. Ha valahogyan Ő maga, a hit centruma, vonatkozásainak eredője, végpontja és célja, *érezhető* módon, belesiklana a lélekbe olyan formában, hogy minden igazságnak foglalata, örök mementó ja lenne!

Akármennyi hitet kívánna is, csak adná nekünk a *mi* módunkon magát, az örök-élvezés foglalójaként, minden vágy elcsitulna egy időre, mert valamennyi megérezné az örök béke leheletét. Ura előtt minden képesség kitérné kapuját, a maga módján befogadná Alkotóját. Ügy üdvöznék, mint a hálás polgárok, — kis gyermekek, felnőttek, tudósok, államférfiak és egyszerű anyókák — a haza megmentőjét, a győzelmes triumphantort. Mindegyik úgy örülne, ahogy épen tud. Az értelem

és akarat egészen öntudatosan, mint a tudósok és államférfiak; a többi képességek az értelem vezetése mellett, úgy, mint a kis gyermekek, akiket az anyjuk bízgat, hogy ők is tapsoljanak, éljenezzenek. Aztán lenne nagy csend, béke, olyan, mint a háborgó tengeren, amikor az Alkotó nyugalomra intette a zajongó hullámokat.

Az érzékelhető Isten-látogatásnak ezt a vágyát amely mintegy próbára teszi az Úr apai szeretetét, amely oly régi, mint maga az emberiség, az Úr az Eucharistiával elégíti ki.

3. Feltételezzük itt azoknak a hittételeknek az igazságát, amely az Üdvözítő kenyér- és bor-színe alatti valóságos jelenlétét tanítják. Ez a szilárd hite innen-onnan két évezred java embereinek. Hogy az Oltáriszentség béke-füctióját kifejttesse, a hit meggyőződésének kétkedés nélkülinek, *átéltnek*, kell lennie. Olyannak, mint a nagy német Névtelennek, J. Langbehn-nek a hite volt, akit csak nehezen lehetett leszoktatni arról, hogy a templomok előtt elmenve az utcán térdet ne hajtson.⁴²

Ilyen hit mellett, amelyet lélek-kapu-nyitásnak, Isten-hívogatásnak, nevezhetnénk, biztosan árad a béke, a végtelen békét élvező Krisztusból. Ez az élénk hit lesz a léleknek *az a szerve*, amellyel a kenyérruhás Istenből *béke-táplálékot* merít.

Jelen fejezetünkben, a szorosán vett termé-

⁴² B. Momme Nissen: Der Rembrandtdeutsche, 284. o. (Herder Freiburg in Br., 15—20 ezer, 1927.)

szetfeletti kegyelem-áramlás mellőzésével, csak ezzel, a lélekbe átömlő, *béke-hatással* foglalkozunk, amelyet az Eucharistiába elmélyedő lélek *psychikai élménye* termel. Tehát azt fogjuk vizsgálni, hogy a hit-szolgáltatta *teljes ismeret* mellett, milyen béke-értékeket tud a lélek fenséges *természetfeletti* tárgyából, az Eucharistiából, az értelem-és akarat *természetes* működésével kivonni.

4. Az Eucharistiának hármás béke-vidám arca van; mindhármát külön fogjuk szemlélni.

Az első az, hogy az Úr Jézus *állandóan jelen* van az Oltáriszentségben. Földünknek, városainknak, falvainknak, hegyormok kis kápolnáinak, a vad népek közt élő misszionáriusok kunyhóinak, véglegesen letelepedett lakója.

A templomok soká asyllumok voltak. A törvény által üldözött gonosztevők jól tudták, hogy ha sikerül nekik bemenedülniök az Isten-házába, legalább is ideig-óraig mentve vannak. A keresztény hitből élő társadalom ugyanis úgy vélekedett, hogy nem illő az Isten védelmét kereső és az Isten-közeit elért bűnöst bántani, őt mintegy az oltalmazó Isten-karból kitépni. A magát megalázó, fönséget jóságba burkoló, alázatos, külső tevékenységről lemondó, a *bűnösökért* meghalt, azokat földi életében védő, szerető, Isten-ember elért közelsége, annyi féltő tiszteletet parancsolt a múlt századok büntető hatóságainak, hogy az üldözött, de hazaszaladt tékozló fiút nem merte erőszakkal kirángatni az Apa házából. Elég volt már sok helyen,

ha a templom falát elérte.⁴³ A bűnös — sokszor az igazságtalanul üldözött ártatlan is — érezte, hogy milyen jó is Krisztus közelében lenni, hogy mennyi megnyugvást, pihenést, békét lehet ott találni.

Templomainknak nincs többé hivatalos asyllum joguk, de azért béke-háznak megmaradt valamennyi. Ez a minőségük független a külső hatalmak elismerésétől, mert közvetlenül a tabernaculumból ered.

5. A rohanó, egymást eltipró, az eltiport mellett szánakozás nélkül tovarobogó élet ránk fekszik; izgatóan, nyugtalanítólag, halántékunkban, szívünkben lüktet kíméletlen tempója. Érintése olyan, mint a hatalmas áramforrásokból kipattanó szikra: átüti egész énünket, az erőszakos külső benyomások országútjává teszi lelkünket. Túl-feszített, pattanáshoz közelálló, húr a benső világunk. Kevés a melengető szeretet, sokszor csak olyan, mint a holdfény: hazudja a melegséget. Ha sírunk, nevetnek; a szánakozások nagy részéből pedig a kielégült irigység mosolyog felénk, örömünkön titkos könnyeket hullatnak, amelyek nedvességét a gratuláló kézszerításon is érezzük. Olyan igen-igen egyedül vagyunk terveinkkel, örömünk és bánatunkkal, ha resonantiát keresünk.

⁴³ A wieni Szent István bazilika egyik bejáratánál pld. még ma is látható a falba erősített fogantyú, amelynek az érintése már biztonságot jelentett.

És íme, milyen csodálatos! Repülőgépen, vagy vágató express vonaton utazva, a megértő szív, a simogató kéz, a lélek fájdalmas susogását is meghalló és magáévá tevő lélek jelenlétét jelző árbocként, integet felénk tornyok ormáról a, *kereszt*. Ez a kereszt hívogat bennünket, nagy városok zajában, kis faluk elhagyatottságában, megpihenni, panaszkodni, vigasztalódni — a tabernaculum elé. Minden üldözés ellen biztos asyllumot kínál. Minden pillanatban kész bennünket fogadni a kis ház csendes lakója, Végtelenje.

6. Ha nincs kenyered, kopogtathatsz a tabernaculum ajtaján; lakójáé a föld kerekése, (Ps. 49.) minden kenyérnek Ő a tulajdonosa és, ha már szétoztotta volna éhes testvérekéinek, van hatalma, hogy számodra még egy darabot a semmiből teremtsen. Ha betegség pusztítja testedet, lelkedet, nem találsz jobb orvost nála, akinek a keze földi életében el-elfáradt a gyógyításban. Búsulásodban Ő a legmegértőbb és biztos vigasztaló, hisz neki nemcsak enyhítő szavak állanak a rendelkezésére, hanem parancsolhat ott is, ahol más tehetetlen és parancsának engedelmeskednek a szomorúság apró démonjai. Az ő szava tett! Rosszat tettél, mindenki elítél? Bár úgy senki nem utálja a bűnt, mint Ő, azért mégis ügyvéded lesz, mert jobban ismeri mentő-körülményeidet, mint te magad. Nem lehet tudni, hogy mit írt a porba, amikor a házasságtörő asszonyt a megkövezéstől, saját jóhírnevének a veszélyeztetésével, megmentette, de szíve minden

dobbanása csak azt hajtogatta: *irgalom*. Írását a szél régen elhordta, vagy betemette, de ma is él és ott dobog a tabernaculumban a szív, amelynek örök-refraïne-je: *irgalom*. Ha tehát mindenkiben csak vádlódat és szigorú bíródat látnád is, van valaki, aki sajnál és félment, ha magad is vádolod magadat. Elhagytak, megtagadtak, vagy elárultak barátaid? Úgy véled, hogy omladozó magányos szirt vagy a körülötted hullámzó embertengerben, amelynek az a sorsa, hogy a hullámok aláássák, ledöntsék és keresztülcsapkodjanak rajta, majd egészen eltemessék és még a habok fodrozása se mutassa, hogy azon a helyen büszke szirt tekintgetett a magasba? Ne add fejedet búsulásnak, mert tévedsz! Van barátod, aki vérével pecsételte meg barátságát; hozzá soha rosszkor nem jössz. Nem ismeri a rosszkedvet, soha nem fáradt, nem unja az ismétléseket, nincs előtte kicsinyes ügy.

Szeretete nem kimért, időre, a bajok és örökök bizonyos nemére korlátozott, előkelően réservait, hanem személyek és dolgok, szemrezdülések, lélekvillanások és világtörténések egyetemét átfogó, istenien meleg, lélekbe-fogadás. Éjszaka sem pihen. A nagy dómok, mint falusi kis templomok ablakain átszövődő szelíd fény, az örökmécs fénye, éjjeli fényjelzés arról, hogy benn virraszt az emberiség éjjeli őre.

7. Mire lehetne szükséged, amiye ne volna, mi bánthat, ami sajnálatát, segítségét nélkülöznék? Ő a minden, mindenki, mindenhol és mindenkor.

A béke vágy-teljesülés. Ha kenyérre vágyói és kalácsot kapsz, ha új ruha kellene és palotát ajándékoznak neked, vágyad elpihen, mert, bár nem óhajod teljesült egészen pontosan, de jót kaptál, amely vágy-kielégítő egyenértékkel bír. Tapasztalati tény ugyanis, hogy határozott tárgyakra irányuló vágyaink helyet adnak, megszűnnek, — legalább is egy időre — ha nem várt nagyobb jót kapunk, mint amit óhajtottunk. Milyen igen nagy jó az, hogy az Úr olyan közel van hozzánk; nincs az a kincs, amely fölérne vele. Ha tehát a lélekben betöltést követelő örök tátonganak, amelyek betöltése lehetetlen, a hit által vezetett értelmet kell csak munkába állítanunk, hogy meglássuk az isteni jelenlétben rejlő nagy jót, nagyobbat, mint minden földi jó. Ha éles és részletes ennek a jónak a megismerése, a táplálékára leső akarat megragadja, magába fogadja és kicsordulásig megtelik tőle. így lesz a templom a mi béke-palotánk, mert a kielégített értelmű, megtöltött akaratú, örömezésre hangolt lélek békés. Békéje minden képességbe átömlik. Ebből látjuk: hogy milyen nagyszerű béke-actió a tabernaculum előtti térdelés.

8. Az állandó isteni-jelenlét mellett az Eucharistia *áldozat* is.

Megváltásunk, megvásárlásunk a kereszt-áldozattal történt. Az Isten-ember vére-hullása volt az ár; a holttesten ejtett szív-átszúrás, a körömpróba. Kifolyt minden vér az utolsó cseppig. Az áldozat végtelen, mindent odaadó Isten- és ember-szeretet-

ről tesz tanúságot. Krisztus értékelése szerint az Isten dicsősége, és az ember végleges boldogsága megérte, hogy Ő szenvedjen és meghaljon. Az Üdvözítő halála történelmi tény, amelyet nem látunk; a megváltás hitigazság, amelyet szilárd meggyőződéssel tartunk.

9. Az Üdvözítő azonban meg is ismétli, folytatja, áldozatát. Az örökkévalóságba átröppent emberi természet sérthetetlen, elpusztíthatatlan és ezért valóságos vére-hullatásra is képtelen. Az örök élet törvénye uralkodik már benne. De symbolikus elvézés és látszólagos halál-merevség, lehetséges. Ezt teszi tehát az Úr Jézus. A fehér kis abroszon látszólag csak a test, a kehelyben csak a vér, olyan testből kifolyt, edényben fölfogott vér, van. Mindkettő mozdulatlan, hullaszerű. Ezt láthatom, ha az áldozaton résztveszek.

Figyelhetem tehát azt, mint ontja vérét *értem* az én legjobb Barátom, mint fekszik az oltáron töpörödött kis teste, amely még a mumiaszerű összeaszott holttesteknél is kisebb, alaktalanabb, csonkább kinézésű. Mintha elbeszelné nekünk Krisztus, hogy mit tett értünk és a *tragoedia legizgalmasabb* részét, élénk szemléltetés kedvéért, Istennek és nekünk újból és újból végigcsinálja, készségesen minden nap, minden percben, — valahol a földkerekségén. Sokszor egész nyomorult kis helyen, érdeklődők nélkül — kivéve persze az Úr Istent és a papot. Máskor illetlenül nagy profán zaj veszi körül a megrázó cselekményt. Igen gyak-

ran olyan szívek, amelyek közönyösek, sokszor gyűlölettel telvék a fenséges Áldozóval szemben. De Ő csak áldoz, legalább örökös memento van *De-lünk*, köztünk, amely a nagy Istentől irgalmat esd.

10. íme a baráti szeretet, amely *kész* egész életen át vért ontani, a halál merevségébe burkolózni. Ezt a *készséget* dokumentálja, szemlélteti, az eucharisztikus áldozat. Gondoljuk csak meg: pillanatnyi félbeszakítás nélkül *állandóan*, amíg csak ember él a földön, vállalkozni, magát elszánni a meggyilkoltatásra! És ez az Üdvözítő részéről nem játék, nem symbolumokba áttett frázis, amelyet nem kell komolyan venni. Az Úr Jézus ehhez nem ért. Nála a kifejezés, a külső jelek, sem az igazmondás hiánya, sem a közlési képesség, vagy jelek, tökéletlensége miatt, nem térhet el a gondolattól, szándéktól, így a jelek természetes értelméből biztosan következtethetünk a benső tevékenységre.

11. A vérontás bemutatása mellett, szemlélteti az Úr Jézus halálának merevségét és vállalja ennek minden következményét. Ha bántják, eldobják, összetiporják, elégetik, nem védekeznek; a bűnös kezéből, nyelvéről, nem menekül el. Viselkedése a *hulláé*: nem cselekvés, hanem mindennek a tűrése. És, ha az Üdvözítő életének és hatalmának a kenyér-színe alatt az idők folyamán néha jelét is adta, ez nem a halál merevségének a megünneplése miatt, hanem csak azért történt, hogy egyesek hitét megerősítse. Kéz-foghatólag bemutassa azt, hogy a halotti lepel az élő Krisztust takarja. Azután

megint századokon keresztül nem adott életjelt, nem lépett ki kenyérszín-kriptájából.

12. Röviden összegezve: Krisztusban ma is él a készség, hogy bármely pillanatban értem kivégezzék, kész a haldoklásra és a hulla-merevség felverteiére. Azt mondhatnók, hogy szinte erőlködik, hogy ezt *meg is tegye* és amennyire isteni és *megdicsőült* emberi természete engedi, majd minden pillanatban, a világ minden táján, teszi is. Symbolikusan ontja a vérét és a halál mozdulatlanága uralkodik testén, kis, kívülről, emberek által bezárt, sírkamrában — mi más a tabernákulum? — hullaként folytatja létezését. *Úgy-e Ez barát!?*

Ha tudunk értékelni valamit azonkívül, amit látni, hallani lehet, akkor ez a barátság minden vágyunk tárgyát tudja pótolni. Syracuse zsarnoka kérte a két halálra ítélt, de szabadon bocsátott rablót, hogy harmadiknak vegyék őt be baráti körükbe, mert látta azok halállal is dacoló egymásiránti szeretetét.⁴⁴ Vájjon van-e, vagy volt-e valakinek olyan barátja, aki nem egyszer, hanem annyiszor, ahány pillanata volt létének, nem egyért, hanem mindenkiért, leggonoszabb ellenségéért is, kész meghalni, hullává lenni, hullamereven létezni? Itt a határ, nincs tovább, még a mindenható Istenembernek sem. Vájjon értékelésünk kevésbbé nem, mint a zsarnoké?

Ha hittől megvilágosított szemünk a kenyér-

⁴⁴ Schiller: Die Bürgschaft.

és bor-színe mögé lát, ha az egyszerű történések alatt felfedezi a vért, életét, egész önmagát szinte tékozló baráti Szív lüktetését, olyan *kincsünk* van, amely a hiányok tengerében megelégedést sugároz lelkünkbe. Igen *gazdagok* vagyunk, miért ne volna béke a lelkünkben?

13. Az Eucharisztia, végül, *táplálékunk*. Nem csak hozzánk, *belénk* jön a Krisztus. Kormányosunk a bajok tengerén, aki parancsol a hullámoknak is. Keze biztos, szeme éles és félt bennünket, mert igen szeret. Nem közönyös neki, hogy hova lyukad ki az utunk. Nem fizetett alkalmazott, hanem tulajdonosa drágán vett lelkünknek.

Ő alkotta a napot, az összes napokat, minden hőt, életenergiát, ő indította meg az óriási Világmozgást. Ő készített el minden szívet és adta azoknak a szeretet melegét. Mind e szívek szeretetének melege csak kis elszálló lég-atom az Ő szeretetének meleg-kincséhez képest. Ez a végtelen szeretet-energia-forrás jön a lelkünkbe. Ha neki adjuk, birtokba veszi és a kiáradó tűzsugarak belemerülnek a lélek-úrbe. Lángolást, föld fölé emelkedést, az Isten-rokonság érzését, a boldog örökkévalóság ízét, az örök béke initialéját adja nekünk, ha azt nem szeli át — keresztül-kasul — rideg szigetelő réteg, az Istentaszítás, amelynek a neve: súlyos bűn.

14. Az Eucharistia *táplálékunk*. A táplálék közli magát a szervezettel, hogy szétszedje, a neki szükségeseget, hasznosat, kiszívja, magává alakítsa-

a többit pedig magából kitaszítja. A fölhasznált táplálék legjobban a *tulajdonom*, mert az elfoglalás, mások használatából való elvonás, semmiféle tárgy birtoklásában nincs úgy meg, mint a szervezetbe *fölvett* tápanyagnál. Ezt már nem is lehet tulajdonosától elvenni a szervezet sérelme nélkül. Annyira a miénk lesz, mint majdnem a saját énünk részei, amelyekké különben is átalakul.

Mikor az Üdvözítő a táplálék külső alakját felvette, — és pedig a legszükségesebb, de egyben a legközönségesebb, még a koldusnál is alig hiányzó, kenyérét, akkor tetteivel beszélt. Azt mondta, hogy *Ő osztolni kíván a kenyér sorsában*. Mintha nem is volna *sui iuris*, öntudatosan célratörekvő és mindennek szükségképeni célja; mindennapi *eszközzé* válik. Olyan valami lesz, ami a gazdagoknál csak kísérő-, a szegényeknél fő- és tán csak a koldusoknál egyedüli-táplálék. Az ember kitágult életének, örök-léte fenntartásának lesz az *eszköze* és a kenyérrel szembeni bánásmódnak teszi ki magát, azzal megelégszik. *Mindennapi* kenyérünk akar lenni és azt kívánja, hogy a belénk hozott végtelen energia-forrásból minél többet vegyünk föl magunkba, dolgozzunk át a mi énünké. Benne van az örök-béke és boldogság vitaminja, — ezt akarja velünk közölni.

Mivel tehát a táplálék-forma a legsajátosabb tulajdönt jelent, ha eszem az én kenyér-ízű Istenemet, *Ő egészen az enyém*. Annyira, mintha rajtam kívül sem ember, sem más lény nem léteznék,

mintha souverain uralmát fölöttem negyedórára megszüntetné és engem tenne meg urává. Az *enyém az Isten!* Én vagyok a világ centruma. A világot teremtő és fenntartó erő belőlem sugárzik ki, az óriási égitesteket pályájukon tova vivő lendítő kar belőlem nyúl ki. Körém jöhetnek a szellem-világ óriásai, az Isten nagy harcosai, és térdet hajthatnak előttem, mert Isten-tulajdonos szentségtartó lettem. A koldus is, aki kölcsönkapott rongyokban jár, alamizsna-kenyeret eszik, irgalom-odúban lakik, aki nem ismeri az „enyém“ szót, ha áldozik, Isten-birtokos.

15. A »vágyak javak *bírására* és képességeink *örömet adó cselekvéseire* irányulnak. Magának a tulajdonjognak a megszerzése még akkor is igen gyakran vágy-tárgy, ha semmi külön élvezetet nem jelent. Minden tulajdon ugyanis uralmat ad, vagy növel, akaratomat több lény kizárólagos parancsolójává teszi. Mi pedig függetlenül, önhatalmúlag, szeretünk, akarunk rendelkezni, parancsolni, létterületek fejedelmei, törvényhozói lenni. A tulajdonjog egyike azon anyagtalán javaknak, amelyek legjobban vonzanak. A világnak parancsoló Isten képmása, az ember, miniatűr-istenné levés vágyát hordja szívében. Ehhez apróbb-nagyobb birodalomra van szükség, ahol kizárólag Ő az úr. Hogy ez kunyhó, vagy felhőkarcoló, egy köbhajításhosszú és széles futóhomok, vagy egy egész ország területe, csak fokozati különbséget jelent. Viszont a tulajdonjog tudata büszke örömmel, megnyugvás-

sal tölti el a lelket. Az értelem száz variációban elmondja: az enyém, enyém. Az akarat a nagy anyagtalán jó, az uralom birtokában egyideig a kielégülés békéjét élvezzi.

Néha a tulajdon *értéke* csak bizonyos idő múltán ötlük fel. Van úgy, hogy a tulajdonos még gyermek és játékain kívül semmit sem tud becsülni; értékeinek *nagysága* felülmúlja felfogó képességét. Az is előfordul, hogy az érték *rejtve* van, mint amikor por lepi be a gyémántot. Ilyenkor a képesség fejlődésére, a kincs feltárására van szükség, hogy a lélek öröme és békére hangolódjék.

Ha szellemileg felnőttek vagyunk, azaz, ha nemcsak az érzéseink alá eső, hanem az érzékfölötti világ nagy értékeit is megismertük és valóságokként kezeljük, akár csak azt, amit látunk, vagy tapintunk, akkor az Isten-tulajdonunk *több* örömet és békét ad nekünk, mint az *egész világ bírása*. Hitünk lehántja a kenyérburkolatot, tudatunk tágranyilt lelkünk minden zugába jubilálva juttatja el a nagy újságot: *mienk az Isten*. Mienk Az, akiben minden jó, ami csak a világon van, végtelen fokban, úgy van meg, hogy a tökéletlenségek árnya is hiányzik belőle. Annyira nagy jó Ő, hogy az összes eszes teremtmények minden nekifeszülő gondolkozása sem tudja felmérni, vagy csak megközelíteni is. Csak sejtjük, mint az Óceán partján ülő kisdud a tenger méreteit, vagy a csillagokat vizsgáló és azokat apró kis mécseseknek tartó gyermek az ég távlatait. És ez a Lény, aki nagy-

ságának felbecsüléséhez nem csak a mi, hanem minden teremtett lélek élete, örökkévalósága is kevés, *az enyém, egészen az enyém.*

16. Ha vágyól valamire és nem éred el, ne nyugtalankodj. Szerezd meg magadnak az Úr Istent — *ingyen* adja oda magát — és úgy vagy, sőt öszszehasonlíthatatlanul gazdagabb, nagyobb vagy, mint ha a tied volna az egész csillagos ég és ráadásul a föld kerekége minden kincsével és itt is, ott is te vagy az uralkodó, akinek az akarata előtt meghajol a fűszál és a hegyóriás. Ha így volna, vájjon sopánkodnál, hogy egy *porszem* nem a tied? És vájjon van akkora a hiányod, — bármid is hiányozna — mint a porszem a Világhoz képest, ha az *Úr Isten a tied?*

Ha szomorúságod, fájdalmad van, mert a bensődben, — lelkedben, vagy testedben — van valami rendetlenség, amely független a külső világtól, szerezd meg az Istent és nyisd tágra, *feszítsd ki*, lelked szemeit, hogy a végtelen Jó tudtul adhassa neked, belesugározhassa lelkedbe, végtelen gazdagságodat és lelked kellemetlen vendégei, éned parazitái elszaladnak. Nem bírják el, hogy negligáld őket!

Ha az Úr Isten mindennapi kenyered lesz, kora reggel elhozza neked a napi béke adagodat. A holnappal ne gondolj, csak arra ügyelj, hogy estig fussa. Másnap ismét tied lehet az Isten és a béke. így szép az életed, mert békéd *nem a halál nyugalma*, hanem az öröm zavartalan bírása lesz.

Így, folytonos békés örömmel hálálod meg a magát neked adó Istennek csodálatos jóságát, mert „köszönni annyi, mint örülni”⁴⁵

⁴⁵ Paul Steinmüller: Die Rhapsodien von der Freuchte, 17. o. (Greiner u. Pfeiffer, Stuttgart, 281—300. l.)

X.

Örök béke.

1. A földi béke tökéletlenségei. — 2. A szenvedők látása és sajnálása. — 3. Békénk ideiglenes, nem elpusztíthatatlan. — 4. Véglges béke csak az Isten örök, tökéletes bírásában lehetséges. — 5. Otthon.

1. Végig-jártuk a béke és békétlenség mezőit. Igyekeztünk kimutatni, hogy a béke szülői és születési helye mi magunk vagyunk. Aláírjuk mi is azt, amit *Steinmüller* mond: „Magadtól *sokat*, a téged környező külvilágtól *keveset* várj“⁴⁶. Úgy véljük, hogy az általunk vázolt módon elérhetjük azt a maximalis lelki-békét, amelyet az ember *természetes* erői termelni tudnak. Ez a mód abban áll, hogy arányos életet élünk. Minden más képességünk működését az épen szükséges minimálisra redukáljuk, hogy az értelem és akarat számára szabad pályát teremtsünk, ezeket viszont állandó intenzív működésben tartjuk, a Végtelen felé irányítjuk. Ha megtelnek igazsággal és jósággal, viszont az érzéki képességek a kellő korlátok közt mozognak csak, állandó vágy-kielégítés állapota, azaz béke, honol a lélekben, amely elviselhetővé, sőt örömtelivé teszi

⁴⁶ id. m. 25. o.

életünket. Ez az emberi képességek legszebb vívmánya, értékesebb, mint a kultúra és technika összes alkotásai, mert végelemzésben ezek mind igényeket, *vágyakat*, akarnak kielégíteni, így tehát a béke *eszközei*. A cél pedig mindig nagyobb érték a feléje törekvőnek, mint az eszközök.

2. Az ilyen módon megszerzett békének, mint minden földinek, vannak hiányai. Az egyik az, hogy állandóan kell védeni, tehát érte harcolni, azaz: *harcban állani*. Ez a béke folytonos harc! A másik nagy hiánya pedig abban áll, hogy a tisztán látó lélek tudja, hogy békéje csak Ízelítő, a tökéletesnek az ígérete. Ezért várakozással van eltelve a teljesülés után.

3. Egy szicíliai legenda meséli. Az Úr, amikor a világ-alkotás folyamatban volt, leküldte Szent Pétert a földre, nézné meg, mennyire haladt már munkája. Szent Péter körülnézett a földön és azzal a tudósítással jött vissza, hogy az emberek *mind sírnak*. Akkor még nincs készen a világ — szól az Úr és tovább dolgozott. Három nap múlva ismét szemlét tartat Szent Péterrel, aki most *mindenütt vidám nevetést* talál és ezt megjelenti a Teremtőnek. Még most sem kész a világ, — úgymond az Úr és folytatja alkotó munkáját. Végre harmadszor is útnak indítja Pétert, aki most már *sírókat és nevetőket* talál a földön, amire az Úr késznek nyilvánítja alkotását.⁴⁷ Mi ebben a kész világban élünk.

⁴⁷ Lagerlöf Zelma: Az Antikrisztus Csodái-regény legvégén. (Magyarul Pogány K.-tól, Budapest, Lampel R.)

Békénk sok ellensége közül csak ezt az egyet emeljük ki: *szenvedők* vesznek körül bennünket. Sokszor legközelebbi hozzánk tartozók, jóbarátok, ártatlan kisdedek, görnyedő aggok. Segíteni nem tudunk. Az Úr Isten annyira szolidárisnak alkotta az emberek összességét, hogy mások látható szenvedése együttérzést vált ki lelkünkben. A latin nyelv *compassio-nal*, a német *Mitleid-nek*, azaz: *együttérző édesnek* mondja. Egész öröm és béke csak csupa békés, örvendező környezetben születik és marad meg.

Mások szenvedései elől elzárkózni lehetetlen. A legenda szerint megpróbálták ezt Gautama-Buddhával, de hiába. A királyi palota csodás szépségű, napsugarat, örömet, árasztó kertjében is találkozik az ifjú az *öregséggel*, *betegséggel* és a *halállal*. Elbujdosik, hogy a lelkébe viharzó szenvedés-problémájának a megoldását keresse. Maga számára talán megtalálta, mert lelkéből a megismerést, vágyakat és érzéseket — állítólag — teljesen kiölte és a szellemi élet teljes megsemmisülésének a stádiumába, a Nirwanába (Nibbānam) jutott. De ez nem emberi út, hanem az emberi és emberies tagadása. *Nem nekünk való*, nem bírjuk.

4. *Segíteni* szeretnénk, barátainknak, halálos ágyon kínlódó Édesanyánknak; nem tudunk. A segítség *vágya*, ha nem is tudja megzavarni Istenbe kapcsolódó, Isten jóságának tudatával telített, lelkünket, de vágyunk él, rátelepszik békénkre és rá-

írja: *tökéletlen*. Ahol ugyanis kielégítetlen vágyak vannak, ott nincs tökéletes béke.

5. Másik hiánya békénknek az, hogy a Végtelennek csak *ideiglenes* érintése, ködön át való nézése, nyomán keletkezett. Az Istennel telni vágyó lelket a test korlátozza. Gyenge szövetségesiink, akinek a kedvéért lassítani kell lépéseinket, lefokozni terveinket. Érezzük *W. Teli* szavainak az igazságát, amelyekkel a i?ii/Z/-összeesküvésben való részvételét megtagadja: „Az erős magányosan a leg-hatalmasabb“.⁴⁸ A tér és idő által nem korlátozott természetű lelkünk, — igazi Isten-lehellet, — amely test-sátrától megszabadulva, a szellemvilág szellemeket közvetlenül érintő megismerésével ismerne meg az Istent, a testben élve kénytelen alkalmazkodni a szűk és homályos kis testablakokhoz. Csak ezeken keresztül keresheti és ismerheti meg a Végtelent, Ő is csak ezeken keresztül árad a lélekbe, ha csak természetfeletti módon ki nem tárja, tágítja, vagy mellőzi azokat. Az akarat is csak a test szűk, Istenre néző nyílásain keresheti boldogító, betöltő Mindenét.

A kielégülés pillanataiban betölti a lelket az örömteli „jaj de jó“, titokzatos mélységeiben azonban susog a folytatása: „...*volna* több, az *Egész, mindig*.“

6. Azt is érezzük, hogy a mostani, tökéletlen

⁴⁸ Schiller: Wilhelm Teil. („Der Starke ist am mächtigsten allein.“)

kapcsolat *nem elpusztíthatatlan*.⁴⁹ Isten és lelkünk közt van a nagy színes világ minden csábító szépségével, amelyek a testet érintik, verdesik, megkívánásukra izgatják. Ha hozzájuk tapadunk, testünkkel egyesülve áthatolhatatlan közeget alkotnak, amelyen az énünk mélyét kereső Isten-sugár nem jut keresztül. Igaz, hogy a fegyelmezett ember bezárja a kapukat a betolakodó, Istent elűző, javak előtt, de még a nagyon jól bezárt kapuk őrzése is gond, küzködés, az Isten elvesztésének a félelmével összekötött. „Félelmetkeltő darabmunka az életünk.”⁵⁰ Bármilyen boldogság is a részünk, nincs biztosított *állandósága*. Vágyunk is mindig nagyobb, mint amekkora az öntevékeny kielégítési képességünk. Úgy vagyunk, mint a sok nehéz kérdést feltevő gyermek, aki nem tud magának precíz feleletet adni, sőt a mástól kapottat sem tudja megemésztetni. Vágyaink túlmennek termelő és befogadó képességeink határain. Űrök, hiányok mindig maradnak. Nagy jó jelenlétében csendesen sóhajtoznak, ha azonban távozik, szemrehányásokkal illetik, ostromolják a lelket.

7. *Végleges* békét csak a *minden* képességet *örökre*, kicsordulásig betöltő, Végtelen tökéletes bírása ad. Ha nem csak hiányzik a tényleges vágy, hanem az elért Végtelen jó nagysága és bírásának

⁴⁹ L.: E. Krebs: *Was kein Auge gesehen*⁸⁻¹⁰ (Herder, Freiburg in Br. 1923) 4. f., 37. k. a. (Az örök életéről az újabb időben jobb munka nem jelent meg, mint Krebsé.)

⁵⁰ L. Krebs, id. m. 39. o.

tökéletessége a vágyak keletkezésének a *lehetőségét* is kizárja. Egy egész örökkévalóságra megelőzi! A tökéletes békéhez az is szükséges, hogy minden baj, veszteség, szomorúság *lehetetlenségéről* biztosak legyünk. Hogy a lélek úgy kinyíljék, minden lehetősége úgy megvalósuljon, hogy érezzük: nincs tovább. Ez lesz az örök, *tökéletes béke*.

8. Akit a teremtmények mélyén mint alkotót és fenntartót megpillantottunk, Aki lábunk alá szilárd talajt, fölénk csillagokkal kirakott fenséges mennyezetet helyezett, Aki lelkünk nagy csendjében néha halkán megszólalt, látja földi békénk tökéletlenségét és azért *hazavár* bennünket. Ügy alkotta meg a lelkünket, hogy benne akarja az egész örökkévalóságon keresztül folytatni teremtő, önkiáradó tevékenységét. Ez az Isten pihenő, szombati munkája: az isteni örök feszültség bennható csendje, édes békéje.

Ezt megelőzi a teremtés hat hétköznapija, amely az én teremtésemmel kezdődik, vezetésemmel folytatódik. A hétköznapiakon együtt dolgozunk: *Isten és én*. Az Édesapám és kisgyereke. Fogja a kezemet, irányítja a lépteimet, letörli könnyeimet, megdicséri, ha jó, munkámat, örül szellem- és kezem alkotta kis világomnak. Mikor aztán látja, hogy esteledik és készen vagyok már a munkával, amelyet rábízott, a könnyek is kiapadtak, meg el is fáradtam, akkor megkondítja az Édesapám az esti harangot, amely hazahív.

Hazaröpülök, Édesapám ölébe vesz, szemembe néz, én az övébe, a szemsugarak örökre összefonódnak. *Kimondhatatlanul jól érzem magam Édesapám ölén és boldogan pihenek, pihenek ...*

Tartalom.

Útravaló	3-5
Előszó	7

I. fejezet.

1. Az emberi természet földi javakkal való kielégíthetlensége. — 2. A meglévő javakat megunja, újabbak szerzése mindig nehezebb. — 3. A lelki béke szükségessége 11

II. fejezet.

A béke.

1. Külső béke. — 2. Belső béke. — 3. Tudategység. — 4. A megismerés és vágyakozás viszonya. — 5. A vágyak harca. — 6. A béke végleges meghatározása. — 7. Buddha béke-tana. — 8. Békét hozó vágy tárgy kutatása. — 9. Teljes békét csak a végtelen jó, örök, tökéletes bírása ad. — 10. A lehető legnagyobb földi béke. — 11. A feltételek és a tárgyalás menetének vázolója 18

III. fejezet.

Az emberi képességek és a béke.

A) *Az érzéki képességek.*

1. Az emberi természet, mint monarchia. — 2. A megismerés és létfenntartás viszonya. — 3. A táplálkozási ösztön megnyilvánulásai, természetes rendje, szükséges cselekvéseinek az egyenlete. — 4. A nem szükséges cselekvések motívumai, békebontó hatása..... 37

B) *Magasabb rendű képességek és a béke.*

1. Az értelem és akarat tárgya. — 2. Célja? Bergson tévedése. — 3. A két képesség éhsége. — 4. A ki nem elégített éhség hatásai. — 5. A kielégítés módja, a belőle származó élvezet 53

IV. fejezet.

Világrend és béke.

1. A két nagy világról. — 2. A rend fogalma. — 3. Különböző tökéletességi fokok. — 4. A létsíkban való megmaradás elve, küzdelem az abból való kiesés ellen. — 5. Az alacsonyabb létsík szolgálja a magasabbat. — 6. A lények alacsonyabb tökéletességű képességei a legmagasabbért vannak. — 7. A világrend törvényeinek érvénye az emberben. — 8. Csak szerintük és nem ellenük lehet lelki-békét szerezni 69-84

V. fejezet.

Jellem és béke.

1. A jellem meghatározásá. — 2. A cél megismerésének a szükségessége. — 3. A cél elérésének az ideje. — 4. A szükséges megismerések forrásai. — 5. Az akarat tulajdonságai: extensitas és lendület, erő. — 6. A determinizmus veszélyes volta a béke szempontjából. — 7. Viszvamitra vezeklése ..... 35—101

VI. fejezet.

Önlegyzés és béke.

1. Az önmegtágadás fogalma, szükségessége. — 2. Az érzéki javak η tani vágyak, mint a béke ellenségei. — 3. Az önlegyzés hármias feladata: a vágyak távoltartása, kiirtása, a nem is ízlő magasabb tevékenységek gyakorlása. — 4. Kapuzárás nehézségei, ellenségei. — 5. A meglevő békebontó vágyak kiirtása. — 6. Elhanyagolásuk. — 7. Szétszedésük. — 8. Az értelem táplálása, nehézsége, értéke. — 9. Az akarat kielégítése, módja. — 10. Tárgyai (erény stb.) 102—137

VII. fejezet.

Munka és béke.

1. A munka béke-hatása *a priori*. — 2. A munkát-nemvégzők és a kimerítő munka viszonya a békéhez. — 3. A békét adó munka feltételei: alaposság, odaadás, munka-lelkület. — 4. Következménye az öröm,

hármás okból: arányos megerőltetés, élénk ütemű tevékenység, sikeres alkotás. — 5. Az öröm békehatása. — 6. A munka negative disponál a szorosán vett béke tevékenységre. — 7. Positive is előkészít: figyelem concentratiot és erőteljes lendületet ad az értelemnek. — 8. A munka kettős arculata ..... 138—163

VIII. fejezet.

Hit és béke.

- I. A bajok mind a béke akadályai. — 2. Leküzdésük a hit erejével, a legfőbb békeigazságokkal. — 3. Isten az Édesapánk. — 4. Édesapánk drága áron megvásárolt kincsei vagyunk. — 5. Az örökkévalóság végtelen horizontja. — 6. Az igazság átélése ..... 164—181

IX. fejezet.

Eucharistia és béke.

- I. Az hitigazságok centruma az Oltáriszentség. — 2. Jelenlétével templomaink minden bajban asylumok. — 3. A szentmise-áldozat mint Krisztus békét adó barátságának bizonyítéka. — 4. Az Eucharistia, mint táplálék, Isten-tulajdonosokká tesz bennünket .... 182—193

X. fejezet.

Örök béke.

- I. A földi béke tökéletlenségei. — 2. A szenvedők látása és sajnálása. — 3. Békénk ideiglenes, nem elpusztíthatatlan. — 4. Végleges béke csak az Isten örök, tökéletes bírásában lehetséges. — 5. Otthon ..... 199—205